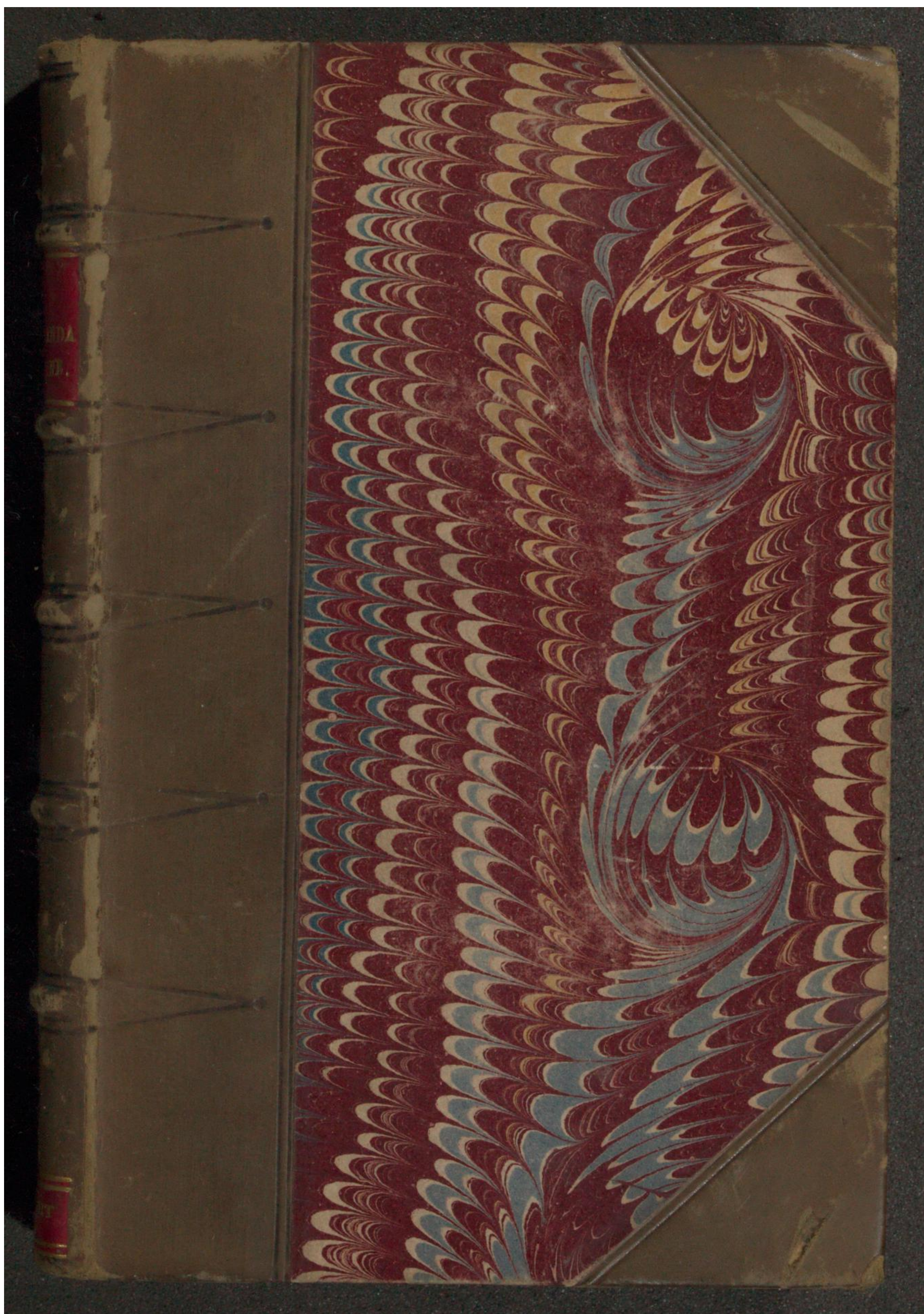

DE
CONSERVANDA
VALETUDINE
FRANCFORT
1553

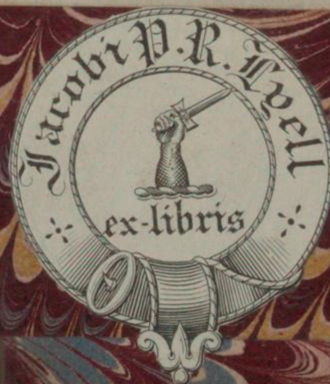
Psalm XXXVII, 21.

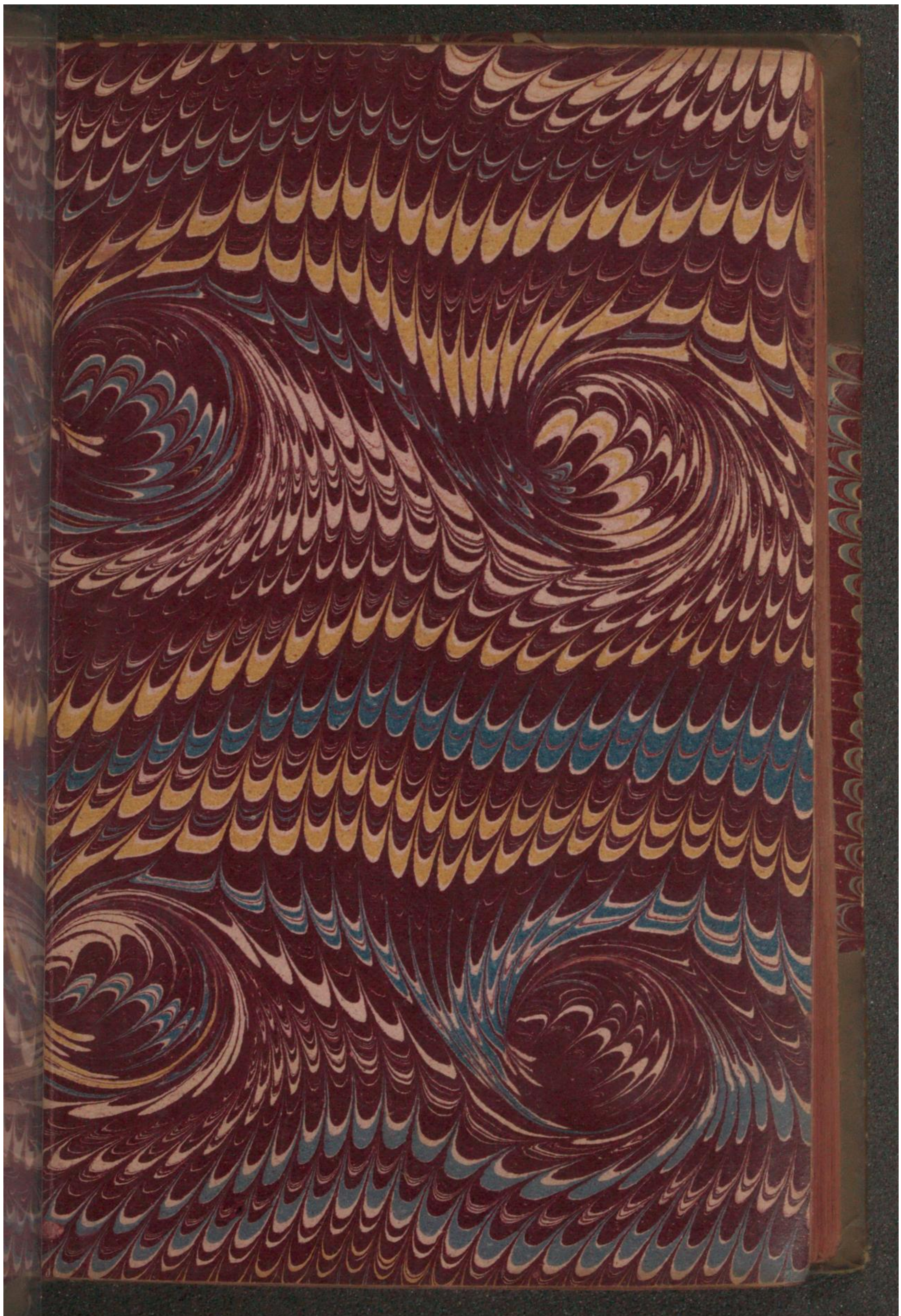

Edward Jackson Barron.

F. S. A.

Salerno

£3-10-0

REGIMEN

Villanova (Arnaldus de):

De Conservando bona valetudine.

Frankfurt, Chr. Egenolphus, 1553.

Sm 8vo. Italic. 160 ff. (last a blank)
$*^8$, A^8–T^8.
with 57 woodcuts by H.S. Beham.

These cuts illustrate domestic scenes, medical herbs and plants, animals, fishes, mode of dentistry &c.
This is a famous medical treatise on the art of preserving good health by Arnaldus of Villanova, (1238–1312) who was Physician to Peter III of Aragon, taught in the Univ: of Paris in 1287, and Ambassador from Frederick to Clement V in 1312, being shipwrecked & drowned in the same year.

Slight tear on fol. 9 repaired, last blank wanting but a good copy & good impressions of the cuts. 1/2 calf, red edges (neat)

B.V.

REGIMEN

Dupl. 2

De Conseruan-

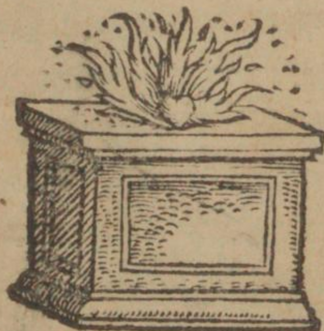
DA BONA VALETVDINE, SCHOlæ Salernitanæ opusculum: Cum Arnoldi Nouicomensis, Medici & Philosophi celeberrimi, breuibus & luculentis Enarrationibus: Accuratiùs iam & emendatiùs edita per Ioannem Curionem, & Iacobum Crellium.

ITEM,

De Electione meliorum Simplicium, ac Specierum Medicinalium, Rhythmi M. Othonis Cremonensis.

De moderatione cibi & potus, item Somni & uigiliarum, loci aliquot, ex Philippi Melanthonis de anima libro.

Polybij de Victus salubris ratione priuatorum, Tractatus.

Cum Priuilegio Imper.
FRANC. Apud Chr. Egenolphum.

Christophorus Aulæus, candido Lectori.

Quòd uitio præsens liber hic purgatus ab omni,
Vndiq; per doctas audeat ire manus:
Quodq; Theoninos poßit modò spernere dentes,
Porrecta & patrium linquere fronte solum:
Curio, fatidici decus insuperabile Phœbi,
Præstitit, & medica Crellius arte potens.
Ergo age, iam culto quicunq; iuuare libello,
De bene tam meritis dic bene quæso uiris.

Antonius Musa, de hoc libello.

Vulgatus Salernitarum de tuenda ualetudine libellus, his qui legunt, non parum utilitatis præstat. illisqúe multò maiorem, qui libelli præcepta obseruant.

RE-

REVERENDO ET AMPLISSIMO IN CHRISTO PAtri ac Domino, D. Ioanni Pico, Cœnobij diui Petri apud Erphordienſeis, Abbati digniſsimo, Domino & Mecœnati ſuo plurimum obſeruando, Ioannes Curio, Berckeñ. & Iacobus Crellius, ὑγιαίνειν.

ERVENIT AD MANVS noſtras, Ampliſsime pater, opuſculum quoddam de tuenda bona ualetudine, à Doctoribus quondam Scholæ Salernitanæ, memoriæ proſpiciendæ gratia, ut adparet, uerſibus conſcriptum. Multò enim facilius uerſus, Fabio teſte, quàm proſam orationem ediſcimus. Adiuncta erat luculenta ſimul & ſuccincta Arnoldi Nouicomenſis, Medici & Philoſophi celeberrimi, in ſingula capita ἐξήγησις. Nos itaq; ſititores alioqui rerum nouarum, magna cum uoluptate, curſim primò, atq; ferè ſine interſpiratione perlegimus. Dehinc cunctatius & accuratius ſingula relegentes, librum inuenimus, mole quidem paruum, ſed qui plurima in medica arte non ſpectatu modò, ſed & cognitu quàm digniſsima complectatur, & in quo nihil ferè ex omnibus ijs quæ ad corporis cuiuſq; incolumitatem ſeruandam

faciant, desideres. Hunc ergo ubi intimis quibusdam amicis communicassemus, dignum iudicarunt, qui ceu nouo adsumpto habitu, in publicum prodiret, quiq; in omnium incolumitatis suæ studiosorum manibus non haberetur tantùm, sed etiam ab iisdem diligentiùs perlegeretur, neque (ut hactenus) à tineis ampiius & blattis corrodendus delitesceret. Summisq; precibus à nobis contenderunt, ne sibi nostram hac in re operam polliceri, neq; hanc editionis molestiam nobis imponi grauaremur. Ita enim fore, et ut cūcti φιλυγιειναὶ maximis beneficij uinculis nobis obstringeremur: & ut ipsi in arte, cui nos iam totos mancipârimus, multò cùm promptiores, tum expeditiores redderemur. Omnes siquidem artes, et ut Xenophon ait, πάντα τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ, ἀσκητὰ εἶναι, neq; sine aliqua exercitatione percipi posse. Nos uerò qui ingenij nostri imbecillitatem probè agnoscentes, nos cùm omnium aliarum ingenuarum artium, tum imprimis ipsius medicæ ignaros ac rudeis planè non ignoraremus, sedulò primò, & quoad fieri potuit, prouinciam hanc nimis grauem recusare, deinde uerò & deprecari cœpimus. Cæterùm, qua ex causa faciliorem deprecationis nostræ ueniam cōsequi posse arbitrabamur, hac magis atq; magis illi nos instigare, & hortari, & orare, ne hunc laborem subterfugeremus, pergebant. Eratq; inter eos uel præcipuus, uir & humanitate, et morum integritate spectatissimus I.V. Doctor Georgius Iuda. Cùm itaq; nullus un

dequaq;

dequesq; urgendi adpareret finis, isq; potißimum incitaret, cui quicquam denegare religio sit, locum petitioni fecimus: Τί γὰρ ἂν καὶ πάθῃ τις, ὁπότε φίλος τις ἂν βιάζοιτο; Suscepto igitur hoc onere, nihil æquè nobis elaborandum duximus, quàm ut omne nostrum studium & conatum huc destinaremus, quò liber hic utilißimus non emundatißimus modò, uerùm etiam ab horridula illa, & ingrata dictionis ruditate, qua antehac miserè & fœdè conspurcatus circunferebatur, ac proinde à studiosis quibusdam contemptus negligebatur, quàm alienißimus in uulgum exiret. Quare multa in commentario superflua resecuimus, multa obmissa adiecimus, Autores, unde conflatus uidebatur, diligenti studio & inuestigatione uoluentes, locos omnes, perinde atq; hodie traducti habentur, quàm castigatißimos substituimus. Reliqua quæ ἐξηγητὴς suo Marte expresserat, infinitis propemodum mendis exemimus. Quin & ipsos denique uersiculos sub incudem reuocatos emendauimus, seduloq; id egimus, ut numerus sibi, quoad posset, integer constaret: Paucis tamen exceptis, à quibus, ne in totum periret rhythmus, quo maiores nostri impensius delectabantur, manus cohibuimus. Quo factum est, ut occurrant alicubi ἐκτάσεις καὶ ἐπενθέσεις quædam inusitatiores, & quas haud temerè apud quenquam probatæ autoritatis scriptorē reperias. Hanc uerò nostram quantulamcunq; operam R. P. tui amplißimi nominis patrocinio & nuncupatione muni-

tam, in publicum exire uoluimus: et ut ipse pro ingen tibus beneficijs, quibus nos hactenus deuinxisti, uicissim gratitudinis nostræ aliquod haberes μνημόσυνον, & ut, si quam sanitatis suæ studiosi inde utilitatem hauserint, eam totam tuæ Amplitudini & excellentiæ acceptam ferant. Munusculū ergo hoc, in quo tanquam in speculo, quî, quando, & quatenus labori, cibo, potui, somno, & cæteris rebus non naturalibus indulgendum sit, clarißimè intueri licet, quodq́; grato animo offerimus, serena fronte, placidoq́; uultu T. A. suscipiat, fructuumq́; nostrorum ueluti primitias, candidè complectatur. Sic nanq; fiet, & ut alij complures ad similes in literis ausus excitemur, & ut ipsi nostris laboribus abundè satisfactum putemus. Optimè in Domino uale, pater amplißime, ac nos, nostraq́; studia in tuam clientelam suscipere digunare.

Erphordiæ, XVI. Calend.
Septemb. Anno
M. D. XLV.

IN-

INDEX SVMMARIVS eorum, quæ hoc libello tractantur.

A.

B.

C.

Cibi

Malua

Perca

R.

S.

T.

V.

Finis Indicis.

Pone

Pone gulæ metas, ut sit tibi longior ætas:
Esse cupis sanus, sit tibi parca manus.

DE

DE CONSERVANDA Valetudine, liber Scholæ Salernitanæ.

DE REMEDIIS GENERALIBUS, *pro conseruanda ualetudine.*

CAPVT I.

Nglorū Regi scribit schola tota Salerni:
Si uis incolumem, si uis te reddere sanum:
Curas tolle graueis, irasci crede prophanum.
Parce mero, cœnato parum: non sit tibi uanum

Surgere post epulas, somnum fuge meri dianum,

Non mictum retine, nec comprime fortiter anum.

Hæc bene si serues, tu longo tempore uiues.

Εκφρασις.

AEditus est hic liber à Doctoribus scholæ Salernitanæ, in gratiam regis Angliæ, qui multa, & diuersa præcepta, pro conseruatione humanæ sanitatis continet. In hoc autem capite referuntur inprimis octo generalia præcepta, quæ sigillatim deinde per ordinem determinantur.

Primum *ergo est, ut homo suæ sanitatis studiosus, anxiferas et graueis curas relaxans, quàm longißimè à se propellat. Nam curæ arefaciunt corpora, unde cõtristantur spiritus uitales: Spiritus uerò tristes exiccant ossa. Prouerbiorum 17. Sub eodem præcepto comprehendi possunt & tristitiæ, quæ similiter corpora exiccant & refrigerant, maciem, & tenuationem inducunt, constringunt, spiritũ obtenebrant, ingenium hebetant, rationem impediunt, iudicium obscurant, & memoriam obtundunt. Veruntamen aliqui sunt pingues et corpulenti, spiritus adeo mobileis & calidos hal[ ]tes, ut eis interdum utile sit tristari, quò spiritus [ ]lor hebetetur, et corpus aliquo modo maceretur.*

Tristitia.

Tristari utile.

Ira. *Secundum est, Non iras[ ]imò. Quia ira similiter*

liter corpora exiccat, nam ipsa maximè singula mẽbra calfacit. Nimia aũt calfactio siccitatem parit, teste Auicenna, prima primi, doctrina tertia, capit. 1. Secundò, quia ira ob feruorem cordis omneis actus rationis confundit. Aduertendũ tamen est, quosdam esse prauæ & frigidæ temperaturæ, quibus ira Irasci sci interdum ad conseruandum sanitatem prosit, ut utile. scilicet calor in eis resuscitetur.

Tertium est, ut parcè uino utatur. Nimia enim Vinum. uini repletio somnolentiam, pigritiam, debilitatem stomachi, & reliquorum membrorum, multaq; alia his similia mala, corporibus infert. De quibus dicetur cap. 15.

Quartum est, ut parum cœnet. Nam nimia reple Cœna. tio nocturna, dolorem uentris, inquietudinem, insomnia, & angustiam parit, ut manifesta docet experientia, & infrà fusius declarabitur.

Quintum est, ut statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sumptus, ita facilius ad fundum stomachi, in quo uirtus uiget digestiua, descendit.

Sextum est, ut statim à prandio non dormiat, cuius rationes reddentur cap. 3.

Septimum est, ne diutius urinam, quàm natura fert, remoretur: hinc enim interdum sequi solet difficultas mingendi, aut omnino prohibitio mictus, Exeremẽ ut testatur Auicenna decima nona tertij, Tractatu torum re secundo, capite de difficultate urinæ. Generatur tentio.

etiam inde calculus, neque quicquam æquè uesicam lædit, atq; longior, ultra mingendi uoluntatem, lotij retentio. Similiter quoq; ex nimia fecum siue excrementorum remoratione complura proueniunt nocumenta. Indurantur enim feces in intestinis, ob continuam suctionem uenarum mesaraicarum, quæ cum intestinis continuatæ, omnem humiditatem à fecibus exugunt, ita ut siccæ remaneant, ac difficilioris exitus intestina oppilent, quam deinde oppilationem, ob flatuum eductionis prohibitionem, & aliarum consequentium fecum coaceruationem, sequuntur nocumenta, cap 40. enumerata.

Octauum est, ne fortiter cōprimat anum, hoc est, ne ad egerendum siue excernendum urgeat: inde enim sequitur τεινεσμός, siue exitus longanonis. Postremò subiungitur, longissimo tempore sanitatem tueri posse, quicunq; hæc omnia debitè conseruauerit.

Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant
Hæc tria: Mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco trium remediorum generalium pro conseruanda sanitate naturæ humanæ, fit mentio, & maximè ipsorum nobilium. Primum est, ut animus hominibus sit lætus et hilaris. Lætitia enim ætatem floridam facit, homini iuuentutem conseruat, uirtutem cōfortat, uitam prorogat, ingenium acuit, hominemq; ad singula munia subeunda habiliorem

Lætitia.

reddit.

reddit. Sit autem hæc lætitia siue gaudium ad tuendam ualetudinem conueniens, temperatum, non excedens modum; nimium enim gaudium syncopen & mortem infert. Huius insignia exempla referunt Liuius lib. 2. decadis 3. Valer. Max li. 9. ca. 12. Gelli. lib. 3. cap. 15. Pli. lib. 7. cap. 53. Maximè uerò gaudium confert his qui multis curis et solicitudinibus distenduntur: potestq; profligatis tristitijs, & conuersatione amiculorum ac familiarium, et per usum delectabilis cibi & potus, in ipsis amissum recuperari. His enim uirtus confortatur, teste Auic. 11. 3. cap. de casu uirtutis. Scias, inquit, quòd uirtus augmẽtetur cibo & uino subtilibus, conuenientibus, et odoribus bonis, tranquillitate, & gaudio, & dimißione eorum, quæ contristant, et rixari faciunt, & rememoratione rerum amabilium, & habitatione cum dilectis. Secundum est, tranquillitas animi. Nobiles enim ob magnas & diuersas curas quas sustinent, magis læduntur (si cætera pariter adsint) quàm uulgares plebeij. Inquietudo uerò mentis, somnum maximè impedit, qui nobilibus, cùm sint natura sicciores cholerici, cõueniebat. Tertium est moderata diæta, id est, modus seu ratio uiuendi (uulgus Regulam uictus uocat,) de qua infrà cap. 55. Tranquillitas.

DE CONFORTATIONE Cerebri, oculorum. &c.

CAPVT II.

LVmina mane manus surgens gelida lauet unda,

Hac illac modicũ pergat, modicum sua membra
Extendat, crineis pectat, dentes fricet, ista
Confortant cerebrum, confortant cætera membra.
Lote cale, sta pranse, uel i, frigesce minute.

Hîc traduntur sex præcepta de confortatione cerebri, & singulorum corporis membrorum.

Primum est, ut manè oculi aqua frigida lauentur: mundandi enim sunt, ut inde remoueãtur sordes palpebris inhærentes, ne ab ipsis oculi corrodantur. Auic. 3. 3. Tract. 1. ca. 5. Ex eis autem, inquit, quæ abstergunt oculum, & acuunt ipsum, est submergi in aqua clara, et aperire oculum in ipsa. Et 3. 3. Trac. 4. cap. 3. Ingredi aquam claram, uiridem, & submergi in ea, & aperire ambos oculos in ea, secundum quantitatem, qua poßibile est, & ex eis quæ cõseruant sanitatem oculi, et confortant ipsum, & propriè in iuuentute. Ratio autem, cur magis lauari debeant frigida quàm calida, est, quòd unumquodq; cõseruetur suo simili, ut testatur Auicen. 4. 1. cap. 1. Et Galen. cap. 86. artis Medicinalis, ubi sic inquit: Calidiora corpora, calidioris uictus rationem exposcunt, frigidiora frigidioris. Oculi autem sunt naturæ frigidæ, unde potius lauari debent frigida, quàm calida.

Oculos acuentia.

Secun-

Secundum est, ut lauentur manus, sunt enim instrumenta, quibus emundantur organa superfluitatum cerebri, ut sunt aures, oculi, nares. Ad hoc igitur manus mundas esse cõuenit. Magis tamen lauandæ sunt frigida quàm calida, quia lotio manuum in aqua calida, uermes in uentre generat, & maximè post sumptionem cibi, ut innuit Auicen. 16.3. Tractatu 5. cap. 1. Ratio, Quia per lotionem manuum in aqua calida post sumptionem cibi, trahitur calor naturalis (quo completur digestio in stomacho) ad exteriora, quare imperfecta fit digestio, & hæc potißima causa est uermium. Manuum lotio.

Tertiũ est, ut postquam homo à somno surrexerit, paulatim inambulet ac sese moueat, ut supfluitates primæ & secundæ digestionis, quæ sunt, feces et urina, descendãt, et præparẽtur faciliori euacuationi. Vermes.

Quartum est, ut postquam manè surrexerit, pandiculetur, id est, manus & pedes, & omnia membra extendat, quò spiritus uitales trahãtur, ad mẽbra exteriora, et inde spiritus cerebri subtiliores reddãtur Pandiculari.

Quintum est, ut crineis pectat, per hoc enim aperiuntur pori capitis, ut exeant uapores cerebri relicti post somnũ, ut subtiles fiant spiritus eius, Quare usus pectinis plurimum cùm uisui tum sensibus omnibus prodest. Vnde Auic. 3.3. Tract. 4. ca. 3. Administratio, inquit, pectinis super caput iuuatiua est, & propriè cõfert sensibus, quare oportet ut administretur interdiu sæpius, quoniã attrahit uapores ad superiora, et expellit eos à parte oculi. Pectere.

Sextum eſt, ut mundet & fricet dentes, immundities enim dentiũ eſt cauſa fœtoris anhelitus. A dentibus item immundis, ſpiritus immundi ad cerebrũ eleuãtur, ipſumq; perturbant. Præterea commixtio ſordium è dentibus cum cibo ad ſtomachum perlata, eſt cauſa corruptionis eius in ſtomacho. Modum uerò conſeruandorum dentium, et ſuauis eorundem odoris, tradit Auicen. 7.3. cap. 2. Et ex eis, ait, quæ conſeruant ſanitatem dentium, eſt, ut colluatur os in menſe bis cum uino, in quo decocta eſt radix tithymali. Eſt enim perueniens ad ultimum in faciendo bonum odorem, & non aduenit facienti illud, dolor dentium.

Dentes conſeruare.

Vltimo uerſu comprehenduntur aliquot præcepta generalia. Quorum primum eſt, ut homo lotus balneo, ſe calidũ conſeruet, quia à balneo pori ſunt aperti, et ita facilimè frigus intraret, magnumq; incommodum corpori inferret. Alterum eſt, ut homo à ſumpto cibo modicum ſtet, quò cibus perfectè deſcendat in fundum ſtomachi, in quo completur digeſtio, ac deinde lento gradu inambulet, ne ob fortem motum calor ad partes exteriores feratur, cibiq; digeſtio impediatur. Tertium eſt, poſt uenæ ſectionem frigus conducere, uel ne is cui uena ſecta eſt, ſe ſubitò calfaciat, ſed paulatim. Mutationes enim ſubitæ naturam lædunt, Omnia enim extra naturam moleſta ſunt, ut dicit Gal. in comment. 51. 1. lib. 2. Aphoriſ. Hippo.

DE SOMNO MERIDIANO, *siue diurno.*

CAPVT III.

Sit breuis aut nullus tibi ſomnus meridianus.
Febris, pigrities, capitis dolor, atq; catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex ſomno meridiano.

Hîc quatuor recenſentur incommoda ex ſomno meridiano. Primũ eſt febris, quod putant nonnulli uerum eſſe, ſi intelligatur de febre ex oppilatione. Cauſam huius febris reddentes, quòd tempore diurno, calore ac ſpiritus moueantur ad exteriora, itaq; uirtus digeſtiua in die ſit debilior: Perfecta etenim digeſtio fit, quando calor et ſpiritus mouentur ad interiora, ob quorum motum, calor naturalis incenditur, unde Febris cauſa.

tempus nocturnum, est tempus perfectioris digestionis. Indigestio autem, & humorum cruditas est causa oppilationis, oppilatio uerò febris. Auic. 1. 4. in locis compluribus.

Secundum est pigrities, quæ ex eadem causa oriri uidetur. Ex materia enim crassa et indigesta crassi eleuantur spiritus, qui ad membra corporis elati, ipsi corpori grauedinem inducunt, quemadmodum spiritus tenues ac leues, animo simul ac corpori leuitatem cum alacritate.

Capitis dolor.

Tertium est dolor capitis, qui & ipse ex eadem causa prouenire uidetur: ex cibo nanq; indigesto, in stomacho eleuantur spiritus craßi, cerebrũ perturbantes, quia ijdem etiã causa sunt discolorationis faciei, quãdo ad cutẽ feruntur: quia ubi materia crassa est, necesse est, quicquid inde dissoluitur esse craßũ. Vnde Gal. in commenta. 14. lib. 1. Aphoris. Oportet inquit, similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atq; aëria substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est, & suaue. &c.

Rheuma.

Quartum, catarrhus, quem itidem ex simili causa oriri certum est, nimirum ex rheumate. Rheuma aũt dicitur quilibet fluxus materiæ de membro ad membrum, in quacunq; parte corporis fuerit: sed secundũ diuersitatem partiũ ad quas fluit, diuersa sortitur nomina: quando enim fertur ad pectus siue mẽbra spiritualia, uidelicet ad pulmonẽ, dicitur catarrhus: quãdo uerò ad fauces siue colatoriũ palati, brãchus: ad nares Corysa, ut habetur in hisce uersiculis:

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma catarrhus,
Ad fauces branchus, ad nareis, esto corysa.

Attamen prædictorum et aliæ possunt designari causæ magis efficaces. Causa nanq; primi incommodi, scilicet febris, quæ aliquando ephemera, aliquando putrida est. Ephemeræ quidem est retentio fuliginum in somno diurno, quarum resolutionem uigiliæ facere cõsueuerant. His enim aceruatis, et spiritibus admixtis, calor extraneus, febrem ephemerã faciens in eis accenditur: febris uerò putridæ putrefactio humiditatum augmentatarum ex somno diurno, et ad cor effumantium. Somni diurni incõmoda.

Secundum uerò incommodum, scilicet pigritia, accidit propter humiditates retentas per somnũ diurnum circa musculos, chordas, & iuncturas, quibus illa torpescũt, et tardiora fiũt ad solitos motus.

Tertium ex simili causa oritur, ex humiditatibus nimirũ et uaporib. per somnum meridianũ retentis, qui moti uersus caput et cerebrũ dolorem ingerunt.

Quartum catarrhus, quo uniuersim omne rheuma significatur, contingit, propterea quòd uapores et fumi, qui undiq; uigiliarum tempore per cutem resolui solent, in somno diurno ad caput tendant, ubi inspissati recidunt inferius, rheuma generantes.

Auic. uerò 3. Doctr. 2. ca. 9. addit & alia incommoda somni diurni: quorum primũ est, ipsum generare ægritudines humidas, ut guttas, & paralyses, ex retentionibus humiditatum, quæ interdiu magis resolui

resolui solent. Secundum est, corrumpere colorem faciei, propter humiditates aquosas, urinæ similes, in sanguine multiplicatas ex somno diurno, resolui solitas tempore uigiliarum, quæ ad faciei cutem cum sanguine expulsæ, ipsam reddunt tumidam & subcitrinam. Tertium est, ipsum generare splenem, id est, spleneticam paßionem in dispositis. Cuius causa est retentio humoris craßi, melancholici, in splene ex somno diurno. quemadmodum enim uigiliæ promouent motum ac liberũ transitum craßi humoris per canales strictos calore diei uias aperiente, ita somnus impedit, & maximè diurnus, eò quòd instet tunc hora ut plurimũ transitus melancholiæ per canales suos, et præcipuè per illum canalem, qui à splene transit ad orificium stomachi ad prouocandum appetitum, per quem splenis superfluitas expurgari solet. Non enim par est ut de nocte appetitum cibi prouocet, sed potius de die. Quartum est relaxatio siue emollitio neruorum, Cuius causa est prohibitio resolutionis humiditatũ, quam facere solent uigiliæ diurnæ, quæ interius retentæ, neruos irrigãt. Quintum est debilitatio appetitus, propter prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa famis. Alia causa, est repletio stomachi ex fumis, uaporibus & humiditatibus emollientibus et saturantibus orificium stomachi. Sextum, est generatio apostematum, quia superfluitates per somnum diurnum multiplicatæ, sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsumq; tumidum reddunt,

Addit idem Auicen. duas potiores causas esse ob quas noceat somnus diurnus. Primam quidem, quòd citò interrumpatur, eò quòd calor diei calorem internum corporis ad exteriora trahat, & è diuerso, somnus ad interiora, unde motus sequatur agitatiuus, & ideo consulitur per id tempus dormire uolentibus, ut in umbra, & tenebroso loco dormiant. Secunda uerò est, quòd reddat naturam stupidam, & quasi perterritam, retrahentem uidelicet se ab eo in quo erat, nimirum à digestione cibi.

Aduertendum tamen, quòd licet somnus diurnus uniuersim uituperetur, nocturnus uerò commendetur, ex diurno tamen minus offendit, si quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem. iuxta id quod imprimis testatur Hippoc. in præsagijs lib. 2. ubi sic scriptum reliquit: De somno quemadmodum ex natura & in consuetudine est, interdiu uigilandum, noctu dormiendum est. Si contrà commutetur, pessimũ est: Minimè uerò offendit, si quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem. Et Gale. in comment. At uerò, inquit, temporibus Hippocratis, non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc uerò diuites è contrario agunt, tum in quibusdam alijs, tum etiam somno, interdiu dormientes, noctu uigilantes.

In his igitur, ut sit somnus non omnino malus, quinque conditiones, Bertrutio autore, obseruari conuenit. Prima, ut sit consuetus, Secunda, ut non fiat ilico super cibum, Tertia, ut non sit capite depresso.

Quarta,

Quarta, ut non sit longus. Quinta, ut non fiat ab ipso subita, & repentina expergefactio, sed tarda & lenta.

DE FLATVS VENTRIS retentione. CAP. IIII.

QVatuor ex uento ueniunt in uentre retento:
Spasmus, hydrops, colica, & uertigo, incommoda magna.

Hîc quatuor recensentur nocumenta ex flatuum in corpore humano retentione. Primum est spasmus. quia flatus retenti, sæpe rapiuntur ad iuncturas, & neruos, ipsosq; replent, unde sequitur conuulsio, quæ Græcis σπασμός dicitur. Et ab Auicenna 2.3.cap.5. definitur hoc modo: Spasmus est ægritudo neruosa, qua mouentur lacerti ad principia sua, & inobedientes sunt in dilatatione. Est autem duplex. Quidam ex repletione, in quo membrum abbreuiatur incrassaturq; propter rem implentem, quem-

Spasmus.

quemadmodũ lora & chordæ extenduntur, ubi aut multa madent humiditate, aut uehementius exiccantur: cõtingit uerò hic subitò. Alter ex inanitione, in quo contrahitur longitudo & latitudo, & diminuitur membrum secundum longum et latum, ueluti in membrana, cùm adponitur igni, fit contractio, secundum longum & latum: & hic fit paulatim.

Secundum est hydrops, morbus materialis, causatus ex re frigida plurima, ingrediente et inflante mẽbra, aut loca partium, in quib. fit digestio ciborũ & humorũ, ut testatur Bertrutius, sectione 3. Tract. 2. ca. 4. Hydrops enim fit cùm sanguinis generatio frustratur, ut dicit Gal. cõment. 12. lib. 6. Apho. Et hæc triplex est: ὑποσάρκα, ἀσκίτης, & τυμπανίτης. De tympanite, intelligendum est secundum hoc nocumentũ. Tympanites enim, autore Bertrutio, fit à mala complexione frigida stomachi & epatis, prohibente cibi transmutationem in chylum, & humorem benignum, siue sanguineum: quare conuertitur in rem uentosam, quæ cùm nõ expellatur per eructationem, aut aliunde, oppilatione uiarum prohibente, uel uirtute expulsiua, & sequestratiua superfluitatum debili existente, colligitur inter Siphac & Mirach uentris, & generatur hydrops. Hydrops

Tertiũ est Colica, ægritudo uehementißimi doloris, facta in intestino, quod Grecis κῶλον dicitur, estq; unũ de intestinis craßis, quemadmodum Iliaca est ægritudo grauißimi doloris in intestino gracili, Colica.

Græci

Græci ἰλεον uocant: & fiunt istæ ægritudines sæpius ex uentositate in dictis intestinis inclusa.

Quartum, uertigo, ubi obtenebrationes hebetudinesq; oculis obuersantur, & omnia circumagi et rotari uidentur. Cuius causa est, spiritus uaporosus, qui ad cerebrum fertur, et in eius partibus inordinatè mouetur. Hæc quatuor nocumenta cum alijs quibusdam pulchrè recenset Aui. 16, 3. Tractatu 4. ca. 28. Scias, inquit, quòd retentio uentositatis multoties facit accidere colicam, propterea quòd subleuat eam, & reprimit ipsam, ita ut aggregetur res una, et quòd facit accidere debilitatē intestinis. Et quandoq; perducit illud ad hydropisin. Et quandoq; generat tenebrositatem uisus & uertiginem, & epilepsiam. Et quandoq; retinetur in iuncturis, & facit accidere spasmum. Rectè itaq; Hippo. lib. 2. præsagiorum, Flatus (inquit) optimus est, qui neq; strependo, neq; pedendo emittitur, quanquam tamē satius est ipsum cum strepitu exire, quàm includi. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæsar, dicitur meditatus edictum, quo ueniam daret, efflatum crepitumq; uentris in conuiuio emittendi, Cùm periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperisset. Autor est Suetonius.

DE COENA. CAPVT V.

EX magna cœna stomacho fit maxima pœna.

Vt sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

Pone

Pone gulę metas, ut ſit tibi longior ætas.
Si uis eſſe ſanus, ſit tibi parca manus.

Hîc traditur unicum præceptum conſeruandæ ualetudinis, ut homo in cœna ſit temperantior, nec ſeſe cibo obruat. Nimia enim repletio ſub noctem inducit impedimentum ſomni, tormina uentris, inquietudinem corporis, puſtulas in facie, grauitatem capitis, & malitiam oris. Hîc dubitari ſolet, utrum maior quantitas cibi ſumenda ſit in prandio, an in cœna. Pro cuius ſolutione, aduertendum eſt, iuxta corporum diuerſitatem, maiorem aut minorem cibi quan-

Cœna parca.

titatem sumendam. Corpora etenim, aut sunt in morbum decidentia, aut sub latitudine sanitatis. Si in morbum deciderint, sunt aut cum humoris uitio, aut sine. Si sine humoris uitio, tum est liberius cœnandum, quia natura in eiusmodi tantummodò ciborum digestioni intenta est, non autem superfluitatum maturationi, carent enim eis. Quòd si cum humoris uitio patiantur, conuenientius est largius prandere. Vnde Auicenna 1.3. Tractatu 5. cap. 11. Ille, inquit, cuius consuetudo non tolerat, ut semel reficiatur, diuidat cibum suum, qui est minor refectione, in treis parteis, & sumat duas tertias in prandio, & tertiam in cœna post leue exercitium. Ratio, quoniam illo tempore, quo natura debilis iuuatur in digestione per calorem solarem uiuificum, & resoluuntur plures superfluitates, amplior cibus sumendus est, hoc autem magis fit in prandio quàm in cœna. Ergo &c. Adhæc interdiu, ob præsentiam caloris uitalis solis & lucis, facilior fit digestio (est enim sol uitæ principium). Habet itaq; diurna digestio duplex calidum, nocturna uerò minimé. Et noctu in eiusmodi natura magis circa superfluorum digestionem occupata est, quare non est impedienda multorum ciborum exhibitione. Quamuis enim calor in plerisq; noctu fortificetur, spirituum retractione, & reductione somni, non tamen potest huiusmodi calor duo, scilicet, alimentum & superfluitates digerere. Conuenit itaq; in his cœnæ nonnihil deme-

demere. Si uerò huiusmodi corpora sub latitudine fuerint sanitatis, aut sufficienter sana, robusta, superfluitatibus sensibilibus carentia, cùm eas omnes expellant proprio meatu, ut in Athletis, His expedit copiosiore cœna uti: Vel, quia natura eorum noctu solùm est digestioni ciborum intenta, & non superfluorum maturationi, cùm illis ferè careant. Vel, quia soli robori corporis student, quod & nocte acquiritur magis, cùm amplior fiat sanguificatio, distributio, & in his spirituum generatio. Quòd si corpora à dicto temperamento & robore nonnihil recesserint, sicut plurima, usq; in ægritudinem nunc deuenientia, eiusmodi aut exercitantur exercitio forti, continuo, & uehementi: aut non. Si exercitantur, ut sunt qui uictum manibus quærunt, præstat hisce largius prandere quàm cœnare, quia alimentum expetitur, non modò ut nutriat, sed etiam humectet & irriget membra, ne arefiant ex forti motu, & ut resistatur resolutioni, ex caloris incendio prouenienti. Iccirco oportet in prandio plus cibi exhiberi, neque enim propter exercitium eiusmodi corpora à digestione sua cessant, cùm ita consueuerint. Vsus enim est res præter naturam, & calor item ex uehementiori motu, digestionem accelerat in eis, Quare uidemus eos ter in die cum appetitu comedere, ac bene digerere. Si autem non utantur forti & laborioso exercitio continuè, sicut prædicti, dupliciter hoc euenit, quia aut solùm quandoque

utuntur exercitio forti et laborioso, sed nõ continuè, aut solùm utuntur exercitio debili , unde sequitur multiplicatio superfluitatum.

Si utantur exercitio plurimo, forti & laborioso, propter occupationes necessarias in uita, & ad salutem, sicut ciuiles ac plebeij complures uiri, circa bona fortunæ negociantes, ad salutem interdum exercitio forti & laborioso mouentur : ut diu equitantes, uel iter facientes, aut aliud quoddam fortius à consueto agentes exercitio. His utilius est largiori cœnæ quàm prandio indulgere, quia si prandium augerent, cùm non sint consueti adeo forti & laborioso exercitio agitari, ut priores, ipsorum corrumperetur digestio, malos scilicet humores generando. Item propter motum superfluum, calor horũ dißipatione debilitatur, cuius quidem unitio, quæ magis noctu fit quàm interdiu, potißima est fortitudinis & digestionis causa. Quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Item isti prius non utebantur uehementi motu, unde corpora eorum humiditatibus plena sunt, quibus & paruus cibus sufficit ad resistendum resolutioni, quæ fiunt per motum interdiu occurrentem.

Si uerò paucis, leuibus exercitijs, & occupationibus in uita utantur, præcipiendum est eis, ut copiosius prandeant quàm cœnẽt. Et declaratur hoc, sicut in corporibus nunc ægrotantibus apparuit. Cùm enim hi debilem habeant digestionem, ut plurimum iuuantur uiuifico calore & luce solis, confortatur enim

inde

inde spiritus propter suum simile. Ipse enim est lux, aut effigiem habet secundum Auicennam. Iuuantur etiam, quia superfluitates melius expelluntur poris apertis interdiu quàm noctu. Noctu præterea, non oportet eos multo cibo repleri, cùm natura tunc magis occupetur circa crudorum humorum digestionem, quos somnus maximè digerit accommodosq; facit. Licet enim uirtus digestiua noctu fortificetur, nõ tamen tanta est, ut ualeat simul & cibum & superfluitates digerere.

Insuper quoq; aduertendum est, in exhibitione cibi copiosioris, aut minoris, in prandio quàm cœna maximè seruandum esse usum, quia consuetudo plurimum potest in tuenda sanitate, & ægritudine curanda. Hip. lib. 2. de uictus ratione in morbis acutis, Quod ostenditur ex eo, quòd omnis subita mutatio, si modum excesserit, noxam inducat. Vnde Damascenus Aphoris. 57. Mutare consuetudinem, præsertim ueterem, & noxium et pestilentißimum habetur. Quare corrigere oportet, ac sensim ad meliora trãsferre. Neq; enim natura patitur eas quæ subitò fiunt alterationes. Gal. cap. 86. artis Medicin. Et sic patet in uniuersum, largius prandendum quàm cœnandum, cùm plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Si tamen semel tantùm in die come datur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum adfecta sint, ita enim melius est prandere, aliâs non parũ ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Cœna e-

Consuetudo.

nim exigua capiti confert & oculis, teste Manardo.

Notandum præterea quòd non solùm repletio nocturna siue cœna noceat stomacho, uerumetiam omnis repletio cibi: generat enim oppilationes, febreis, putredines, apostemata, et lepram, quia causa est indigestionis. Vnde Auicen. 13. 3. Tractatu 1. cap. 36. Ex rebus, inquit, magis inimicis stomacho est repletio, & propter illud non augetur corpus gulosi, quoniam cibus eius non digeritur, quare non crescit ex eo corpus. Ille autem qui cibo abstinet, dum tamen remanet aliquid in ipso, appetitus eius augetur, quoniam stomachus eius bene digerit cibum.

Repletio omnis nociua.

Et sic plurimùm cauendum est, ne stomachus torqueatur, & multum grauetur cibo, ita ut anhelitus angustior, & pulsus uelocior fiat. Similiter repletio nauseam & fastidium mouens, plurimùm est euitanda, & præcipuè ex malis alimentis. Nam si fastidium sit ex craßis alimentis, proueniunt dolores iuncturarum & renum, & podagra, induratio splenis & epatis, & ægritudines phlegmaticæ ac melãcholicæ. Si uerò fastidium fuerit ex alimentis subtilibus, proueniunt febres acutæ & malignæ, & apostemata acuta, igitur repletio quæ fit usq; ad nauseam, est euitanda.

Appetitus retinendus.

Et semper curandum est, ut stomacho maneat aliquis locus uacuus, ne penitus desiderium sopiatur, sed remaneat aliquis edendi appetitus. Vnde Auic. 3. 1. doctrina 2. cap. 7. Cibo nullus ita replendus est, ut

non ſit locus ſuperfluus, ſed eſt ab eo remouendus, reliquijs deſiderij adhuc in anima remanentibus. Et hoc obſeruandum eſt cumprimis in ijs, quibus ſit appetitus uehementior, ſunt enim nonnulli natura debiliorem cibi appetentiam conſequuti, quibus fortaßis concedendum ut plus comedant.

DE DISPOSITIONE ANTE CIBI ſumptionem, edendi item & ciborum ratione. CAP. VI.

TV nunquam comedas, ſtomachum niſi noueris antè

Purgatum, uacuumq; cibo, quem sumpseris antè.
Ex desiderio poteris cognoscere certo,
Hæc tua sunt signa, subtilis in ore diæta.

Ecphrasis.

Hic traduntur quædam præcepta, homini sanitatis suæ studioso, ante cibi sumptionem obseruanda. Primum est, ne sumat cibum, nisi stomachus à malis humoribus sit expurgatus, uidelicet per uomitum, expellendo humores putridos ac prauos in ipso existentes, quia si sumeretur cibus prædictis humoribus in stomacho residentibus, ex talium cum cibo commixtione, cibus sumptus corrumperetur. Secundũ est, ne sumat cibum nisi stomachus à sumpto cibo iam concocto & digesto euacuatus sentiatur. Quia nihil est deterius humano corpori, quàm cibi prioris digestione nondum absoluta, sed tantùm inchoata, alium cibum ingerere. Ita enim prioris cibi digestio iam inchoata impedietur, & digestio prioris antè complebitur, qui transiens ad epar per uenas Mesaraicas, trahet secum cibum postremò adsumptum indigestum, unde crudi humores in corpore crescent.

Sequuntur dein duo signa euacuationis stomachi à cibo præassumpto. Primum est desiderium certum, id est, uera fames. Sciendum autem est, duplicem esse famem, ueram scilicet, & mendosam. Veram describit Gal. commentar. 16. lib. 2. Aphor. ubi sic inquit: Famescere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad *Fames.*

extre-

extremam esuritionem perueniunt. Sed mendosa fames, est cibi appetitus, corpore non indigente. Et sicut uera fames fit ex constrictione & corrugatione uenarum orificij stomachi, procedentibus à suctione membrorum inanitorum cibo indigentium: ita mendosa fames solet ab his fieri, quæ stringunt & rugant orificium stomachi, membris cibo non egentibus, ut ab actu frigidis, stypticis, aut acetosis. Huius signi et secundi præcepti præcedentis mentionem facit Auicenna 3.1. doctrina 2. cap.7. Oportet præterea, inquit, ne aliquis comedat nisi post desiderium, neq; in hoc tardetur, cùm desiderium ebullierit, id est, forte fuerit, nisi mendosum fuerit, ut ebriorum desiderium, et habentium fastidium, quoniam tolerare famem, stomachum malis & putridis replet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi, ut patet per experientiam, cùm ieiunamus, noctu habemus appetitum comedendi, sed sequenti die minimè: ergo est signum, stomachum tunc esse repletum malis humoribus, & maximè orificium eius, quæ repletio non est uera, sed mendax, & propterea sumpto pauco cibo, regreditur statim appetitus. Auicen. ibidem: Neq; ipse, neq; omnes, qui sanitatem custodire uolunt, aliquid comedant, nisi desiderium fuerit certum, & stomachus, & superiora intestina à primo nutrimento euacuata fuerint. Quod enim in corpore existit deterius, est nutrimentum super nutrimentum, quod non est digestum, mittere. Secundum signum quod significat super certo de-

ſiderio ſiue certa fame, eſt ſubtilis diæta præcedens, id eſt, parua adminiſtratio cibi, quando enim illam ſequitur fames, ſignificatur eſſe certa & uera.

Cibi diuerſi. Inſuper ſciendum eſt, in una eademq; refectione, peßimum eſſe ſi ſimul multi & diuerſi cibi coniungantur, ut carnes & piſces, uel pulli & ſuilla, ac poſtea tempus inter comedendum producatur. Quia primus cibus iam digeri incepit, cùm accedit ultimus, & ita partes in digerendo fiunt dißimiles, adeò ut præaſſumptæ prius digeſtæ ſint, quàm poſtremò ſumptæ digeſtionis ſuæ medium attigerint: unde quarundam ſequitur corruptio, id quod innuit Auic. 3. 1. doctrina ſecunda, cap. 7. ubi ſic inquit: Nihil quidem deterius eſt, quàm diuerſa nutrimenta ſimul coniungere, & pòſt in comedendo tempus prolongare: cùm enim poſtremum nutrimentum aduenit, primum iam incepit digeri: nutrimenti ergo partes in digerendo non æquantur.

Edendum quamdiu. Attamen mora inter edendum ad unam ferè protracta horam, cauſa bonæ maſticationis et tranſglutitionis non improbatur, ſed plurimum facit ad ſanitatem tuendam, quia perfecta cibi maſticatio cum tarda et lenta trãſglutitione eſt quaſi media digeſtio: ſed mala maſticatio uel digeſtionem impedit, uel certère tardat. Mora uerò inter edendum cum interlocutionibus, ad duas uel tres horas plurimum nocet, & ſequuntur inde incommoda prædicta.

DE CIBIS MELANCHO-licis uitandis.

CAPVT VII.

PErsica, Poma, Pyra, & Lac, Caseus, & caro salsa,
Et caro ceruina, & leporina, caprina, bouina.
Atra hæc bile nocent, suntq; infirmis inimica.

Hic recensentur decem alimenta Melancholiam generantia, & infirmis inimica. Primum est *esus Persicorum, de quibus Gal. capit. 19. lib. 1. alimentorum, sic scriptum reliquit:* Nempe *horum succus facilè corrumpitur, & penitus noxius est: quapropter post alios cibos ultima minimè edere, uti quibusdam mos est, oportet. Nam in summo natantia, citò corrumpuntur. Quin huius quoq; communis edicti decet meminisse, uidelicet: Omnia cibaria prauum*

succum

succum cum humiditate & lubricitate obtinentia, ex facili descendere, eóque prima mensa sumenda esse. Sic enim & ipsa celeriter pertranseunt, & alijs commodè præeunt, ac quasi uiam muniunt. Postremò autem sumpta, unà secum alia in corruptione trahunt. Hinc patet istud dictum intelligendum de Persicis, post alium cibum comestis, ipsa enim præsumpta stomacho conferunt, uentrem leniunt, appetitumq; cient.

Persica prima mensa edenda.

Vnde Auicenna 2. Canone, Tractatu 2. cap. 571. Matura, inquit, sunt bona stomacho, & in eis est uirtus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem, ut non comedantur post alium cibum, quoniam corrumpuntur post eum, sed præcedant ante cibum. Similiter Dioscorides libro primo capit. 131. Persica, inquit, poma matura tam stomacho quàm uentri utilia sunt, acerba aluum cobibent, sed sicca uehementius, decoctum è siccis, alui stomachiqúe fluxiones sistit. Et Serapion de Simplicibus capit. 241. Quando Persica sicca, trita super locum puluerisantur, unde fluit sanguis, abscindunt eum. Et licet prædicta habeant iuuamentum, attamen quia humorem generant putridum, noxia sunt infirmis, & præcipuè intempestiuè sumpta. Persica porrò frigida sunt in primo ordine, & humida in secundo.

Pyra.

Secundũ, Pyra, hæc enim, et generaliter omnis fructus recens, non coctus, replent sanguinem aquositate ebulliente in corpore, præparantq; sanguinem ad putre-

d putrefactionem, & per consequens nocent ægris. Auicenna 2. Canon. cap. 550. Pyra à proprietate in lucũt colicam, ipsa tamen inter cæteros fructus mul um impinguant, quare porci ex ipsis impinguantur plus quàm ex alijs fructibus. Et quia pyra suentositatem generant, et sic inducunt colicam, usus obtinuit, ut pyra & alij fructus uentositatem generantes, cum carminatiuis, id est, flatum expellentibus, comedan ur, uel statim uinum uetus odoriferum ab eorum esu bibatur. Meliora pyra sunt ualde odorifera, & dulcia, meliora item cocta quàm cruda, coquantur uerò cum Aniso, Fœniculo, & Saccaro.

Tertium. Esus Pomorum, de quibus Auic. 2. Canon. cap. 569. Assiduatio, inquit, comestionis eorum, facit euenire dolorem neruorum. Poma etiam generant uentositatem, in secunda digestione, quare nocent ægris, sicuti de pyris dictum est, idq; maximè de crudis intelligendum est: neq; solùm hi fructus infirmis sunt uitandi, uerumetiam quicunq; implent sanguinem aquositate ebulliente, ut fructus recentes, quorum succus in humano corpore non secus ebullit atq; mustum, & succus fructuum feruendo ebulliunt in uase, & hoc propter calorem solis in eis relictum, cùm maturarentur. Hi enim fructus propter ebullitionem succi sui, præparant sanguinem putrefactioni, tametsi eo tempore quo sumuntur, humectent, & hac de causa Auicenna fructus recentes febricitantibus interdixit, 1. quarti, Tractatu 2, capit, 7. Omnes, inquit,

Poma.

inquit, fructus nocent febricitantibus ebullitione sua & corruptione in stomacho.

Quartum, esus lactis, quia lac facilè corrumpitur, inq; fumum & acetositatem in immundo stomacho cõuertitur, qualis est stomachus laborantis febre putrida: quare febricitantibus febre putrida non conceditur. Nocet quoq; laborantibus dolore capitis, siticulosis, & compluribus alijs, de quibus Hippocra. lib. 5. Aphor. 64. Lac dare caput dolentibus malum, &c. Conuenit tamen in quibusdam paßionibus, ueluti in Phthisi & Hectica, & quibusdam alijs, ut dicit Hippocra. Aphoris. iam citato, De hoc plura dicentur infrà cap. 34. Et quamuis lac in dictis paßionibus improbetur, in sanis tamen laudabile est, & hoc si in stomacho & epate bene digeratur, tunc enim omnibus auxiliatur internis exulcerationibus, præsertim faucium, pulmonis, interaneorum, uesicæ, & renum, sua aquositate & butyrositate lauando & mundificando: humoribus uenenosis repugnat, membra humectat, tormina acrium humorum intestinis mitigat, quia uisceribus inuiscatur, & humorum prohibet morsum. Præterea conuenit lac corporibus temperatis, quorum stomachus mundus est à Cholericis & Phlegmaticis humoribus. In his enim bene digestum, multum præbet nutrimenti, laudabilem generat sanguinem, carnem augmentat, totum corpus probè humectat, exteriora pulchra reddit, ut refert Isaac in diætis uniuersalibus. Vbi etiam

etiam dicit autoritatem Ruffi, quòd lac bibentes ieiunos esse oporteat, & bibatur calidum protinus ut mamillis excidit, neq; aliquid comedatur, quo usque digeratur: & caueatur labor, & nimius motus. Non est tamen quiescendum prorsus à deambulatione, sed deambulandum lentè, donec in stomachi fundum descendisse sentiatur. In distemperatis uerò corporibus lac non conuenit, in calidis enim citò in fumositatem et choleram conuertitur. In frigidis uerò in acetositatem & putredinem. Stomacho etiam immundo lac non conuenit, quia in eo corrumpitur. Quantum ad electionem attinet lactis cibi causa, eligendum est lac æquali craßitudine, neque, ut Camelinum, aut Asininum, liquidißimum, & minimè pingue: neque pinguißimum & craßißimum, ut bubulum. Eligendum est igitur lac capræ, quod minus habet aqueæ substantiæ quàm Camelinum, & minus pinguitudinis, et caseosæ craßitiëi quàm bubulum, quod propter craßitiem & pinguitudinem oppilat uenas, & generat uentositates, estq; difficilioris digestionis quàm in sanitate tuenda conueniat. Eligatur igitur lac capræ, non nimis propinquæ partui, nec nimis distantis à partu, non prægnantis, nutritæ in lætis pascuis.

Quintum, Esus casei, potestq; intelligi de omni caseorum genere, maximè tamen de ueteri. Caseus enim recens frigidus & humidus est, & crassæ substantiæ, & difficilis digestionis, obstruit, & calcu- Caseus.

los

los generat, nec admodum conducit sanitatis suæ studioso. Vetus autem caseus, ratione salis, calidus et siccus est, facit cibum digeri, cùm ipse difficulter digeratur, iuxta uersiculum:

Caseus est nequam, quia digerit omnia, se quàm.

Parum & malè nutrit, stomacho nocet, nimis desiccat, minusq; quàm recens competit. Caseus qui est inter utrumq; medius, uidelicet, inter recentem & ueterem, uiscosum et frangibilem, durum & mollem, declinans ad aliquam dulcedinem, non nimis salsus, neq; lachrymosus cùm inciditur, saporis delectabilis, & boni odoris, ex bono lacte conuenienter factus: talis utiq; bonus est, & præ alijs eligendus, & post alios cibos sumendus, non immodicè, aliàs enim obstruit aluum, stomachum grauat, digestionem impedit, lapidem in renibus, humores crassos, & flatus in corpore generat. Solus igitur

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Caro salsa. Sextum, caro salsa, hæc enim siue sole, siue fumo exiccata, cuiuscunq; generis, aut animalis fuerit, generat sanguinem crassum, & melancholicum, ac proinde nocet infirmis, neq; conuenit sanis: & hoc innuit Auicenna, 2.1. Doctrina 2. cap. 15. circa finem, Exemplum, inquit, Spissi pauci nutrimenti mali chymi, id est, mali humoris est caro salsa.

Ceruina. Septimum, caro ceruina, quæ & ipsa sanguinem melancholicum generat, teste Rhaze. 3. ad Mansorem cap. 9.

Octauum,

Octauum, *caro leporina, quæ maximè sanguinem melancholicum generat, unde Rhazes loco citato: Ipsa plus alijs melancholiæ generatiua est.* Et de *hac Isaac in diætis uniuersalibus testatur, quòd non conueniat ut cibus, sed solummodo ut medicina.* Et est *notandum, quòd hæc caro, & ceruina, cùm fuerint animalis multum in senectute prouecti, simpliciter sint euitandæ: si tamen aliquo modo conueniant, meliores sunt partui propinquiores.* **Leporina**

Nonum, *caprina*, Decimũ, *bouina, hæ carnes etiam sunt* Melancholicæ, *unde Isaac in diætis uniuersalibus, Caro, inquit, caprina, & bouina, est pessima, dura, in digestione tarda, & digesta crassum generat sanguinem, &* Melancholicum. Et Auicen. 2. *Canon.* capit. 146. *Caprina uerò, non est bona multùm, & eius humor fortasse est malus ualde.* Sub hi*sce tribus intellige & hircinam, & uaccinam, quæ prædictis sunt peiores.* Dicit enim de eis Auicen. ibi*dem, Caro uaccina, & ceruorum, & hircorum syluestrium, & magnarum auium, facit euenire febres quartanas.* Galenus *in lib. de renum affectus dignotione:* *Ceruinam carnem uitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica.* Item de *carne uaccina:* Caro *uaccina, plurimi est nutrimenti, crassa, melancholica, generans ægritudines melancholicas.* Et, *caro uaccina generat lepram.* Ca*ro hircina est mala absolutè.* Circa electionem ue*rò carnis animalium quadrupedum, inter autores* **Caprina. Bouina. Vaccina. Hircina.**

controuersia est, quidam enim carnes porcinas meliores esse dicunt, sicut Galenus & quidam alij. Alij uerò carnes hœdinas, sicut Rhazes, Auic. & Auerroës. Licet Auerrois quinto colliget. imponat Auicennæ, quòd dixerit carnes porcinas esse meliores, cùm tamē hocipsum non dicat, autoritate propria, sed Christianorum. Alij uerò uitulinas præferunt. Porrò electio & præstantia carnis animalium quadrupedum, multipliciter attendi potest.

Porcina. Primò ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris, & carnibus humanis similioris. Et hoc modo caro porcina cæteris est melior. Primò ob maximam similitudinem, quam habet cum carnibus humanis, teste Galeno libro 3. Alimentorum, cap. 1. ubi dicit: Similitudinem quæ suillæ carni cum humana est, uel ex hoc colligas, quòd quidam humanis carnibus quasi porcinis uescentes, nullam eius neque ex gustu, neque olfactu suspicionem habuerunt. Et libro 10. Simplicium Medicam. cap. de sanguine suillo: Sanguis suillus humano maximè temperie similis est: comperti enim sunt hospites, & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis uenderent, tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint, donec inuenerint digiti partem anteriorem. Idem Auicenna 2. Canon. cap. 610. Et Auerrois 5. colliget. capite, de Carne. Secundò, quia caro porcina ualde nutrit, dicit enim Galen. 3. alimentorum, capite 1. Inter omnia edulia ualentissima est

suilla.

suilla. Argumento sunt euidentissimo ipsi athletæ. Tertiò, quia generat alimentum firmum, fortiter resistens resolutioni. Et hæc fuit mens Galeni multis in locis, ubi porcinas cæteris carnibus præfert, ut libro 8. Therap. Metho. cap. 2. ubi dicit: Ex ipsis suillis carnibus optima est montana, ab his deinceps hœdus est. Et similiter in libro de renum adfectus dignotione. E pedestribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeq; tum nutribilis, tum uerò corroborans. Et in lib. de cibis boni & mali succi: Suilla caro, si exactè in uentriculo concoquatur, tum in sanguinem à iocinore conuertatur, probatissimos humores gignit. Quod quidem uerum est, si de carne porcorum non antiquorum intelligatur, quia eorum caro indigestibilis est, neque iuuenum siue lactentium, eorum enim caro humidissima est, sed ætate mediocrium, uidelicet unius uel duorum annorum, tam domesticorum quàm syluestrium. Verisimilius autem æstimandum est, quòd porci syluestres domesticis sint meliores, quia caro porcorum domesticorum, est debito uiscosior, unde Auicen. 2. Canon. capite 166. Christiani, inquit, dicunt, & qui eos imitantur, quòd melior caro syluestris est caro porci syluestris. Nam cum hoc quòd est leuior carnibus domesticis, est fortis nutrimenti & plurimi, & uelocis digestionis: Et est melior quàm esse potest in hyeme. Hinc sequitur quòd carnes porcinæ multum laudabiles sint corpo-

ribus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, non dispositis ad oppilationes, & his qui impinguari cupiunt, huiusmodi enim corpora indigent plurimo nutrimento, & difficulter resolubili. Ideo Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 9. Caro autem, inquit, crassa multum laborantibus conueniens est, subtilis uerò his qui prædictis sunt contrarij, conuenit. Idem sentit & Auicenna 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Exercitati præterea ac multi laboris, magis tolerant crassa alimenta, aliter etiam potest attendi præstantia, & electio carnium, ex temperata uidelicet complexione, facili digestione, & sanguinis inde geniti temperantia, ut scilicet illa dicatur caro melior, quæ temperatæ sit complexionis, facilis digestionis, sanguinem in caliditate & frigiditate, subtilitate & craßitie temperatum generans, & hoc modo, hœdina est melior ac laudabilior cæteris, teste Rhaze, Auicenna & Auerroë: Dicit enim Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 9. Hœdina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet temperatum generet sanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est, non est enim adeo debilis, ut ex ea uirtus destruatur, neq; eius nutrimentum adeo multum est & crassum, ut ex eo in corpore proueniat repletio, & crassus generetur sanguis. Sanguis quoq; qui ex eo generatur, inter subtilem & crassum, ac inter calidum & frigidum existit. Et hæc non conuenit multum laborantibus, sed iuuenibus temperatis, exercitio

Hœdina.

ercitio mediocri utentibus :: quia generat sanguinem forti exercitio seu labore facilimè resolubilem. Et quemadmodum caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro capreoli inter sylvestreis præfertur. Post uerò hœdinam plurimi ex medicis, ut Rhazes, & Auerrois, ponunt carnem arietum: & dicit Auerrois quinto colliget.cap.32. Hæc est opinio maioris partis medicorum, præter Galenum, qui abominatur carnes arietum, & uidetur sibi, quòd caro uitulorum est melioris nutrimenti, quàm arietina. Forsan Gal.respexit ad præstantiã nutrimenti, eò quòd plurimùm nutriat, & nutrimentum sit magis irresolubile, quod magis uidetur conuenire carnibus uitulinis, quàm arietinis, cùm arietinæ magis humidæ sint. Arietina.

Postrèmò uerò, præstantia & electio carnium potest haberi ex minori uiscositate & iocundiori odore. Et sic uitulinæ sunt cæteris meliores, id quod innuit Auer. quinto colliget.cap 32. Et carnes, inquit, uitulinæ sunt bonæ carnes, propterea, quòd non habeant illam uiscositatem, frigiditatem, & siccitatem, quam habent carnes bouinæ ueteres, & carnes eorum sunt magis odoriferæ alijs carnibus. Et quantũ est in hoc, meliores sunt carnibus hœdulinis, quia in carnibus hœdulinis manifestatur quædam mucilago, id est, uiscositas, quando coquuntur. Sed carnes hœdulinæ, sunt meliores uitulinis, quia meliores generant humores. Vnde patet non esse tantam contro- Vitulina.

uersiam inter medicos, de electione carnium, quanta prima facie apparet. Notandum insuper, carnes animalium siccæ complexionis, meliores esse circa partum, quàm multum à partu distantes. Ergo hœdi & lactentes uituli meliores sunt hircis & bobus, quia eorum siccitas primæ ætatis humiditate corrigitur. Sed carnes animalium complexionis humidæ meliores sunt distantes à partu, & circa partum deteriores, quia nimia eorum humiditas progressu ætatis exiccantis, id est, iuuentutis, corrigitur aut tollitur, & ab humiditate primæ ætatis augetur. Ideo iuuenes arietes castrati unius anni, sunt meliores minusq; uiscosi lactentibus agnis, & porci unius uel duorum annorum, porcellis lactentibus meliores. Vnde bene dixit Auicenna 3. 1. capite 7. Oportet autem, inquit, ut cibus sit talis, quales sunt carnes, & propriè carnes hœdorum & uitulorum lactentium paruorum, & agnorum unius anni. Ex quibus omnibus concluditur, quòd carnes hircorum, caprarum, arietum, boum & porcorum antiquorum, non castratorum, & porcellorum, & agnorum lactentium, non multum conueniant pro conseruanda sanitate, sed carnes uitulorum iuuenum & arietum unius anni, & porcorum unius uel duorum annorum, castratorum, aptißimæ sunt esui ad conseruandam ualetudinem. Est præterea notandũ, carnes declinantes ad siccitatem, esse elixandas, ad humiditatẽ assandas, ut humiditas

Carnes malæ.

Carnes bonæ.

earum temperetur, quare carnes cuniculorum, leporum, ceruorum, uitulorum, & capreolorum sunt elixandæ: porcellorum uerò & castratorum arietum assandæ. Elixatio enim temperat siccitatem. Vnde patet in temporibus & complexionibus humidis magis conueniens carnes sicciores ut assentur. In temporibus uerò, complexionibus & ætatibus siccis, humidiores, ut elixentur.

DE CIBIS BENE NVTRI-entibus. CAP. VIII.

OVa recentia, uina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, naturæ sunt ualitura.

Hic recensentur tria alimenta, quæ parua quantitate multum nutriunt. Primum oua recentia, de quibus Auicen. 2. Canon. cap. 530. Et 4.1. cap. 1. Nutriens, inquit, paruæ quantitatis, & multi nutrimen ti, sicut oua & gallorum testiculi. Idem multis alijs in locis repetit. Electio: Oua gallinarum, perdicum, & phasianorum iuuenum & pinguium conferunt in uictus salubris ratione: & alijs simpliciter sunt meliora, eligenda autem paruula, oblonga, & candida, ut habetur in hisce uulgatis uersiculis: Oua.

Filia presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona sunt oua hæc, candida, longa, noua.

Oua item tremula, id est, per decoctionem nonni-

hil inspissata, ut in manu tenemis in cortice suo uideantur tremere, sunt meliora duris, & sorbilib. Multi nutrimenti, probæ & facilis digestionis, & generant sanguinē cordi maximè proportionabilem, Vnde cōualescentib. senibus et debilib. maximè conueniunt, et imprimis uitelli. Vnde Auic. in lib. de uiribus cordis, Tractatu 2. cap. de ouis, testatur uitellos ouorum, bonæ carnis auium, ueluti gallinarum, perdicum, & phasianorum, licet non sint medicinæ cordis, ipsum tamen confortatur, Et citò in sanguinem conuerti, & post transmutationem parum superfluitatis relinquere, sanguinem generare subtilem, clarum, quo maximè confortatur cor, multumq; ualere in dissolutione substantiæ spiritus, & diminutione sanguinis cordis. Sorbilia uerò oua, facilis sunt digestionis, leniunt pulmonem & pectus, & aluum deijciunt, minus tamen nutriunt quàm tremula. Cocta seu durata oua difficilis sunt concoctionis, & tardi transitus, crassamq; corpori exhibent alimoniam. Ouorum item ex cocturæ diuersitate magna differentia est. Nam quædam sunt assata, aut elixa, aut frixa, aut in iure cocta. Assata elixis sunt craßiora, & duriora, ac difficilioris concoctionis. Focus enim substantialem eorum humiditatem exiccat. Et fiunt duobus modis. Aut enim cum corticibus feruentibus inferuntur cineribus, aut in testis franguntur. In testis fracta, reliquis sunt peiora. Illa uerò, quæ cum corticibus, feruentibus inferuntur cineribus, dupliciter fiunt. Aut enim toto cinere

cooperi-

cooperiuntur, aut ſuper carbones nuda collocantur. Quæ cinere cooperiuntur, peßima ſunt, quia calor foci circumfuſus, fumoſitatum exhalationem prohibet. Nuda ſuper carbonibus collocata, fumoſitatem emittunt, & emundantur. Elixa in aqua, meliora ſunt aſſatis, quia aquæ humiditas, calori foci, in ſiccanda humiditate repugnat. Fiunt & hæc dupliciter, aut enim cum teſtis elixantur, aut in aquam franguntur: cum teſtis elixata, reliquis peiora ſunt, quia teſtæ fumoſitatum & craßitiei reſolutionem prohibent. In aquam uerò fracta calor penetrat, craßitiem attenuat, & odoris grauitatem aufert. Vnde eiuſmodi cæteris omnibus ſunt laudabiliora. Frixa, quia peßimos generant humores, cæteris peiora ſunt, ſtomacho diutius inhærent, unde ſequuntur fumi, corruptio, & faſtidium. In iure cocta, inter aſſata & in aquam fracta, media ſunt, ut colligitur ex Iſaac dictis uniuerſalibus.

Eſt etiam ouorum ſecundum partes diuerſitas. Nam uitellus in caliditate temperatus exiſtens, bene nutrit. Albumē uerò frigidum eſt et uiſcoſum, durecq; digeritur, & ſanguis inde generatus non eſt bonus, ut teſtatur Rhazes 3. ad Manſorem, cap. 14. Et ut oua prædicta, ſcilicet gallinarum, perdicum, & phaſianorum, conueniunt in uictus ſalubris ratione, ita anatum, anſerum, ſtruthionum, & ſimilium uolatilium, minus conferunt. Oui partes.

Secundum, uinum rubrum. Vini ſecundum col-

rem magna est differentia. Nam quædam sunt alba, quædam rubea clara, quædam citrina, & quædam nigra. Vina alba cæteris sunt imbecilliora, minus calida, minusq; nutrientia, uerùm caput minus feriunt, urinam prouocant, & meatus aperiunt. Quòd autem cæteris sint imbecilliora, patet secundum Galen. com. 1. libro 3. de uictus ratione in morbis acutis, ubi inquit: Vinum potens uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit: imbecillum contrario agit modo. Cùm ergo minus calfaciat, minusq; repleat caput cæteris, ut patebit, erit & imbecillius cæteris. Quòd

Album. autem uinum album cæteris minus calfaciat, docet Gale. com. 6. lib. 3. de uictus ratione, in morbis acut. Nempe, inquit, ex uinis albis nullum ualenter calfacere potest, quod enim summè calidum est, id continuò & flauum existit, ueluti & quod ab ipso est fuluum, mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Et hoc uerum est, si inuicem compares uina eiusdem territorij. Quoniam uina rubra & ruffa gallica, non sunt tam potentia, nec ita calida, sicut multa alba, quæ in alijs territorijs reperiuntur. Quare comparanda sunt inter se uina eiusdem territorij. Quòd uerò & cæteris minus nutriant, probatur per Gale. com. 11. libro 2. Aphoris. ubi sic scriptum reliquit: Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicuti aquæ similem formam habent, ita etiam uim: quare urinam cient, & minimè nutriunt. Item in com. 18.

om.18. eiusdem libri, Vina, inquit, aquosa, exiguum præbent corpori alimentum : sunt hæc calore quidem alba, tenuia uerò substantia. Quòd item minus caput feriant, probat Auicenna 3.1. doct. 2 capite 8. Vinum, inquit, album & subtile calfactis est melius, non enim capitis efficit dolorem, sed fortasse humectabit, et dolorem capitis alleuiabit, qui ex stomachi ardore prouenit. Item teste Gal. com. 1 lib. 3. de uict. rat. in morbis acut. Ratio autem, cur minus feriant caput, est, quòd minus fumosa ac uaporosa sint cæteris. Quòd autem aperiant, urinamq; cient, docet Hippo. Canon. 6. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut. Ad uesicam, inquit, uino alio magis penetrat, urinasq; prouocat, & perpetuò purgat: atq; multa ad opem his morbis ferendam facit. Ex hoc sequitur, uina alba tenuia, magis conuenire calidioribus siue à natura, ut cholericis & sanguineis, siue ab accidenti, ut ex ira uel mora in sole. Studiosis præterea magis conueniunt, & quibus exhibendum sit uinum minimè cerebrum perturbans, Et habentibus cerebrum imbecillum, idq; per naturam, siue ex accidenti. Ex potenti enim uino facilimè inebriantur, ut innuit Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 8. Attamen si uti uoluerint uinis potentibus, necesse est ea copiosiore aqua dilui. Conueniunt quoque uina imbecilla epar calidum habentibus & stomachum, & habitantibus in regione calida, quia calida uina in ipsis æstuationem facerent. Vina uerò rubra clara, sicut Bellouacensia, calidiora

sunt

ſunt cæteris, ut autor eſt Gal. com 6. lib. 3. de uictu ratione in morbis acut. Quod ſummè, inquit, calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit. Et hæc uina etiam cæteris magis nutriunt, & habet Gal. com. 11. lib. 2. Aphor. ubi dicit: Craſſa uerò & colore rubea, plus alimenti habent, quàm reliqua uina. Ineſt autem eis, & citiſsimè implere corpora euacuata. quod ita eſt intelligendum, Vina rubea dici nutribiliora, quia ex eis plus in ſubſtantiam membrorum conuertitur. Vina tamen nigra poſſunt dici nutribiliora cæteris, quòd magis nutriant, & tardius à membris reſoluantur, Vnde Galen. comment. 18. lib. 2. Aphor. Craſſa, inquit, & fuſca, multò magis corpus alunt quàm aquoſa. Tantùm uerò uincuntur à nigrioribus in nutriendo plurimum, quantum ſuperant in præſtando uniuerſum & uelox alimentum. Ita enim intelligitur dictum Iſaac in diætis particularibus, ubi contendit, uinum nigrum plus nutrire quàm rubeum. Et iſta uina rubea magis feriunt caput quàm alba, minusq; urinam cient. Hinc imbecillum habentibus cerebrum non conueniunt, ut dictum eſt, ſed bene habentibus forte, quod uapores ad ſe eleuatos, non ſuſcipit, ut dicit Auic. 3. 1. Doct. 2. cap. 8.

Sciendum præterea, quòd ingenium hominis fortis cerebri magis clarificetur & acuatur, ſi bibat uinum bonum, quàm ſi non biberet, ut Auicen. teſt. loco citato. Ratio, quia ex bono uino plus quàm ex quocunq; alio potu, generantur & multiplicantur ſpiri-

s tenues, clari, & puri. Quare Theologi in contemplatione circa altißima deligunt uina bona. Conferunt item hominibus frigidæ complexionis, & phlegmaticis, Auic. ibidem teste. Corrigunt enim frigiditatem, & aperiunt oppilationes, quæ solent euenire frigidis & phlegmaticis, digeruntq; phlegmata ad conuersionem in sanguinem, et ipsa facilimè digeruntur, citoq; penetrant, præbentq; alimentum purum, & spiritus plurimos. Vina uerò citrina, minus calfaciunt quàm rubea clara, ut testatur Gal. com. 6. libro .de uictus ratione in morbis acut. Magis uerò calfaciunt quàm alba, quare magis etiam caput feriunt, teste eodem Gal. com. 1. li. 3. de uict. rat. in morbis acut. Minus etiam nutriunt quàm rubea, excellentius tamen quàm alba. Et à quibusdam hæc uina etiam alba uocantur. Hinc quidam dicunt, uina alba citò plurimum calfacere, Vina uerò nigra minus calfacere quàm citrina, ergo etiam minus ferire caput, sed quia tardius descendunt in uentrem, urinamq; minus cient quàm alba, uehementius caput feriunt quàm alba, ut habet Galen. loco paulò antè citato. Et ipsa uina plus etiam nutriunt quàm alba & citrina, minus tamen, quàm rubea, ut dictum est.

Vina Theologica.

Tertium, sorbilia facta ex iusculis carnium, & præcipuè pullorum. Huiusmodi enim naturæ humanæ amica sunt, quia facilimè in sanguinem commutantur, & sanguinem bonum generant, maximè si præparentur ex simila, id est, ex subtilißima parte

Iura è carnibus.

farinæ:

farinæ: quia simila, tritici præsertim, plurimum nutrit, et bonum nutrimentum præstat, ut patet ex Rhaze 3. ad Mansorem cap. 3. Hæc tria alimenta Auic. 2.1. Doct.1. Summa 1 cap.15. circa finem, compendiose enumerat. Exemplum, inquit, subtilis, multi nutrimenti, boni chymi, ouorum uitelli, & uinum, & aqua carnis. Vnde concluditur hæc tria naturam humanã maximè confortare.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

NVtrit triticum & impinguat, lac, caseus infans.
Testiculi, porcina caro, cerebella, medullæ.
Dulcia uina, cibus gustu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus maturæ, uuæq; recentes.

Hic referuntur res duodecim, unde corpus humanum & nutriri & impinguari perhibetur.

Prima est triticum, id est, panis triticeus, de quo Auicen.2.Cano.cap.572. Panis, inquit, qui est de frumento nouo, impinguat ueleciter. Rhazes uerò 3. ad Mansorem, cap.2. Triticum ait, temperamento uicinum est, licet caliditati parum attineat. Quod autem ponderosius inuenitur & solidius, maioris est nutri-

nutrimenti, hominib. quoq; omnibus alijs granis magis conueniens, & magis proprium inuenitur Sanguis etiam ex eo generatus, omni ſanguine qui ex alijs generatur granis temperatior exiſtit. Et capite 3. eiuſdem lib. Panis, inquit, qui ex tritico fit, pluribus hominum conuenientior eſt. Electio autem tritici ſumitur partim à ſua ſubſtantia, partim uerò à præparatione. A ſubſtantia quidem, ut dicit Auicenna 2. Canon. cap. 250. Melius eſt illud, quod eſt medium inter duritiem & raritatem, magnum, pingue, recens, planum, quod eſt inter rubedinem & albedinē. Frumentum uerò nigrum eſt mali nutrimenti. Electio ex præparatione: Sciendum, quòd omnia quæ ſunt ex farina tritici frixa, tardè à ſtomacho deſcendant, craſſos humores generent, uias epatis oppilent, ſplenem augmentent, & calculum generent, multum quidem nutriunt, ſi digerantur. Triticum uerò elixum in cibo grauat, & difficulter digeritur, quòd ſi tamen digeratur, uehementer nutrit, & eorum roborat uirtutem. Panes autem ad concoctionem appoſitiſsimi ſunt, qui plurimum fermentati, et adprobè elaborati, in clibano igne moderato percoquuntur, teſte Gal. lib. 2. cap. 2. de alimentorum facul.

Secunda res, lac eſt, & poteſt intelligi de lacte acetoſo, cui butyrum detractum eſt, quod ſi comedatur cum pane recenti, ſiue calido, maximè impinguat. Intelligi etiam poteſt de lacte caprino, de quo dictum eſt ſuprà cap. 7. Lac.

Tertia

Caseus. Tertia res, est caseus infans, siue recens, de quo Auicen. Cano. 2. cap. 127. dicit, quòd nutriat & impinguet. Et licet caseus recens nutriat & impinguet, non tamen conuenit in uictus salubris ratione, quia sequuntur ex eo nocumenta, suprà in cap. 7. enumerata.

Testiculi. Quarta res est, testiculi, quod imprimis de gallorum pinguium testiculis intelligendum est, de quibus Auicen. 1. Canon. cap. 719. dicit, quòd sint ualde boni, & plurimi nutrimenti. Et quarta, 1. cap. 1. testatur, eosdem parua quantitate multum nutrire. Idem sentiri potest de testiculis porcorum admodum pinguium, Venerem nondum expertorum. Etenim quanto horum caro alijs præfertur, tanto horum quoque testes aliorum animalium testibus. Galen lib. 3. cap. 6. de alimentorum facult a. Est hîc quoq; diligenter notandum testiculos animalium prouectorum, in quibus semen iam fermentatum est, non esse boni nutrimenti, sed testiculos animalium iuuenum, nondum Venerem expertorum, quibusq; semen nondum fermentatum est, laudabilis esse nutrimenti, si probè concoquantur.

Quinta, caro porcina, de cuius electione & effectu satis superq; dictum est suprà cap. 7.

Cerebrũ. Sexta, cerebella, pro cuius declaratione obseruandum, quòd cerebrum stomacho sit inimicum, nauseam concitet, & cibi fastidium, pituitosum, & crassi succi; Si tamen probè confici poßit, alimentum cor

pori

pori non infimæ notæ præstabit. Attamen cauendum, ne in cibis postremo loco sumatur, nimirum ipsa loquente experientia, nauseam pòst consecuturam. Neq; iniuria pleriq; cum origano sumptitant, uti nonnulli cum apparato uarijs modis sale, quippe, cùm crasso succo & superfluo constet, incidentibus & calefacientibus contemperandum est. Quod quidem antequam comedatur, super ardentib. carbonib. assandum est. Nocet autem ijs quos frigidæ infestare solent ægritudines. Hominibus uerò complexionis calidæ minorē noxiam præstat, teste Rhaze 3. ad Mansorem, cap. 11. In summa, parum conuenit in uictus salubris ratione. Aliquando tamen conuenit ut medicina, sicut cerebrum capreoli confert contra uenena & morsum uenenatorum, & cerebrum leporis contra tremorem, & ut quibusdam placet, cerebrū pulli & caponis ad memoriam, & acumen siue uigorem ingenij. Circa electionem tamen sciendum, meliora esse auium, & præcipuè montanarum. Ex cerebris autem quadrupedum præfertur arietis, deinde uituli, ut testatur Auicen. 2. Canon. cap. 329.

Septima, est medulla, quæ multi nutrimenti est, *Medulla ossium.* siquidem bene digeratur, ut dicit Auicen. 2. Canon. cap. 496. Etiam facilè in sanguinem conuertitur, hoc tamen mali præstat, quòd prouocat nauseam, & cibi fastidium. Quare Auicenna teste, seminibus & pipere condienda est in cibo, Quod delicatuli quidam & Apitij faciunt citonijs & passulis. Electio:

Dicit Auicenna : Conuenientior est medulla uitulorum & cerui, deinde tauri, & postea caprearum, deinde ouium.

Octaua, *dulcia uina, de quibus infrà cap.* 11.

Nona, *cibus gustu iucundior, hic enim maximè nutrit, iuxta* Aphor. 38. *lib.* 2. Hippoc. *Parum deterior potus, aut cibus, suauior autem, melioribus quidem, sed minus suauibus est præferendus. Et Galen. in comment. ait : Quæcunq; cum uoluptate adsumuntur, ista uentriculus auidius amplexatur, faciliusq; concoquit, sicuti illa, quæ displicent, refugit. Vnde & nauseæ, & flatus, & fluctuationes subsequuntur. Hinc quidam maius nutrimentum consequuntur ex cibo malo quàm bono, quia malo magis delectamur.*

Oua sorbilia. Decima, *oua sorbilia, quæ parua quantitate multum nutriunt. Sed de his suprà capit* 8.

Ficus. Vndecimū, *maturæ ficus, quæ dulcedine sua multum nutriunt & impinguant. Et licet nutrimentum habeant imbecillius nutrimento carnis & granorum, uehementius tamen omnibus aliis fructibus & nutriunt & corroborant, teste Auicen.* 2. Canon. cap. 233 *ubi sic inquit: Ficus quidem nutribilior est cæteris fructibus. Idem* 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. *Fructus, inquit, nutrienti magis similes sunt, ficus, & uuæ ualde maturæ, & dactyli. Electio, Auicenna* 2. Canon. cap. 233. *Melior est alba, deinde rubea, deinde nigra, & quæ uehementer matura est, melior*

melior est, & proxima ad hoc ut non noceat.

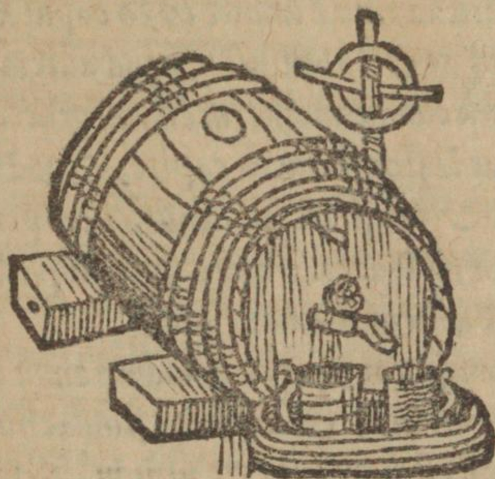
Ficus item humidæ, & recentes magis uelociusque nutriunt quàm siccæ, & citius de stomacho ad epar transeunt, ipsumque magis humectant, & lenius reddunt quàm siccæ. Siccæ uerò minus inflant, & magis conueniunt stomacho quàm humidæ. De siccis Auic. loco iam citato sic inquit: Sicca quidem in suis operationibus est laudabilis, uerùm sanguis ex ea generatus, non est bonus, & propter hoc facit pediculos, uerùm si sit cum nuce, tunc eius chymus fit bonus, & post nucem cum amygdala. Sequitur in Auicen. Administratio siccæ, cùm ieiuniũ adest, est mirabilis iuuamenti in aperiendo uias cibi, & propriè cum nuce & amygdala, cùm tamen eius nutrimentum cum nuce sit plus quàm cum amygdala. Vtræq; ficus in hoc conueniunt, quòd inflent, leniant, superfluitates ad cutem expellant, sudorem prouocent, asperitatem gutturis emendent, emundent & leniant pectus, pulmonem, & cannam eius, obstructiones epatis, splenis, & renum tollant.

Duodecima, Vuæ recentes, id est, dulces & maturæ. Porrò, triplex uuarum genus est, nam quædam sunt immaturæ & acerbæ, unde fit agresta, quæ stringit uentrem, choleram rubeam, atque sanguinem reprimit. Plurimùm item confert in fluxu uentris cholerico. Aliæ sunt maturæ, uirides & recentes, ex quibus uinum exprimitur. Hæ præcipuè, si albæ fuerint, sine nucleis & cortice, Vuæ.

uentrem laxant, & præ cæteris fructibus plurimum nutriunt, quemadmodum & ficus, minoris tamen nutrimenti sunt quàm ficus. Auicenna 2. Canon. cap. 737. Attamen uentositatem, inflationes & uentris dolorem generant. Si per duos uel tres dies à collectione aëri suspensæ exponantur, donec cortex detumescat, melius nutriunt, minusq; laxant, neque tantum inflant. Habentibus autem stomachum plenum cibo, & malis humoribus, nullo modo conueniunt uuæ, & imprimis recentes, & sine arillis. Citò enim in stomacho immundo & pleno cibis corrumpuntur, quia citius quàm par est digeruntur, nec possunt digestæ è stomacho ob cibum nondum concoctum descendere, quare cùm ipsæ corrumpuntur, tum alium cibum in corruptionem trahunt. Ita & de alijs fructibus laxatiuis sentiendum est. Si quis uelit uti uuis uiridibus ac recentibus, prius per horam in aquam feruentem infundantur, deinde in aquam frigidam, ac tandem utatur. Rhazes uerò 3. ad Mansorem capite 20. testatur, uelociter corpus impinguare, & augmentare erectionem uirgæ. Quæ autem ex eis corticem habent tenuẽ, citius descendunt, minusq; inflant. His contrariæ, contraria operantur. Aliæ uuæ sunt siccæ, quæ passulæ uocantur, hæ in calore sunt temperatæ, bene nutriunt, & confortant stomachum, & epar, autore Auic. 2. Can. cap. 737. Et oppilationes remouent. Dicitur quoq; epar ex eis impinguari, & maximè si mundentur ab aridis. Et ita intelligenda sunt

ſunt quæ hîc dicuntur de uua matura, recenti, & de uua ſicca, quam paſſulam uocant.

DE BONI VINI PROPRIE-*tatibus.* CAP. X.

Vina probantur odore, ſapore, nitore, colore.
Si bona uina cupis, quinq; hæc laudantur in illis:
Fortia, formoſa, & fragrantia, frigida, friſca.

Hîc traduntur quatuor generalia ſigna boni uini: Primùm odor, uinum enim boni odoris, ſiue redolens, multiplicat ſpiritus tenues, & ſecundum Conſtantinum, quinto Theorices, cap. 28. bene nutrit, bonumq; ſanguinem generat. A uino uerò fœtido natura humana abhorret, ſpiritus nanq; craſſos, & Vini odor.

melancholicos generat, & malum sanguinem, capitisq; dolorem, ex malo fumo, in caput penetrante. Galen. uerò com. 1 lib. 3. de uict. rat. in morbis acut. ut habetur in ueteri translatione, ubi agit de uini diuersitate, secundum odorem, sic inquit: Quod ex uinis est boni odoris, est melioris chymi, & secundum illud est multitudo, quæ implet ex eo caput, quod est, quia est calidius & subtilius. Quod autem ex eis est mali odoris, secundũ malitiam chymi generati ab eo, erit paucitas læsionis eius in capite, Quod est: quia est frigidius & craßius. Illud aũt, cuius penitus non est odor, non facit accidere in capite aliquid omnino, quoniam est uehementer crassum.

Vini sapor. Secundum, sapor, quemadmodum enim cibus sapidior, melius nutrit, & auidius à stomacho attrahitur, ut dictum est suprà, ita & uinum. Sciendum tamen quòd & uini secundum saporem, magna sit diuersitas: quædam enim sunt dulcia, alijs nutribiliora, crassum sanguinem generantia, uentrẽ humectantia, concoctioni renitentia, & sitim excitantia. Alia Pontica, siue stiptica, stomachum confortantia, uentrem constipantia, pectori & eius pertinentiæ, scilicet pulmoni & cannæ eiusdem nociua, intestinis congrua, ad digerendum dura. Alia acerba, quæ sunt diuretica, id est, urinam proritant, crassos humores dissoluentia. Alia amara, minus calida, Hæc Constantinus 5. Theorices cap. 28.

Tertium, nitor, siue resplendentia, unde uini subtilitas

tilitas deprehenditur, ac deinde ex eo spirituum gene- Vini nitor.
ratur subtilitas.

Quartum, color, nam & secundum colorem uini Vini color.
diuersitas in nutritione apparet. Vina enim rubicundiora (modò cætera pariter adsint) albis magis nutriunt, quare macris conuenientiora sunt quam alba, Alba tamen pinguibus magis conueniunt. Et de hac diuersitate uini secundum colorem dictum est suprà cap. 8.

Sequuntur deinde quinque specialia boni uini signa. Primum est, fortia. Fortitudo enim uini cognoscitur ex effectu. Vinum enim potens uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit, inquit Gal. com. 1. lib. 3. de uictus rat. in morbis acut. Maximè enim spiritus multiplicat, & multum nutrit. Abstinendum tamen ab illo nisi sit dilutum, ijs, qui sunt imbecillioris cerebri, quia magna inde ad cerebrum fumorum copia elata, ipsum facilimè læderet. Secundum, formosa, Vinum enim formosum siue pulchrum, cum maiori appetitu sumitur, facilius digeritur, & melius nutrit. Vinum forte. Vinum formosum.

Tertium, fragrantia, Vinum enim fragrans, siue benè redolens, maximè confortat, & spiritus tenues generat. Vinũ fragrans.

Quartum, frigida, nam uinum, quo ad tactum, frigidum esse conuenit, non autem quo ad effectum. Vinum enim calfactum, cùm sit rarius, & subtilius, citius inebriat, neruos debilitat, & caput lædit, nisi Frigidũ.

Friscum. moderatè sumptum fuerit. Quintum, Frisca, Vinum enim bonum debet esse friscum, siue leue, ut effusum, spumando sonum faciat, ut habeat spumam tenuem, ac facilè labilem seu euanescentem in medio: seu quando in eo mouentur atomi. Vinum enim ni fuerit eiusmodi dispositionis, pendulum dicitur, & maximè, si neq; sonet, neq; atomos habeat. Vel debile, seu dilutum, si spumam habeat cum magnis ampullis, uel ad latus scyphi spuma diu hæserit.

DE VINO DVLCI ET Albo. CAP. XI.

Corpora multum augent tibi dulcia candida uina.

Aliĳ sic:

Sunt nutritiua plus dulcia candida uina.

Hoc uersu docetur candida & dulcia uina (si cætera pariter adsint) reliquis magis nutrire. Quod quidem testatur & Constantinus lib. 5. ca. 28. Et Auicenna 3. 1. doctr. 2. capit. 8. Vinum quoque in-
Vinũ candidum & dulce. quit, crassum, quod est dulce, est melius illi qui uult esse pinguis. Vina etenim dulcia, propter dulcedinem, cui natura congaudet, uehementer à membris attrahuntur. Dicit enim Auicen. 2. Canon. tractat. 1. capit. 3. Operationes autem dulcis sunt digestio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, & natura diligit ipsum, & attractiua uirtus attrahit ipsum. Et licet hic uersus, in omni uino dulci ueritatem habeat,

eligibilius tamen est uinum moderatæ dulcedinis, quod summum dulcedinis gradum non attingit, uelu ti uinum quod uulgo Muscatellinum dicitur: tale enim corrumpit sanguinem, quia naturalis uis epatis illud ex stomacho ad se capit priusquàm concoquatur, & maturetur eius superfluitas, unde repletur sanguis aquositate indigesta, & redditur aptus ebullitioni & putrefactioni. Idem intelligendum & de alijs cibis in summo dulcibus.

Insuper sciendum ex usu uini dulcis, aliorumque alimentorum dulcium, tria sequi nocumenta in dispositis. Primum est fastidium, quia dulcia caliditate & humiditate sua leniunt, & leuigant orificium stomachi, inducentia illuc dispositionem inanitioni & corrugationi contrariam, quæ sunt causa famis. Secundum, uelocitas inflammationis eorum, & conuersionis in choleram. Nam dulcia choleram pariunt, quare mel præ omnibus alijs choleram generat, est enim dulcissimum: secundum locum obtinet uinum dulce, ut habet Galenus comment. 2. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut. Hinc etiam sitim inducit, nec confert febricitantibus, neque cholericis, Galeno ibidem teste.

Tertium oppilatio epatis & splenis. Hæc enim membra dulcia maxima cum delectatione ad sese, unà cum fece attrahunt, antequam concoquantur, & maximè epar, unde etiam facilimè obstruuntur crassa substantia, in qua dulcis sapor fundatur, ad hoc

præcipuè cooperante. Autor Auicen. 2. Canon. Tractatu 1. capite 3. Hinc sequitur dulce uinum reliquis minus ciere urinam. Et contra ista tria nocumenta, plurimum ualent acetosa, quia appetitum acetositate sua prouocant, et frigiditate inflammationem prohibent, & subtilitate substantiæ, oppilationes aperiunt. Et licet uina, & alia nutrimenta dulcia epar ac splenem obstruant, pulmonem tamen ab obstructione liberant, quia in transitu per meri à dulcibus nil nisi subtile ad ipsum resudat, & sanguis ex rebus dulcibus ad pulmonem non penetrat, nisi prius in epate purior & in corde subtilior factus, testis Gale. comment. 2. lib. 3. de uictus rat. in morb. acut. Vina item dulcia minus inebriant secundum Hippocrat. li. 3. de uictus rat. in morbis acut. Can 2. Vinum, inquit, dulce, minus caput, minusq; mentem ferit. Ex dictis iam omnibus colligitur, uinum, si bibatur ut corpus nutriat, instauret & impinguet, ut in macris siue per naturam siue ex accidenti, maximè competere dulce, crassum & sufficienter coloratum. Hoc enim ualde nutrit, deperditum instaurat & impinguat corpus. Quòd si uerò nullum horum fuerit necessarium, sicut in obesis & pinguibus, eligenda sunt uina subtilia, sapore grato, odorifera, subalbida, & temperatè fortia. Ad sitis quidem extinctionem eligendum est uinum album, subtile, & imbecillum. Hoc enim magis humectat & refrigerat, & per consequens melius extinguit sitim, & quanto sitis maior est, tanto i-

psum conuenientius est. Ad spirituũ uerò et uirtutis confortationem, & reparationem, exhibendum est uinum subtile, odoriferum, saporis delectabilis, mediocris coloris, sufficientis fortitudinis, & hoc cum pauco cibo. Pectoris autem et pulmonis mundificationi, & uentris laxationi, eligendum est uinum mediocris substantiæ, & sapore dulci.

DE VINO RVBRO.
CAPVT XII.

SI uinum rubeum nimium quandoque bibatur,
Venter stipatur, uox limpida turbificatur.

Hîc recensentur duo nocumenta nimiæ potationis uini rubri. Primum, constipatio uentris, quia uinum rubrũ uehementius (si cætera pariter adsint) calfacit ac nutrit. Quanto enim calidius est, eo magis exiccat, & quanto magis nutrit, tanto auidius à natura retinetur. Potest etiam intelligi de nimia potatione uini rubri, stiptici, aut Pontici, unde constipatur uenter. Ad stomachi & uiscerum retentiuæ uirtutis confortationem, eligenda uina crassa, Pontica, uel stiptica, rubra, uel nigra, ueluti in habentibus fluxum uentris, ob debilitatem facultatis retentricis stomachi, teste Hippoc. 3. lib. de uict. rat. in morbis acut. Canon. 7. Fuluum uinum & nigrum, austerum &c. Et ibidem Gal. in comment. Ad confor-

Vinum rubrum nociuum.

tatio-

tationem uerò digestiuæ uirtutis competunt uina subtilia, mediocris substantiæ & coloris, odoris boni, saporis iucundi, & uigoris sufficientis, nonnihil stipticitatis participantia.

Secundum est exasperatio gutturis siue raucedo, quam pariunt uina quædam intensæ rubedinis, ob siccitatem & terrestritatem, cuiusmodi sunt uina rubra Brabantiæ, & maximè musta: quæ equidem & uentris soluendi uim habent, quia mustum admodum rubrum facere solet uentris fluxum propter feces terrestres cũ eo mixtas, quæ sua acrimonia mordicant intestina, unde causatur fluxus uentris. Quare bibendũ non est, nisi cùm ad plenum deferbuerit. Quoniam uerò ipsum mordicat, ab eo etiam resoluitur fumus mordicans, qui ad cerebrum elatus, oculos corrodit, ac rubefacit. Causa autem cur fumus ille mordicet, est, quia uinum, unde dissoluitur, est mordificatiuum. Nam, ut Galenus inquit commenta. 14. lib. 1. Aphor. Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atq; aërea substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est atque suaue. Cùm uerò terrestris atq; arida, tunc & quod effluit, fuliginosum est & acre.

CONTRA VENENVM.
CAPVT XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus, cum
Theriaca nux.
Hæc sunt antidotum contra mortale uenenum.

Hîc

Hic referuntur sex antidota contra uenenum,

Primum, Allium, quod efficacißimum est contra omne ueneni genus, & præcipuè contra potum malæ aquæ, teste Serapione cap. 321. de temperamentis simplicium. Allium, inquit, quando præsumitur, & pòst bibitur aqua corrupta, incognita, non nocet potanti. Idem innuit Auicenna 2. Canon. cap. 75. Et 3.1. Doctr. 5. cap. 7. Similem etiam facultatem obtinet cepe. Auicen. 2. Canon. cap. 123. Quare potest comprehendi sub allio. de eo etiam dicit Auicenna 3.1. Doctr. 5. capite 7. Quòd sit ut Theriaca malarum aquarum, & maximè cum aceto, quia cepe est subtiliatiuum, incisiuum, & abstersiuum cum stipticitate, & aperit fortiter, teste Auicenna 2. Canon. cap. 123. Calidum est in tertio, Quare calfacit, malas aquas prohibens, ne sua frigiditate stomacho nocumentum inferant, & crassas extenuat, ut citius penetrent. Acetum huic permixtum uirtutem eius in extenuatione & penetratione aquarum auget, & à siti, quam cepe comestum inducere solet, præseruat. Eadem de allio ratio est. Quare Auicen. 3.1. Doctr. 5. cap. 7. præcipit allia comedere super aquas crassas & turbidas, quia extenuant eas, ut citò descendant, & prohibent ne stomacho & intestinis officiant, neq; uenas obstruant. Allium præterea si ante et post itineris ingressum comedatur, contra occurrentis aëris frigiditatem prodest. Auicenna 3.1. Doctr. 5. capite 4. Vnde sequitur, quòd plurimum conducat,

per

per diuersas terras oberrantibus, uarioq; potu utentibus, iuxta uersiculos Macri:

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium præterea contra uiperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi prodest, ita ut non aliud magis, si cum uino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo ualet, teste Diosco. Auic. uerò lib. 3. Tract. 2. cap. 75. Confert, inquit, puncturæ uermium uenenosorum, et morsui serpentum, quando bibitur cum uino: & nos quidem iam experti sumus. Et similiter morsui canis rabidi. Cepe quoq; iuxta Auic. 2. Can. cap. 123. confert morsui canis rabidi, cùm linitur super ipsum aqua eius, aut emplastratur ex eo, cum sale & ruta. Et cepe, quod comeditur expellit nocumentum uentositatis uenenosorum. Et dixerunt quidam, quòd ipsum generat in stomacho humorem humidum plurimùm frangentem nocumentum uenenosorum.

Cepe.

Notandum tamen, allium, cepe, & porrum, in cibo non competere, neq; temperatis, nec calidis corporibus, & imprimis cruda: Parum enim & malè nutriunt, sanguinem generant acrem & pungitiuum, crassos tamen humores extenuant, & uiscosos incidunt: decocta uerò, pungendi quidem uim exuunt, incidendi tamen & extenuandi retinent. Vnde cocta magis competunt quàm cruda. Porrum calidum esse

&

& siccum, noxium succum creat, oculorum aciem hebetat, & sanguinem nigrum et melancholicum generat, somnum tumultuosum parit, neruos pungendi lædit, nocet dentibus & gingiuæ. Cholericis itaq; & melancholicis est uitandũ, maximè crudum. Cepæ calidæ sunt, habentq; caliditatem superfluè terrestrem, cum humiditate aquosa, tenui & cruda. Si comedantur crudæ, generant in stomacho humores malos, putridos, et corruptibiles. Inducunt somnia mala, et terribilia, largiore cibo, capitis dolores ciẽt lethargicos & phreneticos, memoriam & intellectũ perturbant. Sed si comedantur coctæ cũ iusculo electæ carnis, prououent digestionem, & minus officiunt, temperantq; cibos frigidos, cum quib. coquuntur. Sed melius est ab iis abstinere. Allium calidum est, nonnihil humiditatis participans, minus tamen quàm cepe. Valet contra inflationes, ueterem tußim, screatum prouocat, aciem oculorum hebetat, capitis dolorem facit, de quo Gal. lib 12. cap. ultimo Therapeu. Method Est enim, inquit, profectò allium ex eorum ciborum genere, qui et flatum discutiant, & minimè sitim inferant. Sunt qui parum id experti, existiment maiorem quàm cepas sitim excitare: sed planè errore, quum non modò non maiorem quàm cepe, sed nec omnino sitim faciat. Idẽ omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaq; ipse certè agrestium theriacam id appello Conueniunt autem hæc tria phlegmaticis tantùm, et crassum, uiscosumq; humorem habentibus, Cholericis planè uitanda.

Secun-

Ruta. Secundum, Ruta, de qua Dioscor. lib. 3. cap. 43. Ruta letalium medicamentorum antidotum est, si semen ex uino acetabuli mensura ebibatur. Folia per se præsumpta, aut cum nuce iuglande, aridisq; ficis, inefficaces uenenorum uires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Eadem repetit Auicen. Tractatu 2. capite 578. Aristoteles libro 9. capite 6. de historia animalium, tradit mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere, odor enim eius infestus serpentibus est. Ruta quoq; cum ficubus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à ueneno præseruat. Ruta porrò duplex est: quædam enim satiua & domestica, quædam uerò montana & syluestris. Domestica & syluestris melior est: quia syluestris calida & sicca est in quarto ordine, quare in cibis damnatur. Domestica, calida in secundo, sicca in tertio. Crassos lentosq; humores digerit atq; incidit, flatusq; resoluit & extinguit. Serapion cap. 290. de simplici. Ruta est de rebus magis conferentibus inflationibus, id est, uentositatibus, sed in humida est inflatio. Ruta item uehementer uisum acuit, & propriè succus eius, cum succo fœniculi & melle facto collyrio, aut comesta, ut dicit Auic. loco citato. At quia in succo eius quædam est acrimonia oculis infesta, uentilando applicari debet, ut uapor tantùm & substantia eius oculos pertingat.

Pyra. Tertium, pyra, de quibus Auicenna 2. Can. Tract. 2. cap. 550. dicit, quòd sint cura fungorum mortificantium.

cantium. Dioscor. lib. 1. cap. 132. Aiunt fungos, si sylvestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Idem intelligi potest de pyris aromaticis, quæ spiritus confortant, & ueneni nocumentum repellunt.

Quartum Raphanus, de quo Auicenna 2. Canon. Tract. 2. cap. 581. Confert, inquit, morsui uiperæ, & cum uino morsui cornutæ etiam: Et semen eius confert uenenis, & uermibus uenenosis : & si ponatur frustum eius super scorpionem, moritur : & aqua eius est experta in hoc, & est fortior : & si momorderit aliquem scorpio, qui raphanum comederit, non nocebit ei. Et his fungi strangulantur: tam cibo quàm potu salutaris est. Valet etiam contra uenenum, quia uomitiones mouet, per quas stomachus purgatur. Raphanus, sanguinem acrem & pungitiuũ gignit, ac proinde biliosis obest, Stomacho aduersatur, ructus ciet, humoresq; crassos & lentos generat: & si uirtus concoctrix debilis fuerit, crudum. Facultas ei inest extenuandi & incidendi. Raphanus.

Quidam raphani radices à cœna crudas ingerunt, quò iuuent scilicet concoctionẽ, De quo miratur Gal. libro 2. de alimentor. facul. cap. penultimo. Aiunt tanq;, inquit, id se ipsa experientia abunde compertum habere, nullus tamen eos citra damnum potuit imitari. Quibusdam tamen placet, summo cibo sumptos, concoctionem iuuare, & uentrem laxare. Quum autem præsumuntur, cibum suspendunt, quare uomituris, commodißimè dantur ante cibum;

Summo tamen cibo, si cum sale & aceto parua qua-
titate sumantur, bonum est. Oculis nocent & capit
Rhazes lib. 3 ad Mansorem, cap. 18. Raphanus, in-
quit, calidus est et crassus, qui in stomacho longā fa-
ciens moram, phlegma incidit, atq; cibum ad os eleua
stomachi, uomitum quoq; commouet, cuius folia ci
digerunt, & appetitiuam adiuuant, quando ex eis
rum sumitur.

Theriaca. Quintum est Theriace, quæ tota sua substantia
tam brutis quàm ratione præditis animalibus cont
uenena & calida & frigida opitulatur. Sub hac c
prehendi potest et Mithridatium, consimilis ferè e
caciæ. De Theriaca Auic. 64. Tract. 3. cap. 1. Sc
quòd Canon maximus in curatione ueneni, est conf
tatio caloris innati, & excitatio ipsius ad expelle
dum, sicut facit Theriace. De Theriace uerò & M
thridatio simul, idem 6. 4. Tractat 1. cap. 5. Sunt
quit, medicinæ contrario ueneno, quare non perm
tunt ipsum peruenire ad cor, & sunt sicut Theri
& Mithridatium.

Mithridatium. Nuces. Sextum, nux. Auicenna 2. Canon. cap. 305. N
cum ficubus & ruta, est medicina omnibus uenen
& ex ea cum cepe & sale, fit emplastrū super mo
sum canis rabidi. Et hoc maximè intelligitur de nu
sicca, ante cibum sumpta. Sciendum uerò nuces s
cas recentibus & humidis esse peiores, magis en
unctuosæ sunt, & citò in choleram conuertuntur
capitis dolorem inferunt, oculos turbant, uertigin

g

generant, præcipuè à cibo sumptæ: linguæ paralysin inducunt, uomituris ieiunis in cibo aptæ. Habentibus autem stomachum biliosum inimicæ, uesicas in ore faciunt. Recentes stomacho innocentiores sunt, ut pote suauiores, & minoris unctuositatis. Ratione tamen humiditatis, uentrem laxant, & si testæ ultimo loco edantur, præsumptum cibum comprimunt.

DE AERE. CAPVT XIIII.

LVcidus & mundus sit rite habitabilis aër,
Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloacæ.

Aëris electio.

Hîc quatuor traduntur notæ optimi & habitabilis aëris. Prima, *ut sit purus, id est, non infectus à uaporibus, quia impurus alterat cor, secundum complexionem illius quod ei commiscetur.* Sicut *innuit* Hali, *com.* 16.*lib.*3. *Galeni artis medicinalis.* Secunda, *ut sit luminosus. Aër enim turbidus, corpori tristitiam et pigritiam infert, quia commiscet humores, & turbidus ad cor penetrat, unde generantur spiritus turbidi, & craßi, animam contristantes, & pigritiam inducentes. Nihil ergo magis iucundũ ac hilarem reddit hominem, minusq; grauat, quàm si claro aëre ambulet, uel mane surgat.* Tertia, *ne sit infectus, cuiusmodi est in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, quemadmodum in prælijs contingere solet: & hunc pestis ferè subsequitur, inspiratus enim in corpore spiritus inficit.* Quarta, *ne fœtorem habeat cloacæ, & sub hoc comprehendunt infectiones particulares aëris, ut latrinarum, fouearum culinæ, & locorum in quos cadauera conuehuntur, & ossa mortuorum, aut lacuum seu paludum, in quibus linum uel cannabis putrescit. Talis enim spiritus nostros inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit. Hinc* Auicenna 2.1.Doctr.2. *Et aër quidem, dum est temperatus, & clarus, neq;* substan-

substantia extranea, complexioni spiritus contraria, ei admiscetur, & sanitatem efficiens, & ipsam conseruans, & cùm mutatur contrarium suæ operationis operatur.

Verùm quò prædictorum exactior notitia habeatur, sciendum est, aërem pro ualetudine tuenda, duobus modis esse necessarium. Primò quidem ob refrigerationem cordis. Secundò uerò, ob expulsionem fumosarum superfluitatum, spiritum & calorem innatum molestantium. Quemadmodum enim uidemus ignem externum uentilatione aëris suffocari & extingui, ita etiam de spiritu & calore innato imaginandum est. Indigent enim aëre nutriente, conseruante, & temperante. Temperatio ergo caloris innati fit per aëris attractionem, & depuratio, per aëris expulsionem. Primum quidem per motum attractionis, alterum uerò per motum expulsionis. Si ergo aër attractus, fuerit fœtidus & impurus, corrumpitur calor & spiritus innatus.

Quare eligendus est purus, ac liber, qui ex terra plana uel edita uentorum perflatu undiq; lustretur, optimæ essentiæ, & cui nihil uaporis seu halitus alieni admisceatur, neq; sit turbidus, nec nebulosus. Hic enim humores conturbat, & animam, ut dictum est, contristat. Nec editis montibus in ualle inclusus, qui nullum perflatum recipiat, hic enim suffocans putrisq; est: similis qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum, plu-

rimus aceruatur squalor ac situs. Proinde omnibus ætatibus noxius est & euitandus, Quemadmodum & quilibet inclusus. Hæc ferè Gal. lib. 1. de sanitate tuenda.

Tempore tamen epidemiæ, ob generaliorem aëris putrefactionem inclusus conuenientior est, unde id temporis domi manere, ac fenestras concludere præstat, ne qua putridus aër inspiret. Aliàs liberior aër magis eligendus. Euitandus præterea in conseruanda ualetudine aër, cui commiscentur halitus stagni et paludis, ac specus profundi, pestilentē auram spirantes, & qui ex animalium, olerum, erucæ, ceparum & similium, arborum malarum uiscositatum, quales ficus & nuces, & leguminum putredine aut fimo coinquinatur. Cauendum etiam ne in aliqua primarū qualitatum excedat, scilicet, caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate: id quod arte nostra moliemur, sicut docet Auic. 2. 1. Doct. 2. cap. 5. & 6.

DE NIMIA POTATIONE uini. CAP. XV.

SI nocturna tibi noceat potatio uini,
Hoc matutina rebibas, & erit medicina.

Ecphrasis.

Hîc ponitur præceptum de ijs, qui mane ex pridiana uini potatione ægrotant, nimirum ut idem mane rebibant. Potatio autem uini nocturna, potest inducere

ducere uel ebrietatem, uel ſitim matutinam, uel nimiam corporis calfactionem. Si induxerit nimiã calfactionem, maximus error eſt, id mane repetere. nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni adderes. Si ebrietatem cum quadam nauſea, bonum eſt mane repetere: inde enim facilè uomitus prouocatur, quem ſequitur expurgatio ſtomachi, qua facta, tollitur & nocumentum ebrietatis, & nauſea. Quare conſulit Hippoc. ſemel in menſe inebriari, ut ex ebrietate prouocetur uomitus, hic enim maximè ab ægritudinibus chronicis, id eſt, longis & malis præſeruat. Si quis ex nocturna uini potatione, propterea quòd bibere illud non conſueuerit, oblæditur, huic & mane, quò adſueſcat, idem bibere concedetur, & ita ex uini ſumptione minorem læſionem ſentiet. A conſueto enim minor fit læſio, teſt. Hippo. lib. 2. Aphor. 5. Si uerò potationem uini nocturnam ſequatur ſitis matutina, illa mendoſa eſt, & curatur quidem po-

tatione uini, ſed magis tamen aquæ. Homini debilis cerebri & cuiuſcunq; alterius conditionis, ſummopere cauendum eſt à frequenti ebrietate.

Ebrietatis incommoda.

Frequens ſiquidem ebrietas, inquit Auicenna 3.1. Doctr.2.cap.8.inducit ſex incommoda in corpus humanum. Primum eſt corruptio complexionis epatis, quia uinum immodicè ſumptum, calorem eius reſoluit, unde amittit uirtutem ſanguificam, & loco ſanguinis generat aquoſitates, efficiẽtes hydropiſin. Vel incendit epar, & humores eius, unde generatur lepra, uel mania. Secundum eſt corruptio complexionis cerebri, ob aßiduam eleuationem fumorum uini, diſponentium cerebrum, calidum quidem maniæ & phreneſi, frigidum uerò epilepſiæ, lethargo, apoplexiæ, & ſubeth. Tertium eſt debilitas neruorum, uidemus enim bibulos, & frequenter inebriari ſolitos, caput & membra tremere, non in ſenio tantùm, ſed etiam in ſenectute, & iuuentute quandoq;. Quartum, ægritudo neruorum, ſicut ſpaſmus, & paralyſis: quia uinum immodicè hauſtum, ſæpius in ſtomacho aceſcit, unde ualde lædũtur nerui. Sæpe etiam ex defectu digeſtionis in aquoſitates crudas conuertitur, quæ neruos remolliunt, & ſæpe humoribus craßis neruos obducit, unde diſtenduntur uel contrahuntur. Quintum eſt apoplexia propter humiditates cerebri à uino multiplicatas, ita ut omnino uias ſpirituũ animalium à cerebro in membra obſtruant. Sextũ eſt mors ſubitanea, cùm ſcilicet ſtertendo & dormiendo, uiæ

anhe-

anhelitus multitudine uini uel humiditatum inde generatarum, clauduntur, & ebrius suffocatur.

Vinum tamen, si modicè bibatur, plurimum confert. Auic. loco citato, quinq; eius recenset commoda. Primum est, quòd caloris sui subtilitate & conuenienti atque occulta proprietate, facilem efficiat cibi penetrationem, cui commiscetur, in omnia membra.

Secundum est, quòd phlegma substantiæ suæ calore et subtilitate incidat atq; resoluat, meatus aperiat, & naturam ad excreationem incitet.

Tertium est, quòd choleram rubeam per urinam, sudorem, excrementa, & resolutionem insensibilem expellat: & hoc de uino albo, uel subrubeo, tenui, natura debili uel diluto, intelligendum est. Aliâs enim ex nimia epatis calfactione, ipsum in choleram commutaretur potius, alioquin multiplicaret choleram per conuersionem ipsius in eam. Quartum, quòd melancholiam, quæ crassa est, & tardi motus, facilè per proprios meatus ab epate ad splenem, & à splene ad os stomachi deducat, & eandem unà cum fecib. è corpore expellat, & melancholiæ nocumentum, ob contrariam substantiam, complexionem, & effectus, reprimat, ac tollat. Melancholia enim tristitiam, pusillanimitatem, & auaritiam parit. Vinum uerò gaudiũ, audaciam, magnanimitatẽ, et liberalitatẽ. Quintum, quòd omnes modos seu species laßitudinis, nisi multa caliditas extranea fuerit coniuncta, resoluat. Vinum enim resolutos spiritus abundè reparat, uirtu

tem confortat, humiditates relictas in musculis, neruis, & chordis, & iuncturis, tollit, aut minuit. In lassitudine si opus fuerit uinum uelociter humectat, modò diluatur.

Præbet præterea & plurima alia commoda. Omnium enim ueloci§imè nutrit calorem, & spiritum naturalem confortat, totum corpus calfacit, ingenium acuit, iram extinguit, tristitiam remouet, libidinem incitat, semicrudos humores digerit. Et ut unico uerbo rem totam perstringam, Vinum reddit hominem & anima & corpore uirilem, unde abstemij (cæteris paribus) effœminati uidentur.

DE MELIORE VINO. CAPVT XVI.

GIgnit & humores melius uinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.
Vinum sit clarumq́ue, uetus, subtile, maturum,
Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hîc docetur in primis ex meliore uino meliores humores generari: quanto enim materia præstantior est, tanto etiam præstantiores inde humores gigni par est. Deinde, quòd uinum nigrum pigritiam corpori inferat, quia reliquis cra§ius est, et plus terreæ naturæ

naturæ in se continens, quare & spiritus inde geniti sunt craßiores, autore Galen. com.14.lib.1. Aphor. Oportet, inquit, similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atq; aëria substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est, atq; suaue. Cùm uerò terrestris atq; arida, tunc & quod effluit, fuliginosum est, & acre. Tertio loco, referuntur septem præcepta, de electione uini. Primum, ut eligatur uinum clarum, hoc enim quia subtile, spiritus subtiles & claros generat. Secundum, ut sit uetus, nouum enim siue mustum (cæteris paribus) facilius inebriat, fluxum uentris prouocat, atque colicam, quæ accidentia dicentur infrà cap. 26. Nec est intelligendum ut omnino sit uetus, tale enim, Auicenna 3.1.doctr.2.cap.8.teste, est quasi medicina & pauci nutrimenti, id est, magis inest ei uirtus alteratiua corporis ad caliditatem & siccitatem, quia repurgatum est à fece & uiriditate quam prius habuit, & multò quàm antè calidius. Scribit Galen. lib 8. simplicium medica. Vinum ex secundo est ordine excalfacientium, sed quod admodũ uetus est, ex tertio. Tertium est, ut sit subtile, subtile enim multos & subtiles spiritus procreat: crassum uerò, crassos. Quartum, ut sit maturum, non stypticum, Stypticum enim abscindit omnes species euacuationis, ut innuit Galen.com.8.lib.3.de morbis acut. Austerum, inquit, uinum, excretiones omnes cohibet, Quare nocet corporibus quibus per urinas expurgari est opus,

Vinum uetus.

& lædit

& lædit omnia superiora. Infirmitatibus tamen intestinorum utile est. Galen. ibi. Remouetur autem stipticitas, si aqua temperatum fuerit. Gal. ibi. Quintum, ut sit dilutum, per hoc enim remittit fumositatem suam, et minus inebriat. Et hoc ueritatem habet in uino subtili. Crassum enim si diluatur, citius inebriat, ita namq; subtiliatur, magisq; fumosum redditur, de quo Auic. intellexit 3.1. doct. 2. cap. 8. cùm ait: Mixtum uelocius inebriat. Sextum, ut infusum quasi subsiliat, & est de conditionibus boni uini, de quibus suprà cap. 10. Septimum, ut modicè sumatur, Vinũ enim modicè sumptum, acuit ingenium. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona ualetudine, eligendum esse uinum, quod sit medium inter uetus & nouum, clarũ, nonnihil rubedinis participans, odoriferum, æqualis saporis, nec acre, nec acutũ, neq; dulce, nec fumosum, neq; crassum nimis, siue subtile, sed ad subtilitatem declinans: natũ in colle aperto, Meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auic. loco citato.

Dilutum.

Circa uini usum, secundum ætates, notandæ sunt tres regulæ, quas ponit Auic. ibi. Prima est, ne pueris detur uinũ in potu, id enim perinde esset ac si ignem igni addas in lignis debilibus. Quippe, quòd haustum & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput halitu replet, ijs qui humido calidoq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput est utile, nec ipsos suprà quàm par est, humidos,

Vergil. 2. Georgi. Apertos Bacchus amat colles.

midos, calidosq; fieri: Quoniam eò iam caloris humorisq; peruenerunt, ut si paululum utramuis qualitatem auxeris, iam modum excesserint. Secunda est, ut seni detur, quantum tolerare potest, & appetit appetitu naturali. Quemadmodum enim ocreæ ueteres aridæ, et corrugatæ, oleo: ita corpora senum uino electo reficiuntur, ac renouantur. Senibus enim cùm frigidi sint, unum illud maximum commodum ex uino accedit, quòd omnia eorum membra calfaciat, tristitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat, & soporem, quo ferè destituũtur, reducat. Obstructiones etiam, quibus ijdem obnoxij sunt, tollat. Sanè uinum sicuti pueris est alienißimum, ita senibus aptissimum est. Vinũ est lac senũ.

Tertia, ut iuuenibus exhibeatur temperatè. Nam ut Galenus inquit, lib. 1. de sanit. tuenda: Neque iam adultis uinum, nisi modicè sumptum, existimandũ est utile esse, quòd uidelicet & ad iram & libidinem præcipites faciat, et partem animi rationalem hebetẽ turbidamq; reddat, si modum excesserit. His ipsis tamen, ad bilis excrementa uel mitiganda, uel expellenda, est sanè non inutile, corpus corroborat, & ingenium ob subtilium & tenuium spirituum abundantiam exacuit.

DE CEREVISIA. CAP. XVII.

NOn sit acetosa hæc cereuisia, sed bene clara,
De ualidis sit cocta granis, satis ac ueterata.

Hic

Hic traduntur quinque signa, de eligenda ceruisia. Primum, ut non sit acetosa, hæc enim stomacho inimica est. Acetum nanq;, ut Auicenna tradit, neruis officit, Stomachus autem membrum est ualde neruosum, ergo &c. Secundum, ut sit clara, quia turbida obstruit urinarum meatus: Proinde & calculosis plurimùm nocet, impinguat, flatus gignit, anhelitum abbreuiat, & phlegmata multiplicat. Tertium, ut sit cocta ex bonis & ualidis granis, non corruptis, ex optimo scilicet hordeo, tritico, siue auena: quanto enim grana meliora sunt, tanto & melior humor inde generatur. Quartum, ut sit bene cocta, hæc enim cùm melius digeritur, tum naturæ conuenientior existit. Malè uerò cocta, uentris tormina, inflationes, & colicam paßionem gignit. Quintum, ut sit uetus, & à fecibus repurgata. Recens enim ijsdem malis obnoxia est, quibus malè cocta: præterea & stranguriam facit.

DE NIMIA POTATIONE Cereuisiæ.

CAPVT XVIII.

DE qua potetur, ſtomachus non inde grauetur.

Hic unicum habetur præceptum de uſu cereuiſiæ, ut ſcilicet modicè ſumatur, neque inde ſtomachus prægrauetur, uel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex cereuiſia deterior eſt, quàm ex uino, & diuturnior. Fumi nanq; & uapores craßiores ad caput ex cereuiſia eleuantur quàm uino, quare & tardius reſoluuntur. Et ſciendum eſt, prandium uel cœnam, (ſi modò cætera pariter adſint) utilius à cereuiſia quàm uino inchoari, quia in principio menſæ, ſtomachus famelicus eſt, & ſuperfluitates auidißimè à mēbris ad ſe attrahit. Si ergo in principio menſæ daretur uinum, quo natura maximè delectatur, eo quòd plurimum nutriat, ſuperfluitates illæ à ſtomacho attractæ, unà cum uino ad partes corporis traherentur, Minus autem auidè attrahit cereuiſiam. Cereuiſia humores item orificio ſtomachi adhærentes abluit, quare Medici conſulunt, ut in maxima fame, prius uomitus prouocetur, quàm cibus ſumatur, ut ſuperfluitates illæ à ſtomacho famelico attractæ, euacuentur: neq; cum chylo commiſceantur. Similiter qui ex nimia uini potatione ſitit, cereuiſiā bibat, Hæc enim ſitim mendoſam tollit.

Vomitus ante cibū ciendus.

DE

DE TEMPORIBVS ANNI.
CAPVT XIX.

Ver. *Aestas.*

Autumnus. *Hyems.*

TEmporibus ueris modicum prandere iuberis.
Sed calor æstatis dapibus nocet immoderatis.
Autumni fructus caueas, ne sint tibi luctus.

De

De mensa sume quantum uis tempore brumæ.

Hîc agitur de cibi mensura secundum anni tempora conuenienti, Et primo de Vere. Vere siquidem modicè prandendum est, paululum cibo demendum, adijciendumquè potioni. Auicenna 2. 1 Doctr. capite 6 Ratio, Quia tempore hyemis propter eius gulositatem & exercitij paruitatem, & resolutionis prohibitionem, humores crudi, & maximè phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis; ob ambientis aëris frigiditatem, siue ἀντιπερίστασιν coadunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & diffundit per totum corpus, quare natura per id tempus plurimum circa illorum digestionem occupata est. Si itaque in uere daretur magna cibi mensura, natura à digestione prædictorum humorum impedita diuerteretur: utpote, per humores, & magnam ciborum copiam plus æquo grauatam, unde humores in corpore crudi & indigesti relicti facilimè membrum aliquod inuadentes ægritudinem inducerent. Quare summopere cauendum est, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Diminutio enim ciborum maximè præseruat ab ægritudinibus ueris, teste Auicenna ibidem. Et hoc quidem de adulto & extremo uere intelligendum. Nouum enim Ver Hyemi adsimilatur, unde & hyemis ritu per id tempus, cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore humoribus phle-

gmaticis et crudis repleto. Corpori enim temperato in humoribus cibus exhibendus iuxta mensuram caloris innati, & resolutionem quae fit à corpore: ablata enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippoc. Aphor. 15. lib. 1. Ventres Hyeme & Vere, natura calidißimi sunt, & somni longißimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis.

Aestatis cibus.

Secundò, de Aestate, quòd nimia cibi sumptio in aestate noceat. Virtus enim digestiua tum debilis est: spiritus enim & calor innatus, instrumenta uirtutum debilitantur, minusq; ob caloris externi excessum, & attractionem ad exteriora resoluuntur, unde multum cibum digerere nequeunt. Sciendum tamen, propter uehementiam resolutionis humiditatũ, tam substantialium, quàm nutrimentalium corporis, aestiuo tempore crassiorem ac maiorem cibum exhibendum esse, si uirtus digestioni sufficeret. Verùm cùm non sufficiat uno eodemque tempore multum digerere cibum, parum saepeque de eo exhibendum est, iuxta illud Galen. com. 17. lib. 1. Aphor. Aestiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, saepius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & uires habeant imbecilles. Et licet aestate cibo nonnihil demendum sit, potioni tamen adijciendum est: tum enim maxima fit resolutio et exiccatio corporis, calor etiam

humidum

humidum longè exuperat, unde & sitis maior exoritur. Elixis itaq; utendum, cibisq; frigidis ac potione tum multa, tum diluta. Vinum autem uinosum & purum euitandum, ut quod facilè inflammetur, & uiolento æstu uehementem calorem incendat.

Tertiò de Autumno, ut scilicet per Autumnum à fructibus autumnalibus, uuis scilicet, Persicis, Ficubus, & similibus abstineatur, uel modicè saltem de ijs edatur: generant enim sanguinem putrefactioni accommodum, ob ebullitionem, quam in corpore & humoribus faciunt, & maximè in stomacho immundo in autumno sæpius accidere solet, unde malæ sequuntur ægritudines, nimirum uariolæ, morbilli, & pestilentia. Pro maiori notitia uictus salubris per autumnum, cauendum est, ne famem et sitim patiantur, uel cibo una hora repleantur, ut præcipit Rhazes 4. ad Mansorem cap. 26. de regimine corporis, secundum anni tempora. Vinum autem quod bibitur sit paulo liberius dilutũ, neq; tamen immodicè, ut corpus humectet, & calorem reprimat: minus etiam quàm in æstate bibendum, ne natura per id tempus debilitata, digerere renuat, & calor obtusus, uentositates & colicam generet. Autumni cibi.

Quartò de hyeme. Tempore siquidem hyemali tantum edendum quantum uolumus, id est, plus quàm cæteris temporibus, teste Auicenna Phen. 2. 1. Doctr. 2. cap 6. Et Galeno, in commen. 17. libro 1. Aphoris. Hyberno, inquit, tempore multa quidem danda sunt Hyemis cibi parci

propter robur uirium, sed rarò, quia non ualde multa indigent adiectione laborantes, ut quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia unitus, tum quia fortificatus διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id est, iuxtapositionem sui contrarij, uidelicet, frigidi aëris corpora circumdantis, quod ueritatem habet in robustis & corpulentis, & non in raris ac debilibus. In huiusmodi enim corporibus intensum hyemis frigus non modò non confortat calorem, sed magis debilitat. Et hoc innuit Hippoc. Aphoris. 15. lib. 1. Ventres hyeme & uere, natura calidißimi sunt, & somni longißimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim hinc calor innatus plurimus est, unde pluribus egent alimentis, quæ quidem & craßiora, ac difficilioris digestionis exhibere licet, quia calor intentior est. Vino autem utendum est meraciore & rubicundiore. Notandum tamen, quòd licet consideratione habita ad fortitudinem caloris & uirtutis digestiuæ in hyeme, craßiores & densiores cibi conueniant: attamen quia corpora per id tempus ob phlegmatis abundantiam facilimè replentur & obstruuntur, & parua à continente fit resolutio: tutius est uti cibis inter solidum, & rarum medijs, sicuti caro hœdina, uitulina, mutonis, lucij, percarum & cancrorum. Craßioribus uerò, ut bouina, porcina, ceruina, concharum, ostrearum, carponum, & similium, abstinendum, aut una saltem

come-

comestione utendum, adhibitis sæpius rebus aperitiuis & diureticis, ut Petroselino, Nasturtio, Apio, & exercitio forti.

DE POTV PRAVO CORrigendo. CAP. XX.

SAluia cum Ruta faciunt tibi pocula tuta,
Adde rosæ florem, minuuntq; potenter amorem.

Traduntur hoc loco duo remedia de prauo potu corrigendo. Primùm est Saluia, cuius folia potui imposita prauitatem eius ex proprietate corrigunt. Habent etiam in se uirtutem confortandi neruos & cerebrum, quibus confortatis melius resistitur malis fumis, ex prauo potu prouenientibus. Secundum est Ruta, cuius integra folia absq; contritione potui imposita, caliditate & proprietate sua corrigunt malitiam eius. De Ruta quomodo contra uenena ualeat, dictum est cap. 13. Sequitur deinde in ultimo uersu, quòd his duobus addi poßit flos rosæ. Et hoc maximè intelligendum de rosa rubea, quæ fragrantia sua, & styptico sapore, potus malitiam tollit.

Saluia. Ruta.

DE NAVSEA MARINA. CAPVT XXI.

NAusea non poterit hæc quem uexare, marina,
Vndam cum uino mixtam qui sumpserit antè.

Hîc traditur remedium nauseæ, siue uomitus ex marina traiectione prouenientis in non consuetis, ut scilicet traiecturi priusquam nauem conscendant, dies aliquot uino suo aquam marinam misceant, si diuites fuerint: Sin uerò pauperes, aquam marinam absq; ulla mixtione bibant. Ita enim nauseam nullo negotio euitabunt, quia aqua marina, salsedine & stypticitate sua, orificium uentriculi claudit, unde uomitus impeditur. Et notandum, Auicenna Phen. 3. 1. Doctr. 5. capite 8. teste, Vectorem marinum à principio non debere retinere, siue reprimere nauseam,

ſcam, uel uomitum, ſed dimittere donec bene purgatus fuerit, hoc enim à multis ægritudinibus non ſolùm præſeruat, uerùm etiam curat, uel alleuiat uehementes, & magnas ægritudines, ut lepram, hydropiſin, apoplexiā, frigiditatem, & inflationem ſtomachi, ut docet Auicen. ibidem. Si tamen, inquit, uomitus uectoris in mari ſuperfluus fuerit, ſic ut uehementer debilitetur, reſtringendus eſt comeſtione fructuum ſtypticorum & acetoſorum, ueluti ſunt cotonea, maciana, & granata. His enim orificium ſtomachi confortatum humores deprimit, Stomachus etiam confortatus, humores ad ſe undarum ex agitatione affluentes repellit. Apij item ſemen torrefactum, et cum uino potum, confert, Vel Abſinthium potum, ſiue comeſtū. Panis etiam aſſatus et in uino odorifero maceratus ſi edatur prodeſt. In ſumma, tota uictus ratio ſit ex acetoſis, ſtomachum confortantibus, et prohibentibus aſcenſum uaporum & humorum ad caput, ut lentes coctæ in aceto, uel ſucco uuæ acerbæ. Vapores ſtomachi prohibētia.

DE GENERALI CONDIMENTO. CAP. XXII.

Saluia, Sal, Vinum, Piper, Allia, Petroſelinum.
Ex his fac ſalſam, ne ſit commixtio falſa.

Hîc habetur modus conficiendi ſalſamenti communis, ſi in menſa ſpecialia deficiāt. Et recenſentur quinque ex quibus fieri poßit. Primum eſt Saluia,

qua fit condimentum in assatione, siue decoctione anseris. Anseres enim siue porcelli cùm assantur, saluia ferè impleri solent, ut humiditates superfluæ siue uiscosæ exhalent, & saluiæ odor anseribus uel porcellis imprimatur. Post assationem tamen saluia reijcienda est, & non comedenda. Ex saluia etiam condimentum conficiunt rustici, quo in anserum esu utuntur: contundunt enim allium cum uino & saluia, ut auferatur aliquantulum de sapore allij. Secundũ, Sal cum uino, estq; salsamentum diuitum, siue nobilium. Ipsi enim deficiente sinapio, uel ueriuto, imponũt salsario uinum, & parum salis. Tertium, Piper, estq; salsamentum rusticorum, commiscent enim Piper cum fabis & pisis. Similiter etiam ex pane asso cum cereuisia, uel uino & pipere, fit salsamentum nigrum, ad modum pultis, quod etiam piper uocant, & hoc effundunt super carnes, aut pisces. Quartum, Allium, ex quo etiam fit salsamentum rusticorum. Miscent enim cum molli caseo & lacte, terendo allium, & ita comedunt cum cibo siue asso, siue elixo, siue salso.

Salsamenta uaria

Saluia.

Sal cum uino.

Piper.

Allium.

alſo, ſiue dulci, & cũ ouis duris Quintum, Petroſelinum, ex cuius folijs comuſis cũ ueriuto, uel albo uino, fit uiridis ſalſa, quam cum aßis edunt. Et hîc notandum, ſalſamenta, ſiue ſalſas ſecundum temporum diuerſitatem uario modo confici: Temporibus enim calidis inclinant nonnihil ad frigus, uel paruam caliditatem habent. Temporibus uerò frigidis contrà. Petroſelinum.

Materia igitur ſalſarum æſtate ſit ueriutum, uel agreſta, de ſummitatibus uitis, uel acetum, ſuccus limonum, uel citrangulorum, uel granatorum cum saccaro, & aqua roſarum. Quibus interdum addi poteſt aliquantulum ſerpilli & petroſelini, ad prædictorum frigiditatem temperandam. Materia uerò ſalſarum temporibus frigidis ſit ſinapium, eruca, zingiber, piper, cinnamomum, garyophyllũ, allium, ſaluia, menta, ſerpillum, petroſelinum, uinum, iuſculum carniũ, acetum non forte, ſed uini naturæ propinquum. Temporibus uerò temperatis, ſalſarum materia ſit inter caliditatem & frigiditatem temperata. Secundò, uariantur ratione cibariorum, cibariorum enim alia alijs indigent condimentis, id quod coqui non ignorant. Mutonum enim, uitulorum & capreorum ſalſa debet eſſe uiridis, in æſtate quidem ex aceto & agreſta, cum paucis ſpeciebus ſine Allio, cum Petroſelino, Zingibere albo, & agreſta, & pane aſſo in acetum uel agreſtam infuſo. Aeſtatis.

Hyeme fiat eadem cum pluribus ſpeciebus pauco allio, optimo uino, & pauca agreſta, uel ſufficiat ſi- Hyemis.

napium & cruca. Salsa autem pro carnibus bouis elixis est piper coctum ex pipere, pane asso, iure carnium, & pauca agresta, & hæc eadem satis conuenit carnibus porcinis in hyeme. Possunt etiam carnes porcinæ comedi æstate in principio refectionis cum aceto & petroselino. Si uerò prædictæ carnes pastillentur, præsertim bouinæ & porcinæ, Hyeme quidem adponatur cepe, allium cum puluere specierum dulcium parua quantitate. Aestate uerò sine cepis cum ueriuto, uel cepæ paruæ in pauca quantitate. Si autem pastillatura fiat ex carnibus subtilioribus, non adponatur cepe. Aestate quidem lac amygdalarum, cum ueriuto, & pauco puluere specierum dulcium, in fine adponatur ouum conquassatum cum agresta. Hyeme uerò loco agrestæ sumatur uinum cum speciebus. Assaturæ autem cuniculorum, & pullorum conuenit condimentum ex Cinnamomo & mica panis. Aestate quidem cum agresta: Hyeme uerò cum uino. Assaturæ porci conuenit liquor inde descendens, conquassatus cum optimo uino & cepis, idqúe in hyeme. Aestate uerò salsa uiridis, cuius suprà facta est mentio. Assaturæ phasianorũ, columbarum, & turturum, nullo alio indigent condimẽto præter salem. Caponum uerò et gallinarum elixatarum, conueniens condimentũ, est aqua decoctionis earundem, cum aliquantulo pulueris specierum dulcium, & præcipuè, si addantur in decoctione saluia, hyssopus, petroselinũ, idq; in hyeme. In æstate sufficit

sola

sola aqua cum succo summitatum uitis. Verùm pro salsa caponum & gallinarum pinguium pastillandarum, nihil penitus apponendum est, præter pauculum pulueris specierum, & in fine agresta suprà dicta in æstate, optimum uinum in hyeme. Pisces uerò quanto sunt carnis craßioris, difficilioris digestionis, maioris superfluitatis, & humidioris naturæ, tanto indigent salsis calidioribus et acutioribus, quod etiam in carnibus obseruandum. Piscium salsa.

DE LOTIONE MANVVM. CAPVT XXVIII.

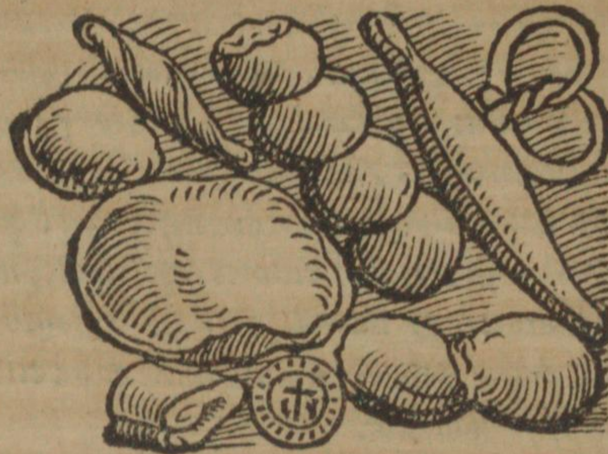
Lotio post mensam, tibi confert munera bina,
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore uis sanus, ablue sæpe manus.

Hoc loco duo referuntur commoda ex lotione manuum à cibo sumpto. Primum, quòd ita manuum palmæ emundentur. Secundum, quòd reddat lumina acuta, id est, prosit oculis, idq; per accidens. Manus enim sunt instrumenta mundandorum oculorum, quare multum confert eas esse mundas. Sed de hoc satis dictum est, cap. 3.

DE PANE. CAP. XXIX.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq́;, oculatus, sit bene coctus.

Et

Et salsus modicè, & frugibus ualidis electus.
Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam.
Et panis salsus, fermentatus bene coctus,
Purus sit sanus, non talis sit tibi uanus.

Panis calidus nociuus.

Hic præcipitur, duo esse uitanda circa electionem panis. Primum est caliditas. Panis enim calidus, humanæ naturæ nocet, iuxta illud Auicen. 2. Canon. cap. 572. Non comedatur, inquit, calidus sicut est, Panis enim calidus non est naturæ conueniens, & usus eius è furno, & reliquorũ similium est malus, quia multum oppilat. Panis calidus, caliditate sua sitim facit, & natat ob suam humiditatem uaporosam, estq́; uelocis digestionis, & tardi descensus. Qui licet in uictus salubris ratione non conueniat, ut alimentum, odore tamen plurimum confert, resuscitat enim syncope correptos. Fieri etiam potest ut homines aliqui solo panis

Panis odor.

lo panis calidi odore uitam prorogent, quod Democritum fecisse autor est Laërtius. Secundum, ne edamus panem uetustate induratum, siue mucidum, talis enim pro nutrimento naturæ humanæ non congruit, quia exiccat corpus, & humores melancholicos generat.

Sequuntur deinde quinq; conditiones panis electi, quarum prima est, ut sit bene fermentatus. Gal. 1. alimento. cap. 2. Panes, inquit, ad concoctionem appositißimi sunt, qui plurimùm fermentati, & approbè elaborati, in clibano, igne moderato percoquuntur. At qui fermento caret, nemini prorsus is erit accommodus: Huic adstipulatur Auicen. 2. Can. cap. 572. Panis habens parum fermenti, plurimi est nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitij. Panis electio.

Secunda est, ut sit oculatus, id est, porosus, per hoc enim dignoscitur uiscositatem eius esse ablatam. Veruntamen iste panis secundum Auic. uelocis est penetrationis, & minoris nutrimenti & deterioris: sicut est panis αὐτόπυρος, qui est plurimi furfuris.

Tertia est, ut sit bene coctus, quia panis malè coctus tardè concoquitur, et stomachum grauat. Auic. loco citato. Et ille qui non bene decoquitur, est plurimi nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitij. Et panis de patella est huius generis, eius nanq; pars interior rarò decoquitur bene.

Quarta est, ut sit temperatè salitus: dulcior enim oppilat, salsus exiccat. Moderatè tamen salsus, optimum nutrimentum præbet, si cæteræ conditiones pariter adsint.

Quinta, ut sit confectus ex optimis granis, laudatißimo tritico. Tertio demum loco uetatur usus crustæ panis, ut quæ choleram adustam, & humores melancholicos pariat, quatenus ipsa adusta & sicca est, & humor etiam inde genitus, adustus erit & siccus. Quare nobiles, qui natura cholerici sunt, curant sibi auferri à pane superiorem & inferiorem crustā, quos imitantur prælati & delitiosi. Eligenda igitur mica panis, melioris, ualentioris, & uelocioris nutrimenti, quàm crusta.

Decrustatio.

Crusta panis.

Crusta tamen aliquando conuenit sanis, habentibus stomachum humidum, & uolentibus emacerari, idq; sumpto cibo. Cibi enim descensum promouet, & confortat orificium stomachi. Duobus ultimis uersibus innuitur, ut panis laudatißimus habeat has quinq; cōditiones, ut sit salitus, fermentatus, benè coctus, purus, & sanus, id est, de granis ualidis, & sana messe collectis. Et has conditiones habet Auicenna loco citato. Oportet, inquit, ut sit panis mundus, salitus, massam habens confectam, fermentatus, coctus bene, & una nocte permanens. Additio: Sciendū prætereà, panem ex farina cribro succreta & à furfure repurgata maius & purius præstare alimentum: furfuraceum uerò, id est, cui furfuris nonnihil commixtum est, infirmum

firmum quidem præstare alimentum, sed facilius per intestina descendere. Gal. lib. 1. cap. 2. de alim. facul.

DE CARNIBVS PORCINIS. CAPVT XXV.

EST caro porcina sine uino peior ouina,
Si tribuis uina, tunc est cibus & medicina.

Hìc fit comparatio quædam inter carnem porcinam & ouillam, nimirum, quòd porcina, si citra uinum sumatur, ouilla sit salubrior. Attamen si uinum adiungatur, suprà quàm quòd ualentißimè nutrit, habet & facultatem ceu medicamenti, humectando enim corpus alterat, id quod de porcellis assis in primis, & apris quàm optimè præparatis intelligendum. Carnes uerò porcinæ, quibus rustici & plebeij utuntur, sale conditæ, siue sole, siue fumo exiccentur, ouillis nihilo meliores sunt, neq; cum uino.

Et hoc ueritatem habet in carnibus porcellorum assatorum, siue carnibus aprugnis, ut dictum est.

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum.

Hoc uersiculo conferuntur omasa, id est, intestina pinguiora porcorum cum reliquorum animalium omasis: & quantum ad uictus rationem attinet, reliquis suilla præstant. Nullorum enim animalium intestinis utimur, nisi sanguine refertorum & pinguium: cuiusmodi sunt porci. Sanguis nanq; suillus solus humidus est, & minus calidus, humanæ maximè temperiei similis. Siquidem & carnes suum humanis sunt similes: quo quidem sanguine intestina implentur. Porci etiam facilius quàm aliquid aliorum brutorum saginantur siue impinguantur, quare intestinis eorum libentius utimur.

DE MVSTO. CAP. XXVI.

IMpedit urinam mustum, soluit citò uentrem,
[H]epatis emphraxin, splenis generat lapidem'q;.

Hic quinq; referuntur nocumenta ex potione uini Musti nocentis, siue musti. Primum, quòd urinam impe[d]iat, idq; dupliciter: uel enim propter craßitiem suam [e]x fece commixta epar siue renes oppilat, & urinæ [m]eatus occludit, uel reddendæ urinæ consuetum mo[r]em & ordinem immutat, ut mustum Rhenense, & [a]lia quædam subtiliora. Horum enim feces terreæ [s]unt & nitrosæ, ac proinde cùm in uesicam descende[r]int, ipsam mordicantes inordinatè, ac præter mo[r]em consuetum meiere cogunt. Secundum, quòd [a]luum facilè & citò soluat. Viscera enim & intesti[n]a nitrositate sua & fecis salsedine abstergens ad de[i]ectionem & expulsionem excitat. Primò quidem, [o]b fecis acrimoniam: dein flatuum quos progignit, [m]ultitudinem: tertiò uerò ob lubricitatem per inte[s]tina, in inferiorem uentriculi meatũ, quem πυλωρὸν [G]ræci, Latini portonarium uocant, facilimè descen[d]ens, stomachum relaxat. Tertium, quòd comple[x]ioni & temperaturæ epatis officiat. Epar enim ob [p]lurimam fecis commixtionem oppilat, & flatuum [m]ultitudine debilitat, dysenteriam epaticã inducen[d]o, teste Auicen. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Eodem modo [κ]αχεξίαν, & paruas epatis ægritudines parit, diuer[s]as nimirum hydropisis species. Quartum, quòd

spleni & temperaturæ eius, eodem ferè modo, quo & pati, nocumentum inferat, oppilando scilicet, & indurando. Quintum, quòd calculum generet, & maximè in renibus (qui quidem colore ruber est, & friabilis) propter oppilationem, quam ex substantiæ suæ craßitie facit. Et hoc uirtutem habet in musto dulcioris uini, cui non sunt admixtæ nitrosæ, & mordicantes feces. Mustum enim cui illæ admixtæ sunt, lapidis generationem perturbat. Quippe quòd urinam uehementius cieat, cuiusmodi nonnulla sunt ex Rhenensibus, quæ arenulas per urinam secum agunt, tum frequentius etiam ad mingendum impellunt. Frequens enim mixtio motu suo adhærētes arenulas abstergit & aufert.

DE POTV AQVAE. CAPVT XXVII.

POtus aquæ sumptus comedenti incommoda præstat.

Hinc

Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

Hîc traduntur duo nocumenta ex potu aquæ in- Aquæ potus noxius
[?]r cdendum. Primum, quòd noceat stomacho: ipsum enim infrigidat & relaxat, et maximè omnium [c]ibi appetentiam deijcit: Secundum, quòd impedi[a]t digestionem. Cibum nanq; sumptum crudum red[d]it. Auicenna 3 1. Doctr. 2 cap. 7. Neq; inquit, post [i]psum (scilicet cibum) multa bibenda est aqua, quæ [i]nter ipsum, scilicet cibum & stomachi corpus, se[p]arationem faciat, & ipsum natare. Ibidem cap. 8. [i]nquit: Et cùm natura in digerendo studeat satieta[ti] aquæ iam præcedente sufficienter, id est, Si præ[c]esserit satietas aquæ sufficiens ad bonam cibi per[m]ixtionem, aqua est uehementer impediens, scilicet [d]igestionem inchoatam. Idem 2. parte Canticorum [n]umero 29. & 30. Est etiam, inquit, uitandus po[t]us aquæ in mensa, nisi ratione adhærentiæ, & tar[d]ioris descensus buccellæ. Non est enim sumenda a[q]ua cum cibo. Auerroës in com. Causa quidem huius [e]st, quoniam cùm sumitur super cibum priusquam [st]omachus calfecerit ipsum, infrigidat & incrudat. [E]st etiam causa, cur sumptus cibus stomacho innat[e]t, nec eidem adhæreat, neque uniatur, ut conterat [i]psum, sicuti par est. Actio nanque stomachi in sum[p]tum cibum fit conterendo simul & coquendo, Vnde quemadmodum si in ollam iam ebullientem multum aquæ simul infundatur, decoctio cibi tar-

dius perficitur, Ita & in stomacho contingere solet. Parua tamen frigidæ aquæ quantitas sugendo sumpta conceditur, ut per eam cibi ad inferiora descendant, & hoc si sitis etiam institauerit, bibereq; cogat. Nam parua quantitas aquæ frigidæ, hoc modo sumpta, stomachum alleuiat, & colligit. Alleuiat quidem à siti, & cooperando in descensum cibi. Colligit uerò frigiditate sua coadunans partes stomachi. Et hoc colligitur ex Auicen. locis citatis.

Aqua sitis extinguẽda.

Notandum quòd in sitis extinctione, magis conueniat aquæ quàm uini potus, uinum tamen, pro ualetudine conseruanda sit præferendum. Dato enim & concesso, quòd in sitis repreßione (quæ est appetitus frigidi, & humidi) aqua in uniuersum melior sit, quia frigida & humida: naturaliter tamen, in cibi permixtione, & delatione ad corporis partes extimas, uinum aquæ præualet. Vinum enim subtilitatis suæ ratione, in substantia & actione, subtilibus cibis permiscetur: quia natura eo magis delectatur, ipsumq; citius attrahit, & alijs cibis permiscet, & maximè, quòd hæc mixtio fiat per modum quendam ebullitionis, quam uinum magis iuuat, ratione uirtualis caliditatis, & aqua impedit, propter frigiditatem. Et sic patet, uinum aquæ in ciborum permixtione præualere, & in eorundem delatione. Nam uinum ob substantiæ suæ subtilitatem & caliditatem uirtualem optimè penetrat. Subtilia enim & calida facilè penetrant, & per consequens, uinum magis defert quàm

aqua.

aqua, cui nihil inest uirtualiter calidum, neq; substantiæ aëriæ, neque igneæ, unde aqua tardè transeundo, impedit omnem cursum.

Alio item modo, aqua quàm uinum potui ineptior est, impedit enim alimenti nutritionem, eò quòd ipsa non nutriat, unde quanto cibus magis aqueus est, tanto minus nutrit. Melius igitur uinum cum cibo permiscetur, quòd non solùm non impedit nutritionem, uerumetiam multum iuuat, maximè siquidem & uelocißimè nutrit, & instaurat, ut dictum est suprà. Insuper notandum, aquæ potum edenti non solùm nocere, sed etiam pluribus alijs, ut refert Auicen. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Primò enim nocet homini ieiuno, ita enim penetrat aqua sumpta nullo retinaculo impedita, usq; ad intima membrorum principalium, extinguens calorem innatum. Et hoc uerum est in homine uerè ieiuno. Ebrio enim quandoq; confert, neq; ipse inde læsionem sentit, si ieiunus aquam bibat, quia ieiunus ebrius non est prorsus ieiunus, neque stomacho uacuus, sed habet reliquias aliquas hesternæ crapulæ, quarum nitrositas per aquam mitigatur, & ita stomachus abluitur, & repreßis uaporibus ac fumis reparatur receptioni noui nutrimenti. Secũdò, homini exercitato exercitio forti nocet, et similiter statim à coitu, nam tũ corporis pori aperti sunt, quare penetrat aqua in p̄funda membrorũ, extinguens calorem innatũ, qui & post coitum debilitatus est. Tertiò, nocet statim à balneo, & maximè si hoc fiat stomacho uacuo, tum enim

Aqua crapulæ confert.

A coitu et exercitio

A balneo.

uiæ uehementer apertæ sunt, quare lædens aqua penetrat, ut dictum est. De hoc ita dicit Auicenna 6.4. Summa 1. cap. 11. Ex potu illius in ieiunio, & post balneum, & post coitum timetur corruptio complexionis & hydropisis. Quartò, nocet bibere aquam frigidam causa obediendi siti nocturnæ mendosæ, quæ accidit crapulantibus et ebrijs. Nam per potum aquæ frigidæ prohibetur absolutio & digestio humoris salsi, uel fortis uini, uel alterius acuti, causantis sitim, & sic citò reuertitur sitis aquæ uehemens, ut antè. Sed si uehementior adfuerit sitis, nimium uexans et inquietans, neq; sufficiat aëris inspirati frigiditas, nec ablutio oris cum aqua frigida, bibat sitibundus aquam frigidam ex uase stricti orificij siue gracilis colli, quò diutius permeet ad orificium stomachi, & fortius sitim mitiget, ac de ea minus sumatur, ne digerendorum concoctionem penitus impediat.

Sitis nocturna.

Quintò, in genere malum est sanis, bibere multam aquam frigidam, extinguit enim calorem innatum, pectus offendit, stomachi appetitum deijcit, & membris omnibus neruosis nocet, teste Hippoc. lib. 5. Aphor. 18. & 24. Veruntamen aqua temperatè frigida aliquando per accidens appetitum excitat, & stomachum confortat, ipsum coadunando, & stringendo uillos eius.

DE CARNIBVS VITVLInis. CAP. XXVIII.

Sunt nutritiuæ multum carnes uitulinæ.

Hic laudantur carnes uitulinæ, eò quòd plurimum nutrimenti præbeant. Id quod testatur Auicenna 3.1. Doctr. 2. cap. 7. ubi præcipit ut cibus sanitatis conseruatiuus sit, quales sunt carnes, quia sunt similis naturæ & aptæ ut in sanguinem conuertantur, ut propriè carnes hœdorum & uitulorum paruorum lactentium, & agnorum unius anni. Galen. item 3. alimen. facul. mirè extollit carnes uituli lactentis, sex uel octo hebdomadarum, assatas, ut saluberrimas, quæ multum nutriant, & facilè concoquantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS. CAPVT XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba.
Quiscula, Phasiades, merulæ, simul Ortygometra.
Perdix, frigellusq;, orex, tremulusq;, amarellus.

Hoc loco fit enumeratio carnium ex auib. pro nu-

trimento humanæ naturæ conuenientiorum: & sunt
Gallina. 14. Prima est, gallina: cuius esus naturæ humanæ conuenit. Haly enim, Auensaor, Auerrois, & Mesue, teste Conciliatore, differen. 68. præ cæteris laudant pullorum carnes, & maximè gallinæ quæ nondum peperit, & galli uenerem nondū experti. Facilè enim in sanguinem uertuntur, & parum excrementosæ sunt, proprietatem mirabilem habent in temperando complexionem & humores. Iusculum harum optima leprosis est medicina; Et Auicenna 2. Canon. cap. 296. Caro, inquit, gallinarum iuuenum in intellectu augmentum efficit, clarificat uocem, & augmentat sperma. Et melior est, quæ nondum parit oua. Se-
Capo. cunda, capo, siue gallus castratus, cuius carnes Conciliator loco citato recenset inter carnes laudabilio-
Turtur. res, ut quas stomachus à proprietate digerat. Tertia, turtur, quæ etiam inter aues boni alimenti refertur, bonumq; generat humorem. Cuius carnem mirè laudat Auicenna 2. Canon. cap. 146. Volucris quidem, inquit, caro melior non est, quàm Alduragi, id est, turturis, & gallinarum, & subtilior earum, & non sunt cū nutrimento carnium Aculbegi, id est, per
Sturnus. dicum &c. Quarta, ut quibusdam placet, est Sturnus, quæ comedenda est in iuuentute, Est auis nota, Teutonicè ein Sprae/ oder Star. Secundum uerò alios est starna, quam Rhazes 3. ad Mansorem ca. 10. præ cæteris uolatilibus commendans dicit: Starnæ caro omni carne auium leuior inuenitur, atq; his,

quę

qui ſubtili uolunt cuſtodiri regimine, conuenientior. Per Starnam quoq; intelligi poteſt, uel auis magna, uelut anſer cinerei coloris, cuius caro laudabilis eſt, maximè cùm iuuenis fuerit, & ita intelligit Rhazes, præferens hanc alijs. Vel per Starnam intelligitur ſubſtantia ſeu forma perdicis paruæ, quam Moyſes intellexiſſe uidetur, ad Iudæos hoc modo uerba faciens: Similiter Starnæ non uidentur pro domino noſtro, quia uentrem conſtringunt. Et hanc proprietatem, alij perdicibus adſcribunt, carnes enim earum uentrem conſtringunt, teſte Rhaze 3. ad Manſorem cap. 10. Quinta, columba, auis uulgo nota, cuius caro eſt cholerica, de qua Rhazes loco citato. Columbæ, inquit, uehementis ſunt caliditatis, quæ & ſanguinem inflammatum generant, & citò febrire faciunt. Quare aptius comeduntur in paſtillis cum uuis acerbis, quàm aſſatæ. Per uuas enim acerbas aufertur caliditas. Electiores porrò ſunt iuuenes uolucres, & leuioris digeſtiōis, ac melioris humoris. Pulli enim inuolucres, caliditate & humiditate abundant, quare craſſos generant humores, teſte 2. Can. cap. 133. Anti quæ uerò columbæ & turtures, propter nimiam caliditatem & ſiccitatem, & digeſtionis difficultatem, ſunt euitandæ. Sexta, Quiſcula ſiue coturnix. Eſt autem quiſcula fictum à ſono. Cuius caro ſecundum aliquos ſubſtantiæ eſt ſubtilis, bonum generans humorem, & multum competens ſanis, & à morbo conualeſcentibus. Secundum Iſaac uerò coturnices cæte-

Columba.

Coturnix ſiue quiſcula.

ris uolatilibus peiores sunt, nec nutrimento, neq; digestioni commendabiles: Ex comestione enim carnis earum timetur spasmus & tettamus, inquit Auicenna 2. Canon. cap. 154. Quia enim in substantia earum est uirtus quæ facit huiusmodi accidentia, eò quòd coturnices uescantur Helleboro. Hinc et Galli comedunt coturnices cum molli & pingui caseo, inde pastilla facientes. Potest tamen per coturnicem etiam intelligi auis quædam alia à prædicta, perdice maior, eiusdem ferè coloris, rubeis pedibus & rostro, saporis delectabilis, dicta coturnix lingua Italica, Quomodo & Rhazes 3. ad Mansorem cap. 10. coturnicem accepisse uidetur, præferendo carnes eius carnibus starnæ, et omniũ uolatilium. Septima, Phasianus, id est, gallus syluestris, qui ab omnibus medicis inter aues optimi nutrimenti refertur. Caro enim eius naturæ humanæ est cõuenientissima, & cibi principum & magnatum. Conciliator enim loco citato, dicit: Syluestrium quoque laudabiliores sunt phasiani, & ad sanitatẽ et robur. Et fortassis etiam in uniuersum domesticis, cùm sint gallinis propinquissimi, et eiusdem ferè speciei, simúq; illis ficcioris aëris, et alimenti, ac exercitij amplioris. Octaua, Merula, eiusdem quantitatis cum starno, sed magis ad nigredinem tendit, rostrum habet subrubeum, quæ & ipsa comedenda est iuuenis. Nona, Ortygometra, auis parua ad modum perdicis, longi rostri, cuius caro est optima. Decima, Perdix, cuius caro, au-

Phasianus. Merula. Ortygometra. Perdix.

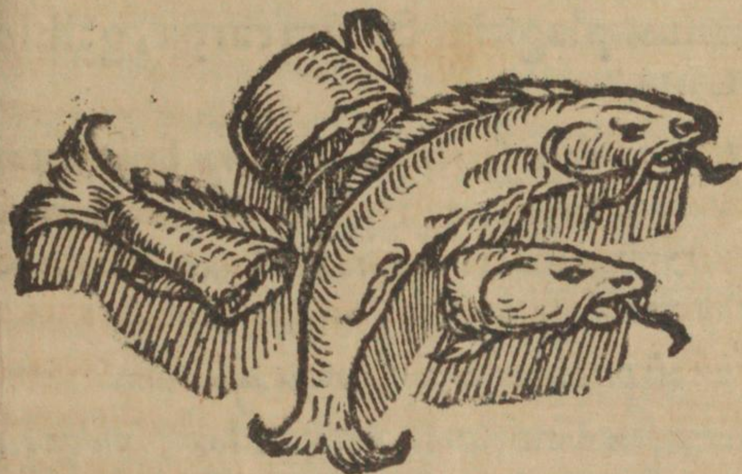
ro, autore Auicenna, 2. Canon. cap. 186. est de subtilioribus carnibus, impinguans, quia multum nutrit, cor abstergit, hydropisi & stomacho confert, augmentum in coitu facit, attamen uentrem stringit. Galenus quoque 3. de alimen. facul. capite 10. Et 8. Medendi Methodi capite 2. Hanc omnibus alijs uolatilium carnibus præfert. De qua si aßiduè comedatur, maximè confert memoriæ. Vndecima, Frigellus, uulgo ein Weintrostel, auis quæ racemis uescitur, uelociter uolat, similis est sturno, sed melioris alimenti. Multi inueniuntur in uineis, inebrianturquè ex esu racemorum, optima est caro earum circa festum Omnium sanctorum. Duodecima, Orex, quæ secundum quosdam est gallina syluestris, siue gallina Phasiani. Secundum alios uerò, gallina aquatica. Et siue sit fœmina Phasiani, siue gallina aquatica, Caro eius bonum nutrimentum præstat. Frigellus. Orex.

Decimatertia, Tremulus, auis quæ ferè semper iuxta mare uersatur, minor gallina, fusca, altè uociferans, uelocißimi uolatus, quando pedibus incedit, caudam aßiduè quatit, unde tremulus dicitur, in capite suo longas plumas, siue cristas habet, nec est parua illa auicula, longæ caudæ, quæ uulgo Caudatremula & Motacilla dicitur. Vltima, Amarellus, auis aquatica, similis anati, sed minor. Illud porrò nosse oportet, alimentum laudabilius ex auibus ea- Tremulus. Amarellus.

rum esse, quæ uolatu magi. nituntur, celeriusq; uolant. Et quemadmodum carnes dictarum auium commendabilis sunt nutrimenti, & facilis digestionis, ita contrà reperiuntur carnes quarundam auium alimenti improbabilis, difficilis digestionis, & inæqualis complexionis, uelut Anserum, Pauonum, et Malardorum, & præcipuè habentium collum & rostrum oblongum, degentium in aquis, & passerum. Hi enim calidißimi sunt, et à temperamento longißimè recedũt, uenere mq; uehemẽter stimulant. Circa electionem autem carnis uolatilium, sciendum est secundum diuersas laudabilioris nutrimenti proprietates, ac eius, quod nutritur, sanitatis uel roboris intentionem, carnes uariè laudari. Galenus enim respiciens ad facilem alterationem & subtilitatem, perdices prætulit. Rhazes uerò & Isaac, ob leuitatem & subtilitatem, starnam. Isaac etiam diuersa ratione carnes uolatiliũ laudauit diuersas. Auic. laudauit carnes Turturum præ cæteris, quòd corroborent & confortent intellectũ. Auium porrò omnium genus leuißimum cibum præstat, si ad quadrupedes conferatur: quare ijs qui corporis neglecto exercitio, consilijs potißimùm, et studijs, & contemplationi intendunt, conueniens est, Iuxta hanc Galeni sententiam 3. de alim. facul. cap. 18. Earum, inquit, quæ uolatu fidunt, caro ob facilem concoctionem præcipuã laudem meretur, maximeq; perdicis, generat enim sanguinem clarum, mundum, spirituosum, mentis exercitijs & intellectui aptum.

DE

DE PISCIBVS. CAP. XXX.

SI pisces molles sunt, magno corpore tolles,
Si pisces duri, parui sunt plus ualituri.

Hic ponuntur duo accidentia, unde habetur electio piscium. Pisces enim aut duri erunt, aut molles: si molles, uetuli nouellis erũt meliores: quia mollities prouenit ex humiditate, quæ in nouello pisce indigesta est, in uetulo uerò digestibilior. Quare nouelli pisces magis phlegmata generant, quàm uetuli. Et sic patet anguillam uetulam saniorem esse nouella, ut quibusdam placet. Si uerò dura carne conditi fuerint, iuuenes erunt saniores, id est, digestibiliores, cuiusmodi sunt Lucij et Percæ, durities enim resistit digestioni. Auic. est hæc sentẽtia, 2. Can. ca. 555. Eligitur quidẽ, inquit, ex piscibus durã carnẽ habentibus ille, qui est minor: Et ex habẽtibus mollem carnem, ille, qui est maior ad terminum aliquem.

Lu-

Lucius, & perca, & saxaulis, & albica
Tencha,
Sornus, plagitia, & cum carpa, galbio
truta.

Hic 10. recensentur pisces naturæ humanæ pro alimento conuenientes. Primus est Lucius, piscis notus, tyrannus piscium, quia non solùm deuorat pisces alterius, sed etiam suæ speciei, unde uersus:

Lucius.

Lucius est piscis rex, atq; tyrannus aquarum.

Est piscis duræ carnis, natatu uelox, uulgo ein Hecht. Secundus, Perca, per antiphrasin à parcendo, quòd nulli piscium parcat, iratus enim uulnerat alios pisces squamis suis, quas habet supra dorsum, nec audet eum inuadere Lucius, imò, ut narrat Albertus, naturalis amicitia est Percæ cum Lucio. Lucius enim læsus ab alio difficulter sanatur, quare quærit Percam, qui uidens eum læsum, tangit, & lenit uulnus eius, & sic sanatur: est quoque Perca similiter piscis duræ carnis, notus, teutonicè, ein Bersick. Tertius est Saxaulus, piscis marinus, Gallis Sola dictus. Alijs tamen placet esse piscem, qui teutonicè dicatur ein Zunge. Estq; hic inter pisces marinos saluberrimus. Quartus, Albica, teutonicè Fitting, qui & ipse marinus est. Quintus, Tencha, piscis aquæ dulcis, notus, pelle lubrica atq; uiscosa, ad nigredinem tendente, Carne dura: Vnde ab his tribus, Lucio scilicet, Perca, & Tencha, post

Perca.

Saxaulus

Albica.

Tencha.

coctio-

ductionem pellis aufertur. Dicitur hic autem piscis teutonicè ein Tinche/oder Schleihe. Sextus, Sornus, Est piscis marinus minimus, albus, medij digiti longitudinem non excedens, comeditur unà cum capite & spinis. Teutonicè dicitur ein Garnart. Septimus est Plagitia, piscis marinus, notus, latus, in una parte suæ pellis rubris maculis conspersus, pelle tota albus, curuo ore, aliâs & Pecten dicitur, teutonicè ein platteiß / oder Scholle. Octauus, Carpa, siue Carpio, piscis dulcis aquæ, notus, admodum uiscosus: quare à magnatibus in uino decoquitur, ita enim tollitur uiscositas eius. Teutonicè ein Carpffen. Nonus, Galbio, piscis marinus, notus, à quibusdam dictus Rogetus. Teutonicè ein Rodbart, & est piscis duræ carnis, ac sanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galen. libro 3. de alimen. facul. Gobio, inquit, littoralis est piscis, ex eorum numero, qui parui perpetuò manent. Suauißimus ac concoctu facillimus, simulq; ad distributionem & succi bonitatem, optimè cõparatus. Gallicè Gouion, Teutonicè, ein kreß oder kreßlin. Vltimus est Truta, in carne similis Salmoni, nec tamen Salmo est, longus quidem est, sed non crassus. Capitur in magnis fluuijs, fricando ferè, hinc fiunt pastilla cum speciebus, & est piscis ualde preciosus. Gallis Trutes, German. ein Forel.

Sornus. Plagitia. Carpa. Galbio. Truta.

Circa electionem uerò piscium sciendum, primò, carnium respectu (cæteris paribus) minoris esse nutrimenti.

Piscium electio.

trimenti, sed plurium superfluitatum. Phlegmatici enim sunt, id est, frigidi & humidi, minusq; fastidiosi, concoctu difficiles, tardi transitus, quare in stomacho interdum corrumpuntur, & putrescunt, sitim generando. Carnium itaq; laudabilium nutrimentum, piscium nutrimento præstat. Secundò uerò, pisces marinos meliores esse, uictus salubris ratione (cæteris paribus) piscibus aquæ dulcis. Præstant enim nutrimentum minoris superfluitatis, & naturæ carnium propinquius. Sed quia (cæteris paribus) pisces marini sunt carnis durioris quàm aquæ dulcis, difficilius etiam digeruntur, ac resoluuntur, magisq; nutriunt, & sanguinem purum procreant. Aegris tamen magis conferunt pisces aquæ dulcis, ob digestiuæ uirtutis debilitatem. Tertiò sciendum, ex piscibus tam marinis quàm aquæ dulcis eligendos esse quorum caro sit alba, non uiscosa, frangibilis, subtilis, boni odoris, tardæ putrefactionis, coloris laudabilis, quorum habitatio nõ sit in lacubus, stagnis, aut locis sordidis, nec in aquis habentibus malas herbas. Eligendi autem, non admodum iuuenes, neq; prægrandes, sed uelocis motus, & paucæ uiscositatis. Ex marinis eligendi sunt, capti in fluminibus multum à mari distantibus, idq; cæteris cõditionibus bonis suppositis.

Squamosi meliores. Item suppositis prædictis conditionibus quanto pisces sunt squamosiores, tanto & meliores. Idem intelligitur de spinis, quia multæ spinæ & squamæ significant puritatem substantiæ piscis. Inter pisces

etiam

etiam marinos, meliores & puriores sunt, nutriti & capti in mari profundiori, uentorumq; æstu magis agitato, ac magnis multisq; fluminib. adulterato. Vnde in mari Septemrionali capti, præstant ijs, qui capiuntur in mari mortuo, seu meridionali. Pisces quoque aquæ dulcis, meliores sunt qui in rapida ac multiflua aqua fatigantur. Ex quibus iam dictis colligitur, qui piscium probi maliúe censeri debeant. Bestiales enim, ut Porcus & Canis marinus, Delphin, & Morpha, insuaues sunt, concoctu difficiles, crassi, & salsi humoris, plurimi excrementi, maximequé recentes, ad usum uictus salubrem inepti, nec apparent in carne eorum, prædictorum piscium conditiones, albedo scilicet, & subtilitas, &c. Quos tamen si contingat esse, non ilico à captu coquendi sunt, sed per dies aliquot seruandi, dum caro mollescat, & citra substantiæ corruptionem intremiscat. Id quod fieri solet, si leuiter sale conspergantur. Quomodo & sapidiores euadere Gale. autor est. Inter pisces marinos, Rogetus, & Sornatus, siue Gornus, non improbantur, Nam caro eorum & substantia purißima est. Deinde Plagitia & Sola, quorum tamen caro uiscosior est, minusq; frangibilis, ac minus alba, & crassior: sapore quidem & odore minus delectabiles.
Merlengo tamen fortè secundus debetur locus post Rogetum. Non est enim tantæ craßitici, & uiscositatis, ut Plagitia & Sola, substantia est satis frangibili, sed consideratis sapore, odore, calore, substantiæ

puritate, et mollitie, deficere nonnihil deprehenditur in bonitate à Rogeto & Gornato. Idem intelligendum de Halece. Morpha iuuenis satis in bonitate prædictis appropinquat, consideratis tamen conditionibus prædictis, est craßior & uiscosior. Salmones autem, Turboti & Maquerelli, multum deficiunt in bonitate. Sunt enim multò craßiores, uiscosiores, & difficilioris cōcoctionis, nec cōpetunt, nisi exercitantibus, fortibus, & iuuenibus, idq; si quid salsedinis eis commisceatur, quò uiscositas, craßities, & frigiditas eorum corrigantur. Inter pisces autem dulcis aquæ, consideratis prædictis conditionibus, Perca & Lucius mediocris primum bonitatis gradum obtinet, supposito quòd sint pingues, deinde Vendosia, hinc Lopiá. Et quamuis Carpa prædictis sit squamosior, carnem tamen habet non tam albam, frangibilem & subtilem, ut Lucius & Perca: sæpiusq; in stagnis reperitur.

Salmo.

Fluuiatiles.

In summa tamen (si cætera pariter adsint) meliores censentur pisces fluuiatiles, capti in aqua petrosa, fluente uersus septentrionem, profunda, multæ agitationis, quò non cōfluant sordes ciuitatum, in qua etiam herbarum ac bonarum radicum copia suppetat. Cancri autem fluuiatiles & marini multi sunt nutrimenti, non facilè in stomacho corrumpuntur, sed tardius digeruntur.

Sciendum insuper, pisces recentes corpus humectare, lac & sperma multiplicare, ualdeq; conferre

cholericis. Non sunt autem comedendi pisces à forti exercitio, siue labore, nam ita facilimè in stomacho corrumpuntur. Caueant item sibi ab esu piscium, qui bus stomachus debilis sit, & malis humoribus plenus. Nec comedendi sunt pisces simul cum carnibus & lacticinijs, neq; post alios cibos. Postremò uerò sciendum, pisces crassos, salsos, meliores esse quàm recentes, attamen longo tempore salsi praui sunt alimenti. Pisces etiam laudabiles, leuiter salsi, ac modicè sumpti, appetitum, si quis eos expetat, reuocant & corroborant. Pisces quã et quibus conducãt

DE ANGVILLA. CAP. XXXI.

VOcibus anguillæ prauæ sunt si comedantur.
Qui Physicen non ignorant, hęc testificantur.
Ni tu sæpe bibas & rebibendo bibas.

Hîc traditur anguillam plurimùm nocere uocibus, & hoc probatur rationibus medicis & Philosophicis. Anguilla enim piscis est craßi, & lenti succi, maximè oppilans, multumq; à conditionibus probi piscis, præcedente capite relatis, deficiens. Quod etiam intelligendum est de Lampetra, Licet Lampetræ paruæ anguillis laudabiliores censeantur, & minus periculosæ. Non enim habent tantum uiscositatis & craßitiei, quantum anguillæ. Hi pisces licet Anguilla. Lampetra.

ori non ingratum saporem offerant, admodum periculosi sunt. Generatio enim eorum in aqua similis est generationi serpentum in terra, non sine ueneni suspicione. Vnde & Varroni nomen habent, quòd anguibus adsimilentur. Quare eorum capita, & caudæ, in quibus uenenum esset, ac similiter interior spina, nullo modo edenda sunt. Bonum est etiam, ut propter uiscositatem uino optimo immersi, in eo ludant donec moriantur. Ac deinde præparentur cum iusculo optimarum specierum, ut solent Apitianæ scholæ sectatores. Conuenit etiam ut ebulliant primò duabus ebullitionibus in uino & aqua, & illis abiectis, decoquantur deinde ad perfectionem, & fiat iusculum, uel pastillatura, uel assatura, cum salsamento conuenienti, cum salsa scilicet uiridi, fortibus speciebus & uino in hyeme: cum debilibus speciebus, agresta & aceto, in æstate. Commodius tamen ab esu huiusmodi piscium abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici, sed præcipuum sentiunt nocumentum ex eorum obsonijs, qui arenulas mingere consueuerunt, quoniam illæ anguillari glutino, in calculos cogi & adstringi uideantur. Podagra quoq; laborantibus manifestè officiunt, nec ullis morbis medentur, sic ut iniquè natura fecisse uideatur, quæ tam suauem refutandis expuendisq; piscibus indiderit saporem.

Coctio.

Calculosis obsunt

Podagricis.

Medici omni ex loco, omniq; tempore, & præsertim circa solstitium, anguillas detestantur.

Secũdo loco dicitur caseum & anguillam, si commedan-

ftantur, plurimum nocere, quod intelligendum est, si magna quantitate sumantur: causæ partim dictæ sunt cap. 7. & partim hoc cap. Postremò dicitur, si prædicta cum frequenti potatione uini sumantur, malitiam eorum corrigi. Quod tamen non est intelligendum de uino subtili et penetrante, quia super cibũ mali chymi bibere uinum dum comeditur, aut antè, aut pòst quàm digeritur, est malum, ut testatur Auic. 3. 1. doct. 2. cap. 8. Quoniam facit malum chymum in extrema corporis penetrare, unde maximũ sequitur nocumentum. Sed intelligendum est de uino forti, non admodũ penetrante, sæpe & parua quantitate sumpto, causa bonæ permixtionis ciborum, hoc enim corrigit malitiam eorum, confortat digestionem, digerit humores phlegmaticos & frigidos, quare multum facit ad digestionem casei & anguillæ.

DE CIBI ET POTVS ALTERnatione. CAP. XXXII.

INter prandendum, sit sæpe, parumq; bibendum.

Si sumas ouum, molle sit, atq; nouum.

Hic duo habentur præcepta, Primum est de alternatione cibi & potus, ut scilicet inter prandendum, siue cœnandum, alternatim comedatur & bibatur, sæpius potius quàm multum bibendo, minimeq; bruta animantia imitando, quæ tum demum bibunt, cùm cibo exaturata fuerint. Ita enim potus melius

cibo permiſcetur, & cibus mollior ac digeſtioni habilior redditur. Vbi notandum triplicem eſſe potum, permixtiuum ſcilicet, delatiuum, & ſitis ſedatiuum. Dicta itaq; de permixtiuo potu, habent ueritatem. Huius enim debet eſſe quædam cum cibo alternatio. Nec eſt differendus (ſaluo tamen aliorum iudicio) ad finem comeſtionis, ſiue dum ſitis urgeat. Et maximè conuenit hunc frequentare, quando comeduntur cibi actu uel potentia calidi, idq; in ijs qui uehementius ſe exercent, panemq; ſiccum edunt. Potus uerò ſitis ſedatiuus in hominibus bonæ conſtitutionis conuenienter ad finem comeſtionis differtur. tunc enim eſt uera ſitis, propter æſtuationem cibi calidi et ſicci. Nec enim ueriſimile eſt, ſitim & famem, cùm ſint appetitus contrariorum, ſimul urgere. Eſtq; hic potus iuxta ſitis exigentiam augendus, uel minuendus. Atqui delatiuus maximè conuenit completa prima digeſtione, conuenientiſsimè etiam adhibetur paulò ante horam ſuſcipiendi alterius cibi. Et præcipuè cùm cibi primò ſumpti craſſæ fuerint ſubſtantiæ, nec eſt differendus donec ſitis oriatur. Præparat enim ſtomachum ad ſuſcipiendum cibum ſequentem, & iuuat tranſitum cibi ad epar à ſtomacho: neq; tamen ſumendus eſt in magna quantitate, ut citò poſsit digeri. Nam ante digeſtionem non tranſit ad epar. Et hoc uerum eſt, ſi potus delatiuus non fuerit aqua, in qua non eſt neceſſe expectare digeſtionem, ante penetrationem eius ad epar. Regulariter autem potus de

[Margin notes: Potus triplex. / Permixtiuus. / Delatiuus]

tus delatiuus, uel etiam permixtiuus, non debet esse aqua, sed uinum, uel aliquid uino proportionabile, ut cereuisia, uel potus ex cerasis, uel pomis, uel melicratum, aut simile quid, quibus tamen omnibus uinum est melius. Secundò sciendum est, quanto cibus est crassior, siccior, & frigidior, tanto potum permixtiuum & delatiuum maiorem esse debere: & contrà, quanto cibus est calidior, subtilior, & humidior, tanto potum delatiuum & permixtiuum minorem. Et quanto cibus crassior, frigidior, & digestioni inobedientior, tanto uinum permixtiuum, uel delatiuum, subtilius & fortius. Et quanto cibus subtilior, calidior, & digestibilior, tanto potum esse debiliorem. Vnde fortius uinum, tam cum carnibus bouinis, quàm pullinis bibendum est: & fortius bibendum est cum piscibus quàm carnibus.

Secundum præceptum est, ut ouum edendum, sit molle & nouum, cuius ratio reddita est cap. 8. Oua.

DE PISIS. CAP. XXXIII.

PIſam laudandam delegimus ac reprobandam,
Pellibus ablatis, eſt bona piſa ſatis.
Sunt inflatiuæ cum pellibus atq; nociuæ.

Piſa. *Hîc agitur de piſis, quæ partim laudantur, partim uituperantur. Laudantur quidem ablatis corticibus, uituperantur uerò ſi unà cum corticibus & pellibus comedantur. Hoc nanq; modo comeſtæ, plurimum flatulenti ſpiritus pariunt, ut ineptiſsimum cenſeri iam poßit, ſi hoc modo edantur. Medullarum enim & corticum naturæ diſcordant. Alterum nanq; uentris ſolutionem & deiectionem molitur: alterum obſtruit & conſtringit, ut teſtatur Iſaac in diætis uniuerſalibus. Vnde fit in corpore motus agitatiuus, inducens torturam & inflationem. Et hoc non piſis modò, uerumetiam omnibus leguminibus cõmune eſt, ut fabis, phaſeolis, lentibus, & ſimilibus, præcipuè tamen habentibus corticem craßiorem, ut fabis, & ciceribus nigris. Cortex etiam in omnibus eſt peioris nutrimenti quàm medulla. Eſt piſorum genus quoddam album, rotundum, paucioris & tenerioris corticis, quod tametſi citra noxam cum pellibus & corticibus edatur, præſtat tamen ab iiſdem repurgari. Legumina uiridia & recentia minus habent de cortice, & minor in eis diuerſitas eſt inter corticem & medullam, & facilius digeruntur. Quare nonnullis placet ea magis conuenire ſanis corporibus quàm matura & areſacta: ſed non eſt ita, plurimarum*

Legumina inflant

narum enim sunt superfluitatum & substantiæ corruptibilioris, quare minus conueniunt corporibus sanis. Matura uerò, arefacta, et à corticibus extimis expurgata, ad uictus salubris rationem magis faciunt quàm recentia, nondum excorticata. Viridia autem arefactis non decorticatis salubriora inueniuntur.

Porrò, quum omnium leguminum substantia inflet, concoctioni repugnet, craßique & praui succi alimentum in corpus diffundat, non iniuria à uictus salubris ratione eximitur. Iusculũ tamen eorum siue decoctio eò quòd flatum cum omni & alimenti & concoctionis malitia deponat, uentrem subducat, urinam cieat, uenarum obstructiones tollat, non parum commoditatis in uictus salubris ratione habere dignoscitur. Cuius proinde usum frequentiorem esse cõuenit, quando craßis ac obstruentibus cibis utimur, & corpora ieiunijs adfligimus. Decoquuntur autem hoc modo: Pisa, Cicera, reliquáue legumina, sub noctem in aquam feruentem immittuntur, ac primò quidem manibus diutinè confricantur : deinde in eadem per totam noctem macerata temperantur : sequenti uerò nocte duabus uel tribus ebullitionibus in eodem liquore decoquuntur. Ius decocti, colo transfunditur, & ad usus reseruatur. De quo, ubi & quantum libuerit, accipiendum est, cúmque Cinnamomo, & Croco denuo præparandum, nonnihil uini addendo, ac deinde unica ebullitione decoquendum, spumam au-

Erbe brũ.

Pisorum coctio.

ferendo, & sumatur in principio refectionis.

Iusculum uerò, siue brodium, ut uocant, ciccerum, & pisorum alborum ac rotundorum, optimum censetur, et naturæ conuenientius, quemadmodum & tota eorum substantia.

DE LACTE. CAP. XXXIIII.

Lac ethicis sanum caprinum, pòst camelinum,
Ac nutritiuum plus omnib. est asininum.
Plus nutritiuũ uaccinum, sic & ouinum.
Adsit si febris, caput & doleat, fugiendum est.

Lactis electio. Hîc referuntur præcepta quædam de electione lactis. Primum est, lac caprinum, hecticis, id est, consumptis & maceratis, uel febri hectica laborantibus esse sanum, id quod testatur Auicenna 2. Canon. cap. 444. Lac, inquit, caprinum, & lac asininum sunt bona hecticæ. Et prima 4. Tractat. 3. capite 6. Ratio, quia lac caprinum, secundum Auicennam 2. *(margin: Caprinũ.)*

Canon.

Can.cap.citato,temperatum est,& multi nutrimenti. Lac muliebre est subtilius, frigidius, humidius, Muliebre & naturæ humanæ, ut dictum est, magis cognatum, uelocius penetrat, citius digeritur, & magis nutrit. Et lac huiusmodi hecticis exhibendum, mulgeri debet, quantum fieri potest, proximè lectum infirmi, ut quàm minimo tempore in aëre moretur, sed sine mora administretur, propterea quòd celerrimè mutari sit aptum. Sciendum tamen lac mulieris aut asinæ, non semper conuenire hecticis, imò aliquando lac acidum, siue cui butyrum detractum est, iisdem utilius est, quàm lac mulieris aut asinæ. Primò, quando cum hectica est solutio uentris. Deinde quando est suspicio de coagulatione lactis in stomacho, uel de ardore uehementis febris, uel quando stomachus per se cholericus est, ut lac in choleram conuertat. Tertiò, quando cum hectica coniunguntur putridæ, & præcipuè, cùm in inferioribus fuerint multæ oppilationes. Nã lac acidũ restringit uentrem, nec facilè in choleram conuertitur, ut cui butyrum, per quod facilè inflammatur, exemptũ sit, Nec in putrida febre eadẽ ratione facilè putrescit. Quartò, si stomachus fuerit sordidus, nam in hoc lac facilimè corrumpitur. Quintò, si hecticus abominetur lac dulce ac integrũ, acidũ uerò siue à butyro seiunctũ non exhorreat. Tertium est, lac uaccinũ & ouiũ magis nutrire, quia alijs Vaccinũ. pinguiora sunt, & craßiora, ut dicit Auicen. 2. Can. cap. 444. Lac, inquit, omnis animalis, cuius prægnatio

gnatio prolixior est prægnatione mulieris, est malum: quapropter proportionabile est illud, quod proximum est, sicut uaccinum. Rhaz. uerò 3. ad Manso. cap. 15. sic inquit: Vaccinum lac omni lacte cuiuslibet alterius animalis craßius iudicetur, quod etiam omnibus corporis pinguedinem adipisci uolentibus conuenientius existit. Quartum est, lac nocere febricitantibus & caput dolentibus, cuius causa adsignata est cap. 7.

DE BVTYRO. CAP. XXXV.

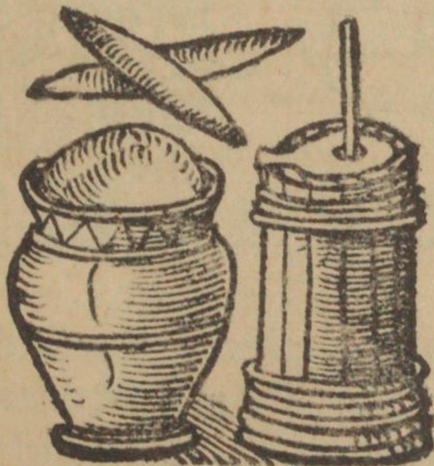

LEnit, & humectat, soluit sine febre butyrum,

Hic de butyri proprietatibus & uiribus agitur. Prima est, butyrum lenire, mollificare ac lubricum reddere uentrem sua unctuositate. Secunda est, butyrum humectare: quia ex melioribus partibus lactis compositum est, & ita ei conuenit humectare, quemadmodum

admodum et ipsi lacti, unde extrahitur. Tertia est sol
uere uentrem, id est, aluum ducere, propter lubricita
tem quam intestinis inducit. Et has proprietates eti-
am ponit Auicen. 1 Can. cap. 117 Et inducit has tres
proprietates corpori non febricitanti. Nocet enim
corpori febricitanti, quia propter unctuositatem fa-
cilè inflammatur, & in febricitante calorem augmen
tat. Sciendum tamen, quòd butyrum, etsi prædictas
proprietates obtineat, ratione tamen nimiæ humidi-
tatis & unctuositatis, non competit, ut cibus, præser-
tim si usus eius immodicus fuerit. Ita nanq; abomina
tionem parit, & facit ut cibus in orificio stomachi su
pernatet, & uentrem plus iusto laxat, uomitumq; pro
ritat. Nullo ergo modo butyrum comedendum est, ut
cibus, immodicè, neq; immediatè post alios cibos, sed Butyri usus.
ad condimentum cibariorum satis conuenit.

DE SERO. CAP. XXXVI.

Inciditq;

INciditq́;, lauat, penetrat, mundat quoque serum.

Quatuor hic recensentur proprietates seri, id est, aquæ lactis. Prima est, serum incidere, siue attenuare. Secunda, lauare, id est, abstergere. Tertia, penetrare, & hæc sequitur ex prima. Quarta, mundificare, id est, soluere siue purgare. Et has proprietates refert Auicen. 2. Canon. cap 444. ubi sic scribit: Aqua eius est subtiliatiua, lauatiua, & solutiua, & in ipsa non est mordicatio. Rhazes uerò 1. ad Mansorē cap. 15. Serum ait bilem expellit rubeam, scabiei quoq; ac pustulis, nec nō et pustulis quæ in facie nascuntur, icteritiæ etiam, atq; ei cui fortis uini potus nocuit, auxilium præbet.

DE CASEO. CAP. XXXVII.

CAseus est gelidus, stipans, crassus quoq; durus.
Caseus & panis bonus est cibus bene sanis.
Si non sunt sani, tunc hunc non iungito pani.

Casei proprietates *Hoc loco duo aguntur. Primò referuntur 4. proprietates casei. Prima est, caseum esse gelidum, id est, naturæ frigidæ, & hoc intelligendum de caseo*

aseo recenti, qui frigidus est & humidus, & non de ueteri, qui calidus est & siccus, ut habet Auicenna 2. Canon. cap. 127. Potest item intelligi, qui ex sola coagulatione lactis conficitur, absq; alterius rei commixtione. Reperitur enim caseus calidæ naturæ, stomachum calfaciens, & linguam mordicans ob rerum admixtarum commixtionem, uelut caseus quidam uiridis, qui si magna quantitate edatur, uehementer corpus excalfacit. Secunda proprietas est, caseum stipare, id est, adstringere, & duram aluum reddere, et præcipuè ueterem, ac multum coaguli habentem. Tertia est, caseum esse crassum, id est, crassos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caseus ex craßiori et magis terrestri lactis substantia cogitur. Quarta est, caseum esse durum, id est, duritiem alui efficere. Et hæc eadem est cum secunda. Deinde refertur, quòd caseus quamuis solus sumptus sit insalubris, eò quòd ægrè concoquatur, ut dictum est, attamen si modica quantitate misceatur pani, cum ipso pane fieri digestibilem, aliâs non, & hoc in corpore sano, in ægro uerò minimè. Plura lege de hoc suprà cap. 9.

CASEVS LOQVITVR.

Ignari medici me dicunt esse nociuum:
Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.
Languenti stomacho caseus addit opem.

Si

Si pòst sumatur terminat ille dapes.
Qui Physicen non ignorant hæc testificantur.

Duæ recensentur utilitates sumpti casei. Prima est, caseum conferre stomacho ægrotanti: ubi tamen notandum, non quemuis caseum cuilibet languenti stomacho opem perferre, sed in certis quibusdam casibus omnem caseum nocere, nimirum stomacho raræ texturæ, & cuilibet stomacho ex longa ægritudine debilitato. Cæterùm caseus recens & nouus, paucæ uiscositatis calido stomacho opitulatur: quia Rhaze 3. ad Mansorem cap. 15. teste, adustionem & caliditatem eius reprimit. Confert etiam, propter humiditatem suam, stomacho sicco. Talibus uerò stomachis ad modum nocet caseus antiquus, uel ualde acutus, & multi coaguli. Sed stomacho, cuius pelliculis multa adhærent phlegmata, plurimum conducit caseus antiquus, uel multi coaguli, acrimonia enim sua phlegmata incidit & abstergit. Contrà uerò huic recens & mollis caseus maximè nocet. Secunda est, caseum sumptum à cibo ipsum terminare, facit enim descendere cibum in locum ubi uiget digestio, id est, ad fundum stomachi. Ita scribit Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 5. Veruntamen cùm post comestionem, parua ex eo sumitur quantitas, os stomachi corroborat. Satietatem quoq; nimiam, atq; fastidium, quæ ex dulcibus & unctuosis in ore stomachi proueniunt cibis, aufert.

Casei usus.

DE MODO EDENDI ET BIbendi. CAP. XXXVIII.

INter prandendum sit sæpe parumq́ꝫ bibendum,
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Hoc capite duo præcipiuntur. Primò, ut inter prandendum fiat alternatio quædam edendi & bibendi, id est, ut inter edendum alternatim sæpius parum bibatur, neq; eò usq; differatur potus, dum uenter cibo expleatur, ut dictum est cap. 32. Secundò uerò, ut inter prandium & cœnam, quoad eius fieri potest, potus euitetur, & hoc si cibus sumptus in stomacho nondum digestus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Impeditur enim & interrumpitur primò sumpti cibi digestio, ac indigestum eum è stomacho descendere contingit, appetitus deijcitur cibi in cœna sumendi, corpus grauatur, & ad dispositionem in qua homo neq; sanus, neque æger est, inclinat, siue qualis ea est, quæ febrim præcedere solet.

Vt uites pœnam de potibus incipe cœnam.

Heic docetur, cœnam inchoandam esse à potu. Sunt qui hoc modo exponant: Si uis uitare pœnam, id est, infirmitatem, prius bibas in principio cœnæ quàm comedas: sed hæc expositio inepta est prorsus ac inualida. Secundum medicos etenim conducibilius

est, à cibo cœnam auſpicari, quàm potu. Nec ipſi Angli, quibus præſens liber dicatus eſt, iſtam morem ſiue conſuetudinem ſeruant. Communiter enim quacunq; diei hora bibere uoluerint, bolum ſiue morſum panis præſumunt. Videtur itaq; hunc habere ſenſum: Incipe cœnam à potu, id eſt, à cibo liquido, & facilè digeſtibili, quemadmodum & Hippo. 2. lib. Aphor. 11. potum uſurpauit, ubi ſic inquit: Facilius eſt impleri potu quàm cibis. Ratio autem hæc eſt, quia ſi cibus liquidus & facilè digeſtibilis poſtremo ſumatur loco, cùm nocte ſuperueniente fortificetur calor digeſtiuus, cibus ille liquidus et facilè digeſtibilis longè antè digereretur, quàm craſſus & concoctu difficilis. Qui nō inueniens exitum ob cibum craſſum nondum digeſtū, minus aduretur: uel ſi exierit, craſſum cibum, nondum ad plenum digeſtum ſecum corripiet. Melius eſt ergo, ut cibus liquidus & facilè digeſtibilis præſumatur, ut digeſtus exitum habeat, nullo repugnante.

Poſt piſces nuces, poſt carnes caſeus adſit.
Vnica nux prodeſt, nocet altera, tertia mors eſt.

Hoc loco duo imprimis traduntur præcepta.

Nuces poſt piſces.

Primum, ut poſt eſum piſcium, caſei loco ſumantur nuces. Nux enim ſiccitate ſua, impedit generationem phlegmatis, quod ex piſcibus generari ſolet, hinc etiam in ieiunio quadrageſimali, ſummo loco exhiben-

[...]ibentur nuces. Alia ratio, quia pisces, quandoq; ue-
[...]eni nonnihil in se continent, difficulter concoquun-
[...]ur & facilè putrescunt ac corrumpuntur. Nuces ue-
[...]ò iuuant digestionem, quia sunt mediocriter calidæ.
[A]lia, Quia quando sunt uenenosi, ut dictum est, statim
[n]ux remedium præstat contra uenenum. Ergo pisces
[t]emperantur per nuces, & sic sanum est, sumere nu-
[c]es post pisces.

Secundum, ut post esum carnium sequatur caseus,
non nuces. Caseus enim facit ut cibus descendat ad fundum stomachi, ubi uiget digestio. Et hoc intelligendum de caseo, medium inter recentem & ueterem locum sortito. Deinde posteriore uersu ostenditur, quòd unica nux, scilicet myristica, naturæ humanæ prosit, bonum enim odorem oris efficit, uisum, epar, splenem, & stomachum confortat, & maximè orificium eius. Secundum Auicennam 2. Can. cap. 506. Sed altera nux, scilicet auellana siue communis, nocet. Auellana quidem, quoniam in ipsa inflatio est, & generat uentositates in uentre inferiori, & facit sodam, id est, dolorem capitis, tardæ est digestionis, & excitat uomitum, inquit Auic. 2. Canon. cap. 41. Nux uerò communis, quia & ipsa facit sodam, difficulter digeritur, infesta est stomacho, & maximè calido, ob caliditatem suam Diosc. lib. 1. ca. 141. Tertia nux, scilicet balistæ, est mors, id est, mortem infert, hac enim homines interficiũtur: Vel intelligi potest de nuce me

Caseus. (margin)

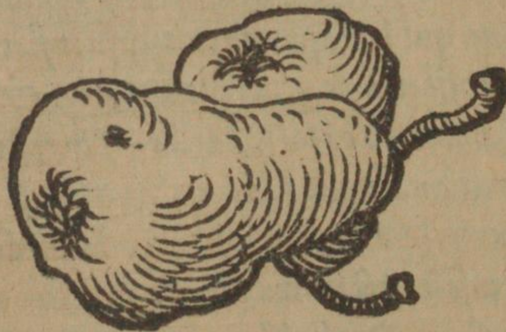
Auellana. (margin)

thel, quæ autore Auicen. 2 Canon. cap. 512. uenenum est stupefactiuum, citò mortem inferens, de qua plura Rhazes 3. ad Mansorem cap. 30. Serapion capite 305. de simplici.

Singula post oua, pocula sume noua.

Hîc præcipitur ut post cuiuslibet oui recentis & mollis esum, sumatur haustus, & maximè uini. Ouum enim recens & molle optimi est nutrimenti & facilis digestionis, parua quantitate corpus plurimo reficiens nutrimento. Quod tamen excellentius præstat uitellus eius, ut dictum est cap. 8. Quare uinum, cùm sit amicum naturæ, facit ut ouum auidius ad membra trahatur, et citius penetret. Alia causa: Ouum tardè per meri descendit, quare potus siue uinum iuuat eius descensum.

DE PYRIS. CAP. XXXIX.

ADde pyro potum, nux est medicina ueneno.

Fert pyra nostra pyrus, sine uino sunt pyra uirus.
Si pyra sunt uirus, sit maledicta pyrus.
Cùm coquis, antidotum pyra sunt, sed cruda uenenum.
Cruda grauant stomachum, releuant pyra cocta grauatum.
Post pyra da potum, post pomum uade cacatum.

Primo uersu docetur post esum pyrorum sumendum esse potum uini. Cuius causa reddita est suprà cap. 7. Quia pyra generant uentositates et colicam, sanguinem aquositate replent, unde conuenienter cũ eis bibitur uinum, idq́; forte & calidum, hoc enim uentositates discutit, & aquositatem ex esu pyrorum consumit. Secundò dicitur, nucem esse medicinam ueneno, id est, remedium contra uenenum, ut dictum est cap. 13. Secundus autem & tertius uersus indicant pyra absq; uino sumpta esse uenenum, id est, natura nocere, cuius causa reddita est primo uersu. Attamen non sunt simpliciter uirus, id est, uenenum, ita enim comesta, mortem inferrent, ac proinde pyrus ea producens esset maledicta & excidenda. Hinc ille Cordi iocus: Pyra.

Vt pyra non noceant, extrà mundentur & intra,
Mox immerge sali, proijce deinde foràs.

Quarto uersu innuitur, pyra cruda esse uenenũ,

id est, nocumentum inferre, faciunt enim ebullitionem humorum colicam, phlegmata & scabiem. Si tamen coquuntur, fiunt antidotum, id est, medicina, eo modo quo dictum est suprà, cum uino, & maximè post alios cibos sumpta, ita enim adiuuant fecum expulsionem. Quinto uersu dicitur pyra cruda grauare stomachum. Impediunt enim digestionem, & inflant, sed cocta releuant ac reficiunt stomachum grauatum, pristinoq; uigori restituunt. Vltimus uersus, duo continet, primò scilicet, ut post esum pyrorum, sumatur haustus uini, ut dictum est. Deinde uerò, ut post esum pomi alui excrementa deijciantur. Auicenna 2. Canon. capite 569. Poma, inquit, dulcia & acetosa, quando in stomacho inueniunt humorem crassum, quandoq; deponunt ipsum in egestione. Potest etiam hæc adsignari ratio, quia poma uehementer inflant, uentositatem generant, quæ per secessum emittitur.

DE CERASIS. CAP. XL.

Si cera-

SI cerasum comedas, tibi confert gran dia dona.
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit.
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Heic enumerantur tria commoda ex esu cerasorum. Primum *est, cerasa expurgare stomachum: Quod quibusdam uerum uidetur, si unà cum eis nuclei conterantur, hoc enim modo abstergunt et emundant.* Secundum *est, nucleum cerasorum peculiari proprietate, frangere lapidem in renibus, siue uesica, si succus eius sumatur, uel lac inde fiat.* Cerasa.

Tertium *est, carnem cerasorum optimum generare sanguinem, confortare & impinguare.* Et *hoc experientia comprobatur: uidemus enim passeres, qui plurimum cerasis delectantur, eo tempore quo cerasa matura sunt, longè maiora habere epata, quàm aliâs.* Vnde *colligitur cerasa epar augere & confortare.* Heic *notandum duplicia esse cerasa: crassa scilicet, & parua.* Crassa *rursum duplicia, dulcia nimirum, & Pontica.* Dulcia *omnia & parua insalubriora sunt: facilè corrumpuntur in corporibus uermes generantia.* Crassa *Pontica, Cina uocantur, quæ & ipsa dulcia inueniuntur, Quædam enim rubra sunt & mollis carnis, quæ recentia sunt edenda in principio mensæ: uim habēt abstergēdi stomachi, et ciendi appetitus. Alia cina*

nigra sunt & crassa, duræ carnis, & maximè omnium Pomica, quæ summo loco in prandio siue cœna edenda sunt, quia stypticitate sua in fine mensæ claudunt orificium stomachi, eoq; clauso digestio melius & citius peragitur.

DE PRVNIS. CAP. XLI.

FRigida sunt, laxãt, multum prosunt tibi pruna.

Ecphrasis.

Duæ hoc loco adsignantur utilitates prunorum.

Prima est, Pruna infrigidare corpus. Quare & Portugalenses, cùm sint in calida regione, decoctioni carnium suarum semper commiscent pruna, et maximè Damascena.

Secũda est, pruna humiditatis ac lentoris sui gratia uenitrem subducere: autore Gale. lib. 2. de alimen facul. Id quod de prunis maturis intelligendum est. Crudis enim stypticitas inest, ut testatur Auicenna 2. Can. cap. 541. Et minimum

limenti corpori præstant. Et hæc secunda utilitas, licet multùm conueniat prunis Damascenis, quemadmodum & prima, maximè tamen conuenit prunis illatis ex Armenia, quæ reliquis omnibus meliora sunt, & uehementius soluunt, ut testatur Auicen loco citato. Sciendum autem pruna matura ex usu esse, immatura minimè. Probatißima in his, & naturæ conuenientiora sunt, figuræ oblongæ, carne pauca et dura, nonnihil siccitatis participantia. Cortice exteriore tenui, sapore non prorsus dulcia, sed acorem aliquem aut acerbitatem præ se ferentia, cuiusmodi sunt Damascena, hæc enim humectant, et refrigerant mediocriter. Sunt porrò & aliæ multæ prunorũ species, quorum tamen usus non est approbandus. Sunt etiam prunella quædam syluestria, parua, dura, acerbáq;, et in cibo permolesta, & uentri mouẽdo idonea: ex quibus fit aqua ad uentrem sistendum commodißima. Conuenit autem, ut pruna, pro uentris solutione exhibenda, primò in aqua frigida, ac breue tempus macerentur. Hoc enim modo præparata magis refrigerant et humectant, choleram inuentam lubricando soluunt: stomachũ melius cibo recipiendo disponunt. Pruna humida, recentia, magis alterant; quamuis sint peioris nutrimenti, ac plurium superfluitatum, sicca magis confortant, & melius alimentum corpori præstant. Et quod dictũ est de prunis, aliquo modo etiam intelligatur de cerasis: attamen cerasorum humiditas subtilior est, & minus uiscosa: unde minus nutriunt quàm pruna.

Prunorũ electio.

DE PERSICIS, RACEMIS, ET *Passulis.* CAP. XLII.

PErsica cum musto uobis datur ordine iusto,
Sumere sic est mos nucibus sociando racemos.
Passula non spleni, tussi ualet, est bona reni.

Ecphrasis.

Tria hoc loco traduntur praecepta. Primum *est, ut unà cum Persicis bibatur mustum, uel cum musto exhibeantur Persica. Mustum enim excalfacit plurimum, & ebullitionem in corpore facit. Persica uerò fri-*

rò frigiditate sua hanc ebullitionem & calfactionem tollunt: Persicis contrà, quia uehementius refrigerant, meritò adhibetur mustum, hoc enim calore suo frigiditatem eorum, ne stomacho noxam inferant, cõtemperat & mitigat. De Persicis dictum est suprà cap. 7. Secundum est, ut racemi edantur cum nucibus, quod equidem de nucibus siccis & antiquis intelligendum est. Virides enim & recentes nuces, per se salubres censentur, Antiquæ uerò & siccæ excellenter exiccant, & propter unctuositatem suam facilè in corpore inflammantur: quare unà cum eis racemos edere conuenit. Hi enim inflammationi & exiccationi humiditate sua resistunt. De nucibus copiosè dictum est cap. 13. Tertium est, Passulas, id est, uuas passas officere spleni, quia obstruunt eum: Vtiles autem sunt renibus, urinam enim prouocant, renes lauant, & abstergent. Renes nanq; multa aquositate ad sese ducta mundantur. Et de his satis dictum est suprà cap. 9.

DE FICVBVS. CAP. XLIII.

SCrofa, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt,

Iun-

Iunge Papauer ei, confracta foris tenet
ossa.

Ecphrasis.

Hic duæ recensentur commoditates ex emplastro ficuum. Prima est, ficum decoctam in aliquo liquore, uidelicet in aqua, & superpositam humidam, curare hasce tres ægritudines: Scrophulas nimirum, glandes, et tumores. Per scrofulas uerò, quas græci χοιράδας, latini strumas uocant, intelliguntur inflationes sub mento circa collum. Dicitur scrofula à scrofa, est, sue, siue porca, uel quòd hæc ægritudo porcis, ob uoracitatem plurimum accidat: Vel quòd figura eius ut plurimum porcis adsimiletur, teste Auic. Phen. 3. 4. Tract. 2. cap. 9. Per glandes uerò intelliguntur apostemata, quæ ferè sub axillis & inguinibus enasci solent. Per tumores possum intelligi inflationes in qualibet corporis parte. Et hisce apostematibus curandis & maturandis decoquenda est ficus in aqua, ipsi aquæ commiscendo parum aceti. Hoc enim ad penetrationem uirtutis ficus plurimum facit. Decoctione autem facta, ficus in mortario conterendæ sunt, ac deinde aquæ in qua ebullierunt cõmiscendæ. Cataplasma propriè uocatur medicamentum confectum ex plantis uiridibus contusis, uel ijsdem ad mollitudinem usq; in aqua decoctis. Vnde uersus:

Tunc cataplasma facis, cùm succum ponis & herbam.

Secunda est, ficum cum papauere in cataplasma

redactam retinere ossa fracta. Simul autem decoquen-
da sunt in aqua absq; aceto, ac deinde conterenda:
hinc aqua decoctionis eorundem addenda, & ita su-
perponenda. Causa uidetur esse, quòd papauer stupe-
faciat, unde tollitur dolor, qui accidere solet in fra-
ctione oßium, & prouocet somnum. Ficus quoq; tra-
hit humiditates ad exteriora, quibus ad ossa attra-
ctis illa retinentur quidem et sanantur, sed nunquam
ferè coalescunt. Nonnulli pro, tenet, trahit, habent,
& ita sensus est melior. Papauer porrò triplex est, al
bum scilicet, nigrum, & rubrum. Rubrum syluestre,
est uenenosum, in aruis inter frumenta nascitur. Iuue
nes solent conterere folia florum, & inde conficere
atramentum.

Vermiculos, uenerem'q; facit, sed cuilibet obstat. Pediculos

Ecphrasis.

Duæ heic traduntur operationes ficuum. Prima
est, ex comestione earum, in corpore humano uermi-
culos, id est, pediculos nasci. Et hoc maximè intelli-
gendum de ficubus siccis, ut refert Auicenna 2. Ca-
non. cap. 233. Causa est, prauitas & corruptio humo
ris inde generati. Vel alia causa adsignari potest,
quòd scilicet ficus multum sudorem prouocent, unde
sequi solet interdum pediculorum generatio. Secun-
da est, quòd ficus appetitum moueat coëundi, gene-
rant enim uentositatem, qua erigitur uirga, suntque
multa-

multarum superfluitatum, & sperma augmentant.

DE AESCVLIS. CAP. XLIIII.

MVltiplicant uictum, uentrem dant æscula strictum,
Esculа dura placent, sed mollia sunt meliora.

Mespila. *Recensentur hoc loco duæ esculorum utilitates.* Prima *est, ea multiplicare mictum siue urinam. Inducunt enim feces, & ita fecum aquositas multitudinis urinæ causa est. Vel potest reddi ratio similis illi*

quæ

æ habetur apud Hippoc. lib. 4. Aphoris. 83. Mi-
io noctu plurima facta, paruam significat deiectio- Mictio
m: & uice uersa. Causa est, teste Philotheo, noctis
uoniam multa eademq; collectior facta est digestio multa.
epate, & ex aduerso materia deriuauit, & ob hoc
ulta urina deducta est, parum autem stercoris:
r uice uersa, si multa stercoris deiectio fiat, pauca
it per urinam, ob eandem causam, quoniam pauca
cta est digestio, & ob hoc pauca etiam urina. Se-
unda est, escula constipare uentrem, & hoc acci-
it ob stypticitatem & ponticitatem eorum. Ex quo
fertur escula dura esse bona, quia constringant uen-
rem, & ob id prodesse uentri nimium laxato, sed
ollia escula duris præstare, quia nutriant, & uen-
rem minus adstringant.

Sciendum tamen, escula minus conuenire ut alimen
um, quàm poma, pyra, Persica, ficus, et similia, quod
atis deprehenditur ex austeritate saporis & duri-
ie substantiæ, postquam in arbore maturuerunt. Par
è itaq; eis, & magis ut medicamine, quàm cibo, uten
um. Ob stypticam tamen facultatem, quam ualidißi-
mã in sese continent, plurimũ in uentris fluxu sistendo
ualent. Sed quia in arbore, minus quàm ut edi poßint,
mollescunt, anteà præmollienda sunt, ita nanque
typticitatem remittunt, & sapidiora fiunt.

DE MVSTO. CAP. XLV.

PRouocat urinam mustum, citò sol-
uit, & inflat.

Hic

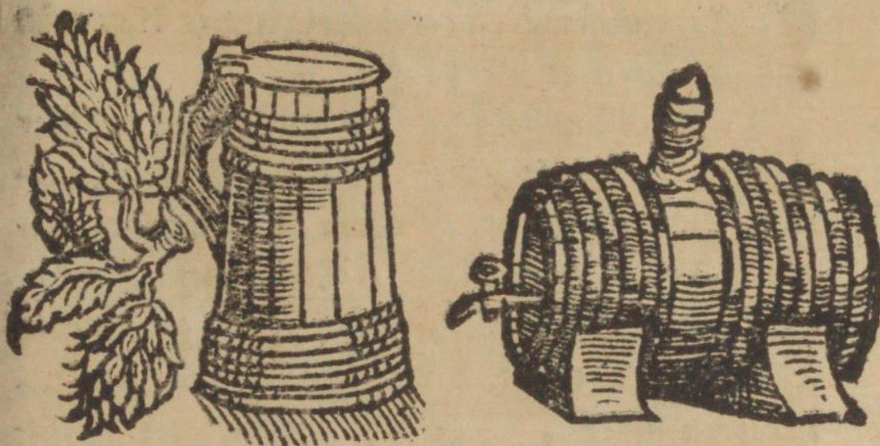

Hic tres musti uirtutes referuntur. Prima est, ipsum ciere urinã, quia insunt in eo feces terreæ, et nitrosæ, ac proinde cùm in uesicam descenderint, ipsam mordicant, quare uesica eas citius expellere nititur. Intelligendus est autem uersus de musto, habente feces mordicantes, & non quolibet: cuiusmodi nonnulla esse deprehenduntur ex Rhenensibus. Mustum enim cuius feces crassæ sunt, non mordicantes, oppilando urinam magis impediunt, ut dictum est cap. 26. Secunda est, Mustum citò soluere siue laxare uentrem, idq; ob eandem causam, quæ iam dicta est. Tertia est, Mustum parere inflationes, & hoc propter ebullitionem quam in corpore facit: Inde enim proueniunt uentositates. Sed de his omnibus satis cap. 26.

DE CEREVISIA ET ACETO. CAPVT XLVI.

CRassos humores nutrit cereuisia, uires
Præstat, & augmentat carnem, generatq; cruorem.

Pro-

Prouocat urinam, uentrem quoq; mollit, & inflat.
Frigidat & modicum, sed plus desiccat acetum.
Frigidat, emaceratq́;, Melanch. dat, sperma minorat,
Siccos infestat neruos, & pinguia siccat.

Octo imprimis hoc capite recensentur proprietates cereuisiæ. Deinde agitur de quinq; proprietatibus aceti. Prima *ergo cereuisiæ proprietas est, quòd in corpore crassos gignat humores. Idq́; maximè respectu uini.* Secundum *materiæ uerò uarietatem, unde conficitur, alias atq; alias in sese uel incrassandi, uel extenuandi humoris rationes adsumit.* Cere*uisia enim ex craßiori substantia, craßiores humores generat, ex tenuiori uerò, tenuiores.* Secunda *est, cereuisiam augmentare uires, id quod intelligendum de cereuisia ex optimis granis confecta, & pro*

be cocta, cuiusmodi est cereuisia Ostiensis. Hæc enim multum nutrit, & uires auget.

Tertia est, augmentare carnem, & hoc propter multam eius nutritionem. Quarta est, multiplicare sanguinem, eadem de causa. Et hæ tres ultimæ proprietates ueræ sunt, si intelligantur de cereuisia antiqua, probè cocta, & ex optimis granis confecta. Quinta est, prouocare urinam. Sexta, laxare uentrem, Quæ duæ proprietates potißimùm intelligendæ sunt de cereuisia clara, cui plurimum lupuli incoctum sit, cuiusmodi est cereuisia Hamburgensis, quæ prouocat urinam, & laxat uentrem propter lupulum. Minimè tamen conuenit hominibus imbecillioris cerebri, facilè enim ex ea ob lupuli multitudinem inebriantur. Septima est, inflare uentrem: quod intelligendum de cereuisia leui decoctione cocta: cuiusmodi est Coyta Holandiæ, quæ maximè inflat & oppilat, plurimumqúe impinguat. Octaua est, cereuisiam nonnihil infrigidare, cuiusmodi est Cereuisia Holandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, & Flandriæ, qua plebeij uulgares utuntur. Et hæc proprietas potißimùm ueritatem habet, si ad uinum respicias.

Cereuisiæ confectio.

Sciendum autem, cereuisiam fieri posse ex auena, hordeo & frumento. Secundum uerò materiæ rationem, diuersa ei inducitur qualitas & constitutio. Nam quæ conficitur ex hordeo, frigidior euadit, quia hordeum frigidum est. Quæ autem ex hordeo

&

& auena, minus oppilat, minus uentositatum generat, minusq; nutrit. Quæ ex frumento, calidior existit, magis nutrit, & magis oppilat.

Cereuisia quò craßior, eò deterior, & quanto subtilior, tanto melior. Peßima cereuisia quæ conficitur ex reb. inebriantibus, utpote ex lolio, hæc enim maximè capitis dolorem generat, et neruos lædit.

Secundo deinde loco recensentur quinq; proprietates aceti. Prima est ipsum exiccare, quia est fortis exiccationis, autore Auicenna lib. 2. Tract. 2. ca. 78. Quare Medici præcipiunt, tempore pestis uti aceto in cibo & potu. Auicenna enim 3. 1. doctr. 5. cap. 1. de eo sic inquit: Aceto præterea in cibo & potu uti in pestilentia, est nocumenti ipsius securatio. Secunda est, acetum ex proprietate infrigidare. Tertia, est, emacerare hominem, id est, macrũ reddere, Quia exiccat, & hoc maximè uerum est, si intelligatur de aceto, quod ieiuno stomacho sumitur, ut test. Auic. Phen. 3. 1. doct. 4. ca. 5. Aßiduus tamen usus aceti in ieiunio, multa incõmoda adfert, uisum enim debilitat, pectus offendit, tußim cõmouet, stomachũ, epar, neruos, et iuncturas uehemẽter lædit. Iuncturas quidem articularib. dolorib. tremorib. & paralysi infestans. Quarta est, Acetum generare melancholiã, humores enim infrigidat et exiccat. Quinta est, acetũ imminuere, et extinguere sperma, quia exiccat, infrigidat, & emaciat. Et has proprietates aceti, refert Rhaz. 3. ad Mans. ca. 17. Acetũ, inquit, frigidũ est, &

Aceti proprietates.

ficcum, quod & maciem efficit, & uirtutem destruit, sperma quoq; minuit, bilemq; corroborat nigram, rubeam uerò bilem, & sanguinem debilitat, cibosq; quibus admiscetur, subtiliat.

Vltimo uersu tria comprehenduntur. Primum est, acetum nocere macris, Ratio, quia exiccat, & ita maciem auget. Simile enim additum suo simili, facit ipsum furere, & constitutio lapsa, per contrarium curatur, per simule uerò deterior redditur. Secundum est, acetum nocere neruis, ut dicit Auicen. 2. Can. cap. 78. Tertium est, acetum emaciare pingues, cuius ratio iam reddita est.

DE RAPIS. CAP. XLVII.

RApa iuuat stomachum, nouit producere uentum.
Prouocat urinam, faciet quoq; dente ruinam.

Si

Si male cocta datur, sic tortio tunc generatur.

Hîc tria enumerantur inprimis raporum commoda, siquidem probè percoquantur, & unicum deinde nocumentum. Primum *commodum est, rapa iuuare stomachum, ut quæ facilè digerat ac ferat.* Secundum *est, rapa inflationes parere, quod quidem experientia comprobatur.* Tertium *est, prouocare urinam. Auerrois præterea testatur mirabilem habere proprietatem, ad illuminandos oculos. Nocumẽtum uerò raporum est, quòd frequens eorum comestio dentibus noceat.*

Vltimo *porrò uersu traditur, rapa crudiora torsiones & tormina parere, inflant enim uehementius, & stomachum infestant, nonnunquam etiam mordent illum, teste Galen. lib. 2. de alim. facul. unde uersiculus uulgatus:* Rapa.

Ventum sæpe rapis, si tu uis uiuere rapis.

Caudæ raporum fortiter uentrem soluunt. Inter radices omnes, quæ quidem edendo sint, rapa maximè conueniunt corporis nutritioni, quod satis ex saporis iocunditate deprehenditur. Hæc enim natura est omnium eduliorum, ut amara & pungitiua minus alimentum corpori præstent, Dulcia uerò maius. Rapa autem cùm radicibus alijs sint dulciora, minusq; pungant, consentaneum est, maius alijs præstare alimentum, magisq; in uictus salubris ratione conuenire. Attamen sanguinem generant crassum, & melan-

cholicum, si digestiua uirtus imbecilla fuerit. Conuenit aūt ut à prima decoctionis aqua sequestrata, bis percoquantur. Cruda enim nullo modo sunt edenda. Venerem stimulant, & urinarios meatus emundant.

DE MEMBRIS ANIMALIVM. CAPVT XLVIII.

Egeritur tardè cor, digeritur quoque durè,
Atque idem stomachus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicinæ,
Concoctu facilis pulmo est, citò labitur ipse.
Est melius cerebrum gallinarum reliquorum.

Quinq; adnotantur hoc loco de membris animalium.

um. Primum est, cor tardè & digeri, & per inte- Cor.
stina descendere. Caro enim eius melancholica est, cu
ius natura est ægrè concoqui, & tardißimè deijci.
Gal. lib. 3. de alim. facul. Cor substantia sua fibrosa du
raq; est caro, ideoq; non sine magno negotio confici
potest, tardeq; commeat. Rhazes 3. ad Mans. cap. 11.
Cor, inquit, calidum est, & duræ substantiæ, quod et
tardè digeritur, neq; multum nutrit.

Secundum est, & stomachum similiter malæ esse Stoma-
concoctionis, & tardi descensus. Est enim membrum chus.
neruosum & cartilaginosum, neq; generat bonum
sanguinem. Additur tamen, eundem in extremitatib.
nimium in fundo & orificio facilius concoqui, in illis
etenim partibus magis carnosus est, & pinguior.

Tertium est, linguam esse boni nutrimenti, & ma Lingua.
ximè circa radicem, teste Auic. 2. Can. cap. 146. Ra-
tio, quia facilis est concoctionis & carnosa. Inter o-
mnium animalium linguas facilè primam laudem ob-
tinet porcellorum, hæ siquidem ablata pellicula cir-
cumcingente, carni aprinæ æquiparantur, id quod
structores & prægustatores principũ non ignorant.
Linguæ bouinæ, ob nimiam humiditatem parum in
uictus salubris ratione comedantur: quare Apitij &
delicatuli ijs usuri, antequam assentur, inserunt ga-
ryophylla, quò humiditas illarum temperetur, et eden
do aptiores fiant.

Quartum est pulmonem facilè concoqui, & per Pulmo.
intestina descendere, idq; ob raritatem & mollitiem.

Veruntamen nutrimentum nō satis conuenit naturæ humanæ, quia exiguum est, & phlegmaticum, ut testatur Auic. 2. Can. cap. 568. Pulmo autem arietis, licet minimè ut cibus conueniat, bona tamen medicina est, quia sanat excoriationem calcanei ex calciamento, si calidus imponatur, teste Auic. ibidem.

Cerebrū. Quintum est, cerebrum gallinæ inter omnia esse præstantissimum, de quo Auic. 2. Can. cap. 129. scribit, cōferre fluxui sanguinis narium. Cum sale autem & speciebus comedenda sunt, Pituitosa existunt, & nauseam concitant. Pullorum uerò cerebra, scribunt medici, conferre memoriæ. Cerebra porcorū naturæ sunt inimica, sed cerebrum ouis, leporis, & cuniculi, cum sale & speciebus edi conceditur. Plura de hoc suprà cap. 9.

DE SEMINE FOENICVLI. CAPVT XLIX.

SEmen Fœniculi pellit spiracula culi.

Fœniculum. Hic agitur de semine Fœniculi, quod Marathrum græcis dicitur. Expellit hoc, & dissoluit uentositates, quia calidum est, et siccum, ac carminatiuum, Ex esu uerò seminis fœniculi, utilitates promanant 4. Primò enim confert febribus, deinde pellit uenenum. Tertiò mundificat stomachū. Quartò uisum acuit, unde uersiculi uulgati:

Bis duo dat Marathrum, febrcis fugat, atq; uenenū.

Et pur-

Et purgat stomachum, lumen quoq; reddit acutum.

Harum utilitatum meminit & Auicenna 2. Can. cap. 281. ubi inter alia refert & Democritum existimasse, uermes uenenosos, siue serpentes, recentis Foeniculi semine pastos, senectam exuere, oculorumq; aciem, succo eius reficere, ubi uerno tẽpore cauernas suas reliquerint. Vnde intellectum est, hominum quoque caliginem præcipuè eo releuari, inquit Plini. lib. 20. cap. 23. Legatur idem lib. 8. cap. 27. & lib. 19. cap. 9. Nicander sub exordium theriacorum: Non tamen ut cibo fœniculo utendum est, sed magis ut medicamine, tardius enim digeritur, prauum & exile nutrimentum præstans. Adhiberi autem aliquando solet ad corrigendam quorundam ciborum prauitatem & malitiam: quemadmodum enim lactucæ additur interdum petroselinum, ut frigiditas & humiditas eius contemperentur, ita & fœniculus nonnunquam unà cum cucurbitis, aut rapis concoquitur, ad malitiam eorum imminuendam.

DE ANISO. CAP. L.

EMendat uisum, stomachum confortat Anisum,
Copia dulcoris anisi sit melioris.

Hîc duæ referuntur utilitates anisi. Primum est confortare uisum. Secundum uerò & stomachum. Anisum enim emundat stomachum à phlegmatibus, & calfacit. Eadem etiam ratione confert uisui, quia Anisum.

nihil æquè nocet uisui ac immundities stomachi, qui à stomacho immundo eleuantur fumi immundi, qu oculis nocent, perturbando spiritus uisiuos, et hæc maximè præstat Anisum dulce. Præter has Auicen. 2. Canon. cap. 1. longè plures utilitates recenset. Anisum, inquit, est apertiuum, dolorum sedatiuum, uentositatum resolutiuum, abscindit sitim, factam ex humiditatibus salsis, & confert oppilationi epatis & splenis, generatæ ex humiditatibus. Prouocat urinam & menstrua, emundat matricem à fluxu humiditatum albarum, uenerem stimulat, & aperit oppilationes renum, uesicæ & matricis.

DE SPODIO. CAP. LI.

SI cruor emanat, spodium sumptum citò sanat.

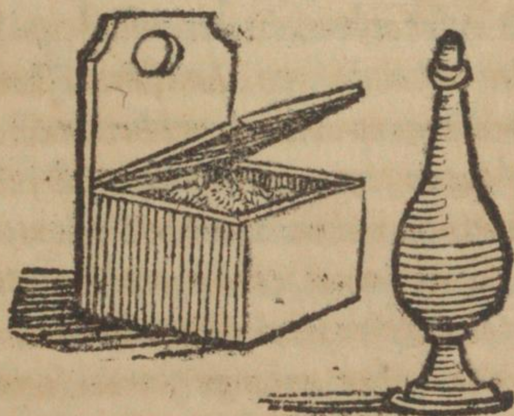
Spodium. Traditur hoc loco Spodium sanare fluxum sanguinis: habet enim uirtutem propriam confortandi epatis. Epate autem, qui fons & origo est sanguinis, corroborato, melius ab eodem sanguis retinetur. Auicenna 2. Canon. cap. 617. testatur spodium esse radices cannarum adustas. Dicitur enim, inquit, quòd ipsæ aduruntur propter fricationem suarum extremitatum, cùm uentus eas perflat. Simon uerò Ianuensis dicit Spodium esse rem, cuius origo nos lateat. Res tamen adusta uidetur, & diuisiones cannarum adustarum. Confert autem non modò nimio

san-

sanguinis fluxui, uerùm etiam uentris, & uomitui, teste Rhaze 3. ad Mansorem cap. 36. Confert etiam febribus acutis, & siti, confortat cor, & confert tremori eius calido, & syncopæ factæ ex effusione choleræ ad stomachum, ut habet Auicenna loco citato. Et sicut spodium rationem habet siue respectum epatis, ipsum confortando: ita sunt & aliæ medicinæ quæ habent similem aspectum & proprietatem confortandi alia membra singularia, ueluti Macis cor, Moschus cerebrũ, Glycyrrhiza pulmonem, capparis splenem, et galanga stomachum, unde uersus:

Gaudet epar spodio, mace cor, cerebrum quoq; Moscho,
Pulmo liqueritia, splen. cap. stomachusq; galanga.

DE SALE. CAP. LII.

VAs condimenti præponi debet edenti.
Sal uirus refugat, rectè insipidumq; saporat.

Nam

Nam ſapit eſca malè, quæ datur abſq;
ſale.
Vrunt res ſalſæ uiſum, ſemenq́; minorant,
Et generant ſcabiem, pruritum ſiue rigorem.

Hoc loco tria diſcutiuntur. Primò *ponitur præceptum generale, nemini hactenus non obſeruatum, ut uidelicet uas condimenti, id eſt, ſalis, quod ſalinum dicitur, primùm in menſa apponatur, iuxta uulgatos hoſce uerſiculos:*

Sal primò poni debet, primoq́; reponi,
Non bene menſa tibi ponitur abſq; ſale.

Sal. *Secundò recenſentur duo commoda ſalis.* Primum *eſt, ſalem reſiſtere ueneno. Cuius duplex poteſt adſignari cauſa, uel quia ſal exiccatum cùm ſit, ſiccitate ſua exiccet humiditates, unde ſequi ſolet corruptio.* Galen. *lib. 11. de ſimp.* Med. *facul.* Nam *ſal, inquit, quicquid in corporibus humidum ineſt, id quodammodo abſumit, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ, adſtrictione contrahit, ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur: uel quòd ſal exiccet & reprimat humiditates à corpore extrahendas, poroſq́; claudat, et per conſequens penetrationem ueneni, quæ fieri ſolet per poros, prohibeat.* Secundum *eſt, ſalem cibis ſaporem inducere:* Nam *quotidiano diſcimus experimento, nulla cibaria ſine ſalis commixtione ſapere.*

Tertio loco enumerantur et nocumenta salis siue cibariorum nimis salsorum. Primum est caurere, id est, lædere uisum, & itidem duplex causa adsignari potest, uel quòd res nimium salsæ uehementer exiccantes inimicæ sint oculis, uisus instrumentis. Oculi enim sunt de natura aquæ, ut testatur Aristot. cap. 2. de sensu et sensibili: uel quòd cibaria admodum salsa, pruritum excitant & mordicent, à cibarijs autem mordicatiuis in stomacho existentibus eleuantur & fumi mordicatiui, mordicatione sua oculis plurimum nocentes, ipsosq; rubefacientes. Vnde uidemus ebullientes salem rubros ferè habere oculos. Secundum est, cibaria salsiora imminuere sperma. Quia multum exiccant omnes humiditates, unde etiam sperma exiccatur & imminuitur. Tertium est, generare scabiem, quia sal humorem gignit acutum, mordicatiuum, & adustum, unde scabies nascitur. Quartum est, augere pruritum, quia generat tumorem mordicatiuum & pruritiuum. Horum 4. nocumentorum meminit Rhazes 3. ad Mansorem ca. 17. Eorum, inquit, sanguinem, qui multam ex eo sumunt quantitatem, adurit, uisum quoq; debilitat, atq; sperma minuit: generat pruritum & scabiem. Persalsa præterea gignunt serpiginem, impetiginem, morpheam, & lepram in dispositis, & uias urinæ diu continuata excoriant. Moderatè tamen salsa fastidium auferunt, ciborum appetentiam faciunt, atq; acuunt.

DE

DE SAPORIBVS.

CAPVT LIII.

HI feruore uigent tres, salsus, amarus, acutus.
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque.
Vnctus & insipidus, dulcis, dant temperamentum.

Ecphrasis.

Hoc loco recensentur cuiusque saporis qualitates. Et primò dicitur hos tres, salsum, amarum, & acutum, calfacere corpus utentis. Dein hos treis: acetosum, stypticum, & ponticum infrigdare. Tertio *uerò loco, hosce tres: unctuosum, id est, pinguem, dulcem, & insipidum, quem Græci ἄποιον, id est, qualitatis expertem, esse temperatos, adeo ut corpus neque refrigerent neque excalfaciant.* Auicenna *2. Canon. Tract. 1. cap. 3. Octo sunt, inquit, ueri sapores, qui sequuntur insipidum, ut sunt dulcedo, amaritudo, acuitas, salsedo, acetositas, ponticitas, stypticitas, & unctuositas. Enumerando tamen insipiditatem pro sapore, sicuti fit hoc loco, erunt nouem sapores.* Accipitur *autem sapor pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Horum tres sunt calidi, salsus scilicet, amarus, & acutus. Auicenna ibidem, Acutum, inquit, est calidius, dein amarum, ac dein salsum, quoniam acutum est fortius ad resoluendum, incidendum, & abstergendum, quàm amarum, & inde salsum est*

Sapores octo.

Sapor.

m est sicut amarum confractum cum humiditate fri
da. Tres sunt frigidi scilicet acetosus, stipans, id est,
ypticus, et ponticus. Ponticus tamen cæteris frigidi
, deim stypticus, hinc acetosus. Et propter hoc in o-
nibus fructibus qui dulcescunt, prius est ponticitas
ehementis frigidationis, deim postquam per calorem
lis digestiuum, aliquo modo digesti sunt fructus,
entitur in eis stypticitas, & declinant ad acetosita-
em, sicut agresta, & tandem dulcescunt. Acetosum uerò, quamuis sit minus frigidum quàm stypticum, amen propter subtilitatem & penetrationem su-
im in pluribus maioris est infrigidationis. Ponticum & stypticum, eodem Auicenna teste, sunt in sapore propinqua, sed stypticum nihil contrahit linguæ præ
er superficiem extimam, Ponticum uerò contrahit & exasperat & superficiem extimam, & interiora eius.

Acetosum

Pōticum.

Postremò uerò, saporum tres sunt temperati, id est, non excedentis caliditatis siue frigiditatis, dulcis scilicet, unctuosus, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, tamen in eo non apparet fortitudo caliditatis, sicut dicit Rhazes 3. ad Mansorem ca. 1. Porrò unicuiq; sapori propriæ adsignantur operationes, sicut testatur Auic. & Rhazes.

Operationes enim dulces, inquit Auicen. sunt digestio, & lenificatio, et multiplicatio nutrimenti, et natura diligit ipsum, et uirtus attractiua attrahit ipsum. Et Rha. inquit: qui dulci usus fuerit, multa bilis in eo gene-

generabit & sanguinis multitudo, oppilationes quoque generat, & apostema in epate & splene. & praecipuè si hæc membra ad hoc fuerint præparata, uentris itidem fluxus ex eo sequitur, & mollificat stomachum. Pectori uerò & pulmoni confert, corpus itidem impinguat, & augmentum spermatis tribuit.

Operationes uerò amari (secundum Auic.) sunt abstersio, & exasperatio, secundum Rhazen. amarum calfacit & desiccat fortiter, citoq; sanguinem ad adustionem & malitiam perducit, bilem quoq; rubeam in sanguine augmentat.

Operatio pontici, iuxta Auicennæ sententiam, est contractio, si ponticitas fuerit debilis: aut expreßio, si fortis.

Operationes stiptici, secundum Auic. sunt contractio, inspiratio, induratio, & retentio. Secundũ Rhazen uerò, stipticum corpus infrigidat, & desiccat, carnium quoque ac sanguinis minorationem facit, si quis eo multoties utatur, stomachum confortat, ac uentrem secundum plurimum constringit, & sanguinem generat melancholicum. Videtur autem Rhazes Ponticum sub stiptico comprehendisse, quia de Pontico nihil expreßit.

Operationes unctuositatis, secundum Auic. sunt lenificatio, lubrificatio, & coctio, id est, digestio parua. Secundum Rhaz. unctuosum stomachum mollificat, & uentrem fluere facit. Ac satietatem adfert, antequam homo cibi quantitatem sibi necessariam adsumat,

mat, & calfacit, maximè tamen febricitantes, uel habentes epar, uel stomachum, calida. Corpus præterea humectat atq; lenit. Phlegma uerò auget, & cogitationem reddit hebetem, & auget somnum.

Operationes acuti, secundum Auicennam, sunt resolutio, incisio, & putrefactio. Secundum Rhazem uerò, acutum calorem auget, & corpus uelociter inflammat, ac sanguinem adurit, ipsumq; prius in bilem mutat rubeam, postea in nigram.

Operationes salsi, secundum Auicen. sunt abstersio, ablutio, exiccatio, & prohibitio putrefactionis.

Operationes acetosi secundum Auicennam sunt infrigidatio & incisio. Secundum uerò Rhazen, acidum bilem rubeam & sanguinem reprimit, atq; uentrem stringit, si stomachus & intestina munda fuerint. Si autem phlegmatis in eis fuerit multitudo, uentris efficit fluxum, & corpus infrigidat, uirtutem quoq; debilitat digestiuã, propriam in epate. Neruis uerò, & neruosis membris nocumentum adfert, et corpus desiccat, uirtutem autem appetitiuã excitat. De operationibus insipidi, dicit Rha. aliquod esse insipidum, quod magis nutrit, scilicet quod æqualitati uicinum est. Aliud uerò, quod temperatè infrigidat, cum quo multa fuerit humiditas, humectabit. Cùm autem fuerit siccum, desiccabit.

DE VIPA. CAP. LIIII.

BIs duo uipa facit, mundat dentes, dat acutum

Visum, quod minus est implet, minuit quod abundat.

Quatuor hic recensentur commoda uipæ. Primum est, *uipam mundare dentes. Quia propter panem diutius dentibus inhærentem quàm uinum sine pane, limositas illa dentibus inhærens, unde luridi dicuntur dentes, à uino melius consumitur & abstergitur.* Secundum est, *uipam acuere uisum, quia reprimit malos fumos ad cerebrum ascendentes, ac sua commixtione spiritus uisiuos obfuscantes.* Digerit *enim materias malas stomacho inhærentes.* Tertium est, *uipam cruda digerere, quia claudit orificium stomachi, & confortat digestionem.* Quartum est, *uipam superfluè digestum ad temperamentum reducere.* Et *hoc maximè ueritatem habet de uipa panis cum uino, dum modò panis primò sit assatus, aut*

Vipa. *supra prunas exiccatus.* Vipa *dicitur uulgo*, ein wein suppe.

DE DIAETA. CAP. LV.

OMnibus adſuetam iubeo ſeruare diætam,
Approbo ſic eſſe, ni ſit mutare neceſſe.
Hippocrates teſtis, quoniam ſequitur mala peſtis,
Fortior eſt meta medicinæ certa diæta,
Quam ſi non cures, fatuè regis, & male curas.

Heic præcepta quædam traduntur de diæta. Quorum primum eſt, omnibus conuenire, ut ſeruent conſuetam diætam. Per diætam uerò intelligitur administratio cibi & potus. Ratio eſt, quia tranſgreßio à conſuetudine nocet nocumento magno. Conſuetudo enim eſt altera natura, quod ergo diu adſuetum eſt, in naturam ferè tranſiuit, quemadmodũ igitur naturam cuſtodire oportet, ita & conſuetudinem, præcipuè ſi laudabilis fuerit. Et quemadmodum ſeruanda eſt conſueta adminiſtratio cibi & potus, ita & conſuetudo aliarum rerum non naturalium eadem ratione. Vnde ſi quis conſuetus multum laborare, uelit hanc conſuetudinem immutare, ocioq; indulgere, minusúe laborare, uel aliud laboris genus adſumere, idq; alio & tempore et modo, ille proculdubio multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo & potu, ſomno & uigilia, repletione & inanitione, et animæ accidentib. In quibus omnibus obſeruanda eſt conſuetudo, ſi ſit laudabilis, uel parum laudabilis, ſiue indiffe- Diæta. Conſuetudo.

rens in bonitate & malitia, respectu illius ad quo[d] fieri debet permutatio.

Sciendum autem hoc loco debiles & senes faci[lius] ferre consuetos labores, quàm forteis atq; iuue[nes] inconsuetos, id quod his uerbis confirmat Hipp[oc.] lib. 2. Aphor. 49 Qui consueti solidos labores ferre, & si fuerint imbecilles & senes, non consuetis, forti[bus] atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod uerò dicit, inquit Philotheus, tale est. Sunt autem quidam, hi[c] quidem senex, hic autem in uigore ætatis, uterq; inc[i]pit fodere terram, & seni quidem fodere bene cedit, illi autem qui in ætatis uigore est, minimè, illi qui[dem] ob consuetudinem, etsi imbecillis, huic autem o[b] inconsuetudinem, etsi robustus sit.

Notionem enim uniuersalem esse oportet, quòd exercitatæ partes alijs fiunt robustiores, & propte[r] hoc facilè subeunt consuetos labores. Secundum est, malam pestem, id est, maximum incommodum sequ[i] permutationem consuetæ diætæ, ut testatur Hippoc. libro 2. de uictus rat. in morbis acu. nisi fuerit necesse eam permutari, quando est illaudabilis, ita ut inde sequantur pessimæ ægritudines, qualis est prandium siue cœnam prauis cibis terminare. Huiusmodi enim consuetudinem necessarium est corrigi & permuta-ri, non quidem subitò, sed paulatim et ordinatè. Nam omnis subita mutatio uehementer nocet, maximè si à consueto ad inconsuetum fiat permutatio.

Subita mutatio nocet.

Deinde etiam necesse est eam permutari, ne si for[-]

të ad

tè ad inconsueta fiat translatio, sequatur læsio. Nam qui se ad omnem diætam adsuefacit, minus lædetur, rùm se ad inconsueta transtulerit. Idem etiam intelligendum de alijs rebus non naturalibus, id quod testatur Hippoc. lib. 2. Aphor. 50. Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad ea insueta permutari. Vnũquodq; enim ipsorum, inquit Philosophus, consuetum effectum minus lædit, eò quòd natura quidem magis innocuum, sed in consuetudinem nondum uenerit. ut consuetus comedere manna, in boni mutatione cibi iniuria adficitur, propter desuetudinem: et consuetus bibere aquam, in meri potionem mutauerit, læditur, quoniam à consuetudine aberrat. Sic & in his quæ particularia sunt. Similiter autem oportet & ad insueta permutare, ut si quando fortuna coëgerit, ea ferre poßimus, cum enim qui usus est multo nutrimento, oportet & parum comedere, ut causa adueniente ferat & illius usum.

Quapropter quisq; cauere debet, teste Rhaz. lib. 4. cap. 10. ad Manso. ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam ipsum obseruare oporteat, ex cuius obseruatione constrictionẽ patiatur. Vt si quis uno cibo consuetè semper utitur, uel aliquo potu, uel omnino ab eis abstineat, uel dormire, uel coire consuescat: et ex aliquo istorũ grauiter constringatur, maximum incurrit nocumentum, si ab eis abstinuerit.

Quapropter quisq; corpus suum sic disponere de-

bet, ut caloris & frigoris patiens esse poßit, et ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & ut somni & uigiliarum horas, atq; mansiones & domos sine læsione permutare poßit. Fortaßis enim ex neceßitate hoc aliquando agere cogetur. Quod quidem fieri poterit, si consuetudo non obseruetur ad unguem, sed interdum ad inconsueta transeamus.

Consuetudo uarianda.

Tertium est, fortiorem ac potiorem metam medendi esse certam diætam, quam si medicus nõ curauerit, ac aliam indebitam administrauerit, fatuè regit ægrum, & malè curat.

Est porrò triplex diæta, siue alimentorum genus. Alimentum scilicet plenum, alimentum modicum, alimentum tenue. Alimentum plenum, est sanorum cibus, qui non solùm uires conseruat, sed etiam auget. Alimentum modicum ad sanos etiam spectat, uireis quidem conseruat, sed non auget. Alimentũ tenue, id est, quod uires imbecilleis reddit. Hoc uerò alimentum quod tenue dicitur, ab autorib. in multas partes diuisum est, nempe in tenue sine aliquo addito, in tenue exquisitè, in tenuißimum, et in tenuißimum in extremo. Tenuißimum in extremo alimentum est, nihil penitus dare. Et si dubitabis, quomodo alimentum dici potest, cùm nihil datur? Respondemus, ita esse illius uocabuli usum apud Medicos. Tenuißimum uerò est, dare melicratum solum. Tenue est, ptisanæ succus: qui si etiam in pauca quantitate sumatur, est exquisitè tenuis. Sanos homines non solùm conseruare debemus,

ſtemus,ſed etiam augere, propterea uictus plenus illis competit. Qui uerò ægritudine longa laborant, uires augere non debent, ſed bene conſeruare: aliter uſque in finem non ſufficerent. propterea hi modicè uictu cibandi ſunt, qui etiam ſanis conuenit, in quibus uires augere non cupimus, ſed illas ſolum conſeruare animo eſt. Quos etiam in longo morbo totis uiribus ſeruare ſtudemus. Cùm uerò ægritudo breui terminatura eſt, ſi quarto die finiri debeat, aliquid dare non eſt opus. Imò ſi uires ſufficerent, & in ſeptimo terminatura eſſet, nihil penitus dandum eſſet, niſi poſt illum terminum. Vnde Hippoc. libro 1. Aphoriſ. 6. Extremis morbis, extrema exquiſitè remedia optima ſunt.

DE ADMINISTRATIONE Medicinæ. CAP. LVI.

Quale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi, dando
Ista notare cibo debet medicus benedoctus,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Heic traditur à medico sex esse consideranda in administranda diæta. Primũ *est,* Quale, *id est, cuius qualitatis debeat esse cibus, quia in ægritudine calida exhibendus est cibus frigidus, in frigida calidus, in humida siccus, in sicca humidus. In sanis tamen simili, non contraria qualitate præditus cibus exhibendus est, ut testatur* Gal. *in arte* Medi. *cap.* 86. *Calidiora corpora, calidioris uictus rationem exposcunt, frigidiora frigidioris.*

Secundum est, Quid. *id est, cuius substantiæ, athletis enim & rusticis, cùm uehementius exerceantur, cibus exhibendus est crassus, quia uis digestiua eorũ est fortis, nec conuenit eis cibus subtilis, ut pullorum, caponum, uitulorũ, siue hœdorum caro. hæc enim in eis uel adureretur, uel nimis citò digereretur, quare et sæpius comedere cogerentur: nobilibus uerò & ocio deditis, exhibendus est cibus subtilis substantiæ. Virtutem enim digestiuã habent debilem, quæ nequeat crassis resistere cibis, eiusmodi sunt carnes porcinæ salsæ, & bouinæ, & pisces sole exiccati. Similiter in ægritudinibus acutis, tenuiori diæta utendum est, quàm in Chronicis, id est, longis, ut quartanis.*

Tertium est, Quando. id est, quo tempore sit adsu
endus cibus, quia in sanis maximè conseruanda est
onsuetudo. Vnde in æstate hominibus mane surgenti
us, & consuetis bis duntaxat in die cibum accipe
:, comedendum est hora decima, uel paulò antè, nec
cpectandum dum meridies prætereat, ob nimium di
calorem. Similiter cœnandum est eis hora sexta,
el paulò pòst. In hyeme uerò prandendum est hora
ndecima, ob longitudinem somni: & deinde cœnan-
um hora septima uel paulò pòst, & maximè seruan
a est consuetudo. In ægris quoq; habenda ratio tem-
oris, siquidem in febribus in ipso paroxysmo, uel
aulò antè, siue pòst, abstinere, id est, nō nutrire opor
et. Quia si statim antè paroxysmum uel in ipso paro
cysmo detur: natura impeditur, ac diuertitur à dige-
stione materiæ febris, eò quòd digestioni cibi magis
it intenta. Neq; dandū est statim post paroxysmum:
uirtus enim adhuc nimis debilitata est ex paroxysmo
immediatè præcedenti. Exhibendus igitur cibus tam
diu antè paroxysmum, ut poßit digeri, priusquam il-
le accedat. Vel exhibendus est aliquamulo tempore
post paroxysmum. Et hoc nisi timeatur magna debi
litas uirtutis, tum enim dandus est cibus etiam quo-
cunq; tempore. Nam ubi casus aliquis interuenerit,
robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur, inquit
Gal. com. 9. lib. 1. Aphor.

Quartum est, Quantum. id est, quantitas sumen-
di cibi, quæ in æstate, ut dictum est, minuetur. Quia

calor naturalis tum debilior est ob nimias resoluti-nes. In hyeme uerò cibus augendus est, uirtute digesti-ua tunc forti existente, cùm calor naturalis sit unit- propter frigus circumstans. Suprà cap. 19.

Quintum est, Quoties. id est, quoties in die sit ci-bus exhibendus. Est ergo æstate sæpius exhibendu- quàm hyeme, autumno, seu uere, sed minori quantita-te, ut dictum est suprà. Similiter uirtute digestiua exi-stente debili, sæpe parua quantitate cibus exhibendu- est. Existente autem forti, exhibendus est quantitat- magna, sed rarius.

Sextum est, Vbi. id est, in quo loco, quia cibus non est sumendus in loco frigidiori, neq; nimis calido, sed temperato.

DE CAVLE. CAP. LV.

IVs caulis soluit, cuius substantia strin-
git.
Vtraq; quando datur, uenter laxare para-
tur.

Tria

Tria his determinantur uersibus. Primum est, ius caulis, id est, aquam caulium, id est, braßicæ, & maximè primæ ebullitionis, soluere uentrem, quia in folijs & partibus exterioribus caulium inest uirtus quædam nitrosa, abstersiua, debiliter inhærens, & facilè per pusillam decoctionem, siue ebullitionem separabilis, quæ sparsa per aquam, ipsam laxatiuam facit. Vnde & prima aqua decoctionis caulium magis aluum deijcit, quàm secunda, quia uirtus illa nitrosa, abstersiua, per primam decoctionem plurimum seiungitur. Secundum est, substantiam caulium à decoctione uentrem stringere, quia omnis uirtus laxandi per decoctionem ablata est, & remanet substantia terrea, sicca, quæ uentrem stringit. Tertium est, utramq; simul sumptam, laxare uentrem. Ratio, quia uirtus abstersiua & nitrosa in aqua manet, unde etiam laxat. Sciendum autem primò, caules generare humorem melancholicum, & somnia terribilia, officere stomacho, parum nutrire, uisum obtenebrare, somnum conciliare, menstrua & urinam prouocare: & hæc partim colliguntur ex Auicen. 2. Canon. cap. 148. Partim uerò ex Rhaze 3 ad Mans. cap 18.

Deinde uerò sciendum, usum caulium, siue decoctionis, siue seminis, prohibere, & retardare ebrietatem, unde Arist. 3. sectione, problemat. 12. Quærit re. quid est, cur braßica sedet crapulam? Idem testatur Rhazes & Auicenna locis citatis. Respondetur secun-

Ebrietatem tarda

secundum nonnullos ex caulium comestione eleuari fumos admodum crassos, qui incrassent fumositatem uini, & impediant ob craßitiem ad cerebrũ penetrare. Aristot. uerò hanc adsignat causam, quia omne quod trahit humidum uinosum ad se, ac à corpore reuellit, & corpus refrigerat, curat crapulam: caulis est huiusmodi, ergo caulis curat crapulam. Quòd autem caulis sit huiusmodi, probatur, quia per succũ caulis, cùm sit diureticus, detrahuntur humores uinosi indigesti à toto corpore, & in uesicam deferuntur, & ipsa substantia frigida, styptica ac terrea suprà in uentriculo remanens, corpus refrigerat, quo fit ut tenues humores ad uesicam labantur. Cùm itaq; humor utrinq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè per consequens curatur crapula. Euenit ad hæc, ut cùm humores deorsum se trahunt, atq; excernunt, flatum etiam secum deducant, qui si per uinum liceat, in caput se efferens, grauitatem creat, & crapulam. Sin autem deorsum se uertit, corpusq; ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur.

DE MALVA. CAP. LVIII.

Dixerũt maluam ueteres, quòd molliat aluum.
Huius radices rasæ soluunt tibi feces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sæpe dedecerunt,

Heic tres enumerantur proprietates, siue effe-ctus Maluæ, quorum primus est, ipsam mollificare Malua. uentrem. Est enim unum ex quatuor emollientibus, quæ sunt: Malua, Althæa, Brancha ursina, & Mercu rialis; unde ferè clysteres fiunt lenitiui, & mollifica-tiui ad

tiui ad fecum induratarum eductionem. Est autem duplex Malua, quædam enim floribus est sanguineis quædam uerò albis: & in hac maior est uis emolliendi quàm in prima.

Secundus effectus est, radices maluæ rasæ educere feces, & hoc quando inde fiunt glandes, id est, suppositoria, quemadmodum fieri solent ex radice Mercurialis.

Tertius est, Maluam ciere menstrua in mulieribus, & hoc ob nimiam eius humectandi ac lubricandi facultatem, qua uenæ matricis facilius à sanguine acuto fundun- tur. Tradit Platearius, Maluam certo experimento menstrua prouocare.

DE MENTA. CAP. LIX.

MEntitur mẽta si sit depellere lenta
Ventris lumbricos, stomachi uermesq; nociuos.

Hîc

Heic habetur unicum præceptum de Menta, quòd scilicet hoc nomine dignanda non sit, nisi uim habeat auferendi uermes uentris & stomachi. Est enim magnæ & fortis aromaticitatis, & uehementis amaritudinis, unde non secus atq; Absinthium uermes interficit. Exhibenda est autem decoctio eius uelut Absinthij quoque, & non substantia. Aduertendum tamen, eò quòd admodum sit calida & sicca, sanguinem adurens, non competere ut cibum, sed potius ut medicinam. Stomachum enim confortat, & calfacit, sedat & digerit singultum, probibet uomitum phlegmaticum & sanguineum, Venerem prouocat, ob inflationem quæ est in ipsa, & humiditatem hortulanam, probibet sputum sanguinis, & propria quadam uirtute confert aduersus morsum canis rabidi. Coire lac densariq; in caseum non patitur, si folia eius lacti immergantur, teste Diosc. li. 3. Et Auic. 2. Can. cap. 499.

DE SALVIA. CAP. LX.

CVr moriatur homo, cui saluia crescit in horto?
Contra uim mortis non est medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumq; tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.

Saluia,

Saluia Castoreumq́ꝫ, Lauendula, Primu laueris.
Nasturt. Athanas. hæc sanant paralyti ca membra.
Saluia saluatrix naturæ conciliatrix.

Hoc loco tria imprimis pertractantur. Primò in- tuitur magnam esse utilitatem saluiæ, Quæritur aūt pe

er modum dubij, cur homo moriatur, in cuius horto rescit saluia? Respondetur secundo uersu, nullam me icinam crescere in hortis, quæ mortem prohibeat. Secūdò traduntur tres effectus saluiæ. Primò enim onfortat neruos, quia exiccat humiditates, quibus ij mpediuntur & relaxantur. Deinde remouet tremorem manuum, quia, ut dictum est, neruos confortat. Quicquid autem confortat neruos, tremorem tollit, cùm generetur tremor ex debilitate neruorum. Vnde senes quidam & uetulæ potui & cibo suo folia saluiæ imponunt. Tertiò uerò remouet febrem acutam, id est, impedit ne inuadat, cuius hæc potest aßignari causa: quia exiccando humores, impedit putrefactionem, unde febris acuta sequi solet.

Tremor manuum.

Est porrò saluia calida & sicca, neq; per se in uictus salubris ratione exhibenda. Attamē cùm neruos plurimum corroboret, homines in sanitate tuenda, ea dupliciter utuntur. Primò quidem uinum inde conficiunt, quod saluiatum uocant, quo plurimum uti solent in principio mensæ. Confert autem hoc ipsum paralyticis, & epilepticis, si quidem modicè sumatur. Præcipuè tamen, si exhibeatur post purgationem ex sumpto medicamine.

Saluiatū uinum.

Deinde utuntur saluia in salsis: excitat enim appetitum, & maximè cum stomachus humoribus prauis, crudis, & indigestis, repletus fuerit.

Est autem Saluia duplex: Domestica scilicet latis & magnis folijs; & quæ uulgo nobilis dicitur, folijs

minoribus & strictioribus. Græcis ἐλελίσφακος dicitur.

Tertio loco enumerantur sex res medicinales pro curatione paralysis, Saluia uidelicet, Castoreum, Lauendula, Primula ueris, Nasturtium, & Athanasia. Hæc enim curant & sanant membra paralytica. De Saluia quidem patet ex iam dictis, quia confortat neruos: uel quia calida est, & sicca, consumit materiam phlegmaticam neruis imbibitã, unde paralysis nascitur. Castoreum uerò neruos maximè confortat, calfacit, & exiccat. De quo Auicenna Canon. 2. cap. 126. Est, inquit, subtilius, et fortius omni quod calfacit & exiccat, confert neruis, & calfacit, & confert tremori & spasmo humido, & stupori, & Paralysi. Neque est aliud magis iuuatiuum uentositatum in aure quàm ipsum, cùm ex castoreo accipitur quantum est lens una, & dissoluitur in oleo nardino, & distillatur in eam. Plures alios effectus eius habet Auicenna ibidem, & Dioscor. lib. 2. Est autem castoreum, testiculus animalis, quod Castor, siue Fiber dicitur. Oleum de castoreo non minus ualet in paralysi quàm ipsum Castoreum, si post euacuationem materiæ exhibeatur: tunc enim materiam residuam consumit, & neruos confortat. Lauendula quoque fragrantia sua neruos confortat, & calfactione paralysis materiam consumit. Idem præstat & Primula ueris, quia & ipsa sua fragrantia & calfactione neruos confortat. Vnde nonnullis etiam herba paralysis

Castoreũ.

Lauẽdula

Primula ueris.

lysis appellatur. Dicitur autem Primula ueris, quòd una sit ex primis aromaticis in uere prodeuntibus. Nasturtium est calidum & siccum, extenuat, incidit, & resoluit, qua ratione etiam materiam paralysis aufert. Auicenna 2. Canon. capit. 613. testatur conferre omni mollificationi neruorum, quia calfaciat, & educat phlegmata, & emundet neruos à phlegmate. Quare consulunt medici, ut in ieiunio quadragesimali edatur Nasturtium, propter cibos phlegmaticos, qui per id tempus exhiberi solent. Est autem Nasturtium herba uulgaris, & ubiq; nota, nascitur in locis frigidißimis, scilicet petrosis, & aquosis, ubi multi sunt fontes. Athanasia uerò alio nomine dicitur Tanacetum, Teutonicè Reinfarn/ odder Wurmkraut. Hæc herba uirtutem habet purgandi phlegmatis, & caliditate sua exiccat neruos, expurgat etiam uermes, & materiam unde illi generantur. Quare Galli magna ex parte in diebus Paschalibus utuntur Athanasia frixa cum ouis, ad purgationem phlegmatum, ex piscibus in ieiunio quadragesimali collectorum, unde facilè uermes in dispositis & aptis generari possent. Vltimo uersu traditur Saluiam dici, quasi naturæ saluatricem.

Nasturtium.

Athanasia.

DE RVTA, CAP. LXI.

NObilis est ruta, quia lumina reddit acuta.
Auxilio Rutæ uir quippe uidebis acutè.
Ruta comesta recens oculos caligine purgat.

Ruta uiris coitum minuit, mulieribus
auget:
Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit
astum.
Cocta facit ruta de pulicibus loca tuta.

Recensentur heic quatuor effectus Rutæ. Primus est, ipsam uisum acuere, & præcipuè succum eius, ut testatur Auicen. 2. Can. cap. 578. De hoc effectu uide suprà cap. 13. Secundus est, Rutam minuere in uiris coëundi desiderium, augere uerò in mulieribus. Ratione enim caliditatis suæ exiccat & minuit sperma in uiris, eò quòd subtile sit & aëreum, sed in mulieribus extenuat & calfacit, cùm sit aquosum & frigidum, easq; magis ad coitum incitat, ob subtilitatem & caliditatem. Tertius est, Rutam facere astutiam, id est, apprehensionem facilem, & inuentionem alicuius medij in causa subtili: Calfactione enim & exiccatione attenuantur, et acuuntur spiritus, fouetur & illustratur ingeniū. Quartus est, decoctione rutæ depellere pulices, si ex ea domus irroretur, interficit enim eos, ut uno ore omnes medici testantur Auic. 6. 4 Tract. 3. cap. undecimo. Quando, inquit, aspergitur domus cum infusione colocinthidæ, saliunt pulices, & fugiunt. Et similiter ex decoctione rubi.

Et dixerunt quidam, quando ponitur sanguis hirci in fouea in domo, aggregantur pulices apud

Visus.

Pulices.

Contra pulices.

cum, deinde moriuntur, & similiter aggregantur super lignum linitum ex adipe ericij, & fugiunt ex odore caulis & foliorum Oleandri. Nihil autem æquè deijcit pulices, atq; res fortis odoris, uelut Ruta, Menta, Mentastrum, Lupulus, præcipuè tamen feces, uel urina equi. Irroratio quoq; domus ex decoctione seminis rapæ occidit pulices. Ex suffitu etiam cornu taurini fugiunt pulices. Pro captione tamen eorum, melius nihil est, quàm impositio pauci bombycis in lecto, in illo enim congregantur.

DE CEPIS. CAP. LXII.

DE cepis medici non consentire uidentur.

Fellitis non esse bonas ait ipse Galenus. *Cholericis.*

Phlegmaticis uerò multum putat esse salubres.

Non

Non modicum sanas Asclepias asserit illas.
Præsertim stomacho, pulchrumq; creare colorem,
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc loco de cepis, de quibus aduertantur quinq;. Primum est, *medicos dissentire de natura ceparum, quibusdam enim uidetur eas conferre phlegmaticis, alijs contrà. Rhazes nanq; 3. ad Mansorem cap. 18. testatur eas generare humores superfluos in stomacho, & phlegma.* Secundum est, *Galenum probare, cepas multum obesse cholericis, idq; facit lib. 2. cap. ultimo, de alim. facul. Acrium, inquit, omnium, ut ceparum, allij, & porri assiduus usus est euitandus, præsertim ei, qui naturæ est plus æquo biliosæ, quoniam quidem solis pituitosum humorem, aut crudum & crassum, & glutinosum colligentibus, huiusmodi edulia sunt accommodata.* Est *autem cepe, ut tradit Auicenna 2. Canon. capite 123. ex tertio ordine excalfacientium, ut Galen. lib. 7. de simpli. facul. ex quarto.* Quare *nocet calidis, ut sunt cholerici. Fellitos autem dixit biliosos.* Tertium *est, cepas plurimum prodesse phlegmaticis, quia excalfaciunt, incidunt, extenuant, abstergunt, & aperiunt, unde phlegmaticos & glutinosos humores in phlegmaticis coaceruatos digerunt,*

incidunt, abstergunt, & extenuant. Quartum est, cepas conferre stomacho, ipsum enim à phlegmatibus exonerant & calfaciunt. Auicenna loco citato, Et quod, inquit, ex cepis comeditur propter suā caliditatem, confortat stomachum debilem, & appetitum facit. eadem etiam ratione decorant colorem faciei. Fieri enim nequit, ut calor faciei sit uiuidus ac floridus, stomacho phlegmate & humoribus prauis ac crudis referto. Quintum est, locis glabris ac depilatis pilos siue crineis restituere, si coctæ conterantur, & inde loca perfricentur. Et hoc uerum est, si depilatio acciderit ex pororum oppilatione, & corruptione materiæ sub cute. Cepæ enim aperiunt poros, resoluendo materiam malam sub cute detentā, ac bonam in locum attrahendo. Quapropter alopeciæ earum succo conuenientißimè perfricantur, ut testatur Auicenna 2. Canon. capit. citato, & 7.4. capit. 6. Vnde infertur capitis decorem reparari per ceparum frictionem, capitis porrò decor pili sunt. Cepæ præterea Venerem stimulant, appetentiam inuitant, faciei ruborem inducunt, cum melle eradicant uerrucas, sitim mouent, & nocent intellectui. Humorem enim prauum & crassum generant, saliuam multiplicant. Succus earum confert aquæ in oculum defluenti, et abstergenti uisum. Cepæ item tritæ cum melle et aceto, conferunt morsui canis rabidi, quare quidam addunt hos duos uersus:

Contra caluitiē.

Adpositas perhibent morsus curare caninos.

Si tritæ

Si tritæ cum melle prius fuerint & aceto.
Plura de his diximus suprà capite decimotertio.

DE SINAPI. Cap. LXIII.

Est modicum granum, siccum, calidumq́ sinapi,
Dat lachrymas, purgatq́ caput, tollitq́ uenenum.

Hîc agitur de sinapi. Primò quidem adsignatur complexio ipsius, quòd uidelicet granum sit pusillum, calidum & siccum, & quidem ordine 4. teste Auicen. 2. Canon. cap. 982. Deinde uerò recensentur tres proprietates, siue effectus grani sinapis. Primus *est, commouere lachrymas, quia nimia caliditate sua extenuat, & dissoluit humiditates cerebri, quibus deinde fluentibus proueniunt lachrymæ.* Secundus *est, expurgare caput, cerebrum uidelicet mundando, & abstergendo humiditates phlegmaticas à capite.* Caput purgare. *Expurgat etiam caput, quòd sternutamenta creat, tritum & naribus admotum, quare apoplecticis quoque auxiliatur eodem modo. Per sternutamenta enim expelluntur nocumenta cerebri. Semen item sinapis, caliditate sua extenuat phlegmata, & dissoluit ea quibus obstruuntur meatus cerebri, & generatur apoplexia, unde colligitur admodum incidere phlegma, consumere & mundare.* Tertius *est, tollere uenenum, id quod testatur &*

Auic. loco citato: Et fugiunt, inquit, ex fumo eius uermes uenenosi.

DE VIOLA. CAP. LXIIII.

CRapula discutitur, capitis dolor atque grauedo,
Purpuream uiolam dicunt curare caducos.

Referuntur hic tres proprietates, siue effectus uiolæ. Primus est, uiolam sedare ebrietatem. Odorem enim habet temperatum, & suauem, & hic maximè confortat cerebrum. Forte autem & ualidum cerebrum, non facilè ebrietate tentatur, sed imbecillum facilimè. Viola item cùm frigida sit, cerebrum refrigerat, & ineptum reddit ad recipiendos fumos

Ebrietas.

mos calidos. Secundus est, uiolam discutere Caput.
& sedare dolorem ac grauedinem capitis. Et hoc uerum est, si intelligatur de dolore ex calida causa, ut testatur Auicen. 2. Can. ca. 726. Et Rha. 3. ad Man. cap. 21. Et Mesues lib. 2. sectionis primæ simplicium, cap. 11. Ratio, quia uiola frigida est, & ita repugnat causæ calidæ. Tertius est, uiolam curare caducos, id est, epilepticos: neq; sine causa additum est, Dicũt. Epilepsia.
quia celeberrimi autores hunc effectum uiolæ non attribuunt. Cuius tamen hæc posset adsignari causa, quòd scilicet ob fragrantiam uiolæ, confortetur cerebrum, ita ut à paruis nocumentis minimè lædatur, et per consequens, non incurrat epilepsiam, quæ dicitur parua apoplexia, ex oppilatione neruorum sensitiuorum eueniens.

DE VRTICA. CAP. LXV.

Aegris dat somnum, uomitum quoque tollit & usum.
Illius semen colicis cum melle medetur.
Et tussim ueterem curat si sæpe bibatur.
Frigus pulmonis pellit uentrisq; tumorem.
Omnibus & morbis sic subuenit articulorum.

Septem hîc referuntur effectus urticæ. Quorum Somnus.
Primus est, urticam ægris somnum conciliare, quia extenuat, incidit, & abstergit phlegma, & crassos huma-

humores, quibus natura grauatur & somnus impeditur. Secundus est, tollere uomitum & usum eius. Vomitus enim et nausea, plurimum ex uiscoso humore accidunt, quem urtica incidit. Tertius est,
Colica. urticam mederi colicis, quia incidit, extenuat, resoluit, & abstergit humiditatem phlegmaticam, & uentositatem crassam, unde colica frequentius accidere solet. Est autem colica uehemens dolor in intestino laxiori, quod colon græcis dicitur, quemadmodum iliaca siue colos, in tenuioribus intestinis. Quar-
Tußis. tus est, urticam curare tußim ueterem, et maximè si semina eius in melle temperata fuerint, urtica enim phlegma uiscosum è pectore expellit, teste Rhaze 3. ad Mans. cap. 28. Auicen. 2. Can. cap. 725. Quando, inquit, bibitur cum aqua hordei, mundificat pectus, et quando decoquuntur folia eius in aqua hordei, educunt humores crassos, qui sunt in pectore, sed semen eius est fortius. Quintus est, urticam pellere frigus pulmonis, & hoc ob caliditatem suam. Sextus est, urticam sedare & pellere humorem uentris, resoluit enim inflationes, unde sæpius uenter intumescere solet. Septimus est, urticam subuenire omnibus do-
Podagra. loribus articulorum, uelut Arthridi, ischiadi, & podagræ, quando scilicet proueniunt à materia frigida, phlegmatica, crassa: urtica enim calfacit, incidit, & extenuat urticam phlegmaticam crassam. Vnde etiam, autore Auic. loco citato, excitat coitum, & propriè semen eius cum uino, quod & Gal. adprobat

lib. 6.

.6. de sim. Medi. facul. ubi sic inquit: Sed & quid
m flatuosum obtinent, quo & uenerem extimu-
nt, & maximè ubi cum musto semen bibitur. Ape-
r etiam urtica orificium matricis, uentrem modicè
bducit, ipsa duntaxat abstersione, ac ueluti titilla-
one, non purgatione, phlegma & humorem crudum
ucens. Ne uerò guttur ex urtica aut semine eius læ-
tur, prodest post sumptionem
us bibere aliquantulum olei rosa
i. Est autem urtica calida in
rincipio 3. gradus, & sicca in 2.
uicenna.

DE HYSSOPO. CAP. LXVI.

HYssopusq; herba est
purgans à pectore
phlegma.
Ad pulmonis opus cum
melle coquenda iugata,
Vultibus eximium fertur
præstare colorem.

Recensentur hoc loco effectus
yssopi. Quorũ primus est, Hys-
pum purgare & expellere è pe-
tore phlegma. Desiccat enim &
xcalfacit ordine 3. uehementer
bstergit, dissoluit & consumit
umiditatem phlegmaticam, &
præ-

præcipuè respicit partes pectoris, expurgans ind & expellens phlegma. Secundus est, purgar pulmonem à phlegmate eadem de causa. Et propri quidem, si coquatur cum melle, nam & mel abster git, unde augetur abstersio hyssopi. Idem testatur A uicen. 2. Can. cap. 367. ubi sic inquit: Hyssopus con fert pectori & pulmoni, & affectos dispnœa, & ue teri tussi, & eius decoctio cum ficubus & melle simi liter. Tertius est, præstare b num & eximium colorem facie idq; confirmat Auicenna loco c tato. Eius potus, inquit, efficit c lorem bonum, & eius gummi ab stergit uestigia in facie. Eade quoque ratione soluendo educi phlegma, & ascaridas, & uer mes, eodem Auicenna ibidem te ste. Vinum decoctionis eius, aut re Plateario, matricem expurg & abstergit à superfluis humor bus.

DE CEREFOLIO.
CAP. LXVII.

AD positum cancri tritum cum mell medetur.

Cun

Cum uino potum lateris sedare dolorem
Sæpe solet, tritam si nectis desuper herbam.
Sæpe solet uomitum, uentremq; tenere solutum.

Ecphrasis.

Hic recensentur tres effectus cerefolij. Primus est, cerefolium tritum cum melle & impositum, curare cancrum. Idem dicit & Platearius. Est autem cancer, apostema melancholicum, corrodens partes corporis tam carnosas quàm neruosas. Nomen accepit à fluuiatili cancro. Quemadmodum enim in isto pedes ex utraq; parte sunt corporis, ita in hoc malo uenæ oppletæ, & in ambitu tensæ, cancri animalis pedibus omnino sunt similes. Secundus est, cerefolium potum cum uino abscindere dolorem lateris, tormina quoque uentris discutit, quia inflammationem eius ex crassa uentositate, unde prouenit dolor, mitigat. Præterea & stomachi uentositatem, omniumq; aliorum uiscerum soluit, & oppilationem tollit, & ad hoc ipsum efficax est uinum. Tertius est, cerefolium sedare uomitum & fluxum uentris, quia cùm calidum sit in tertio gradu, & siccum in 2. materiam illam ex qua uomitus prouenit, digerit & exiccat. Et maximè si uomitus aut solutio uentris fuerit à materia frigida phlegmatica. Prouocat urinam & men-

Cancer.

Tormina

Vomitus.

& menstrua, soluit dolorem lateris, renum et uesicæ præcipuè si cum melicrato exhibeatur.

DE ENVLA CAMPANA. CAPVT LXVIII.

ENula campana, hæc reddet præcordia sana.
Cum succo rutæ, succus si sumitur eius,
Affirmant ruptis quòd prosit potio talis.

Ecphrasis.

Heic agitur de Enula campana, quam Græci Elenion uocant. Referuntur autem duo eius effectus, Quorum primus est, enulam confortare præcordia, quo

quo nomine hic exta in homine, orificium stomachi, membra spiritus siue anhelitus, & quæcunque cordi uicina sunt, intelliguntur. Idq; maximè radix eius præstat. Odorata enim cùm sit, manifestum est, eam membra neruosa, cuiusmodi est orificium stomachi, corroborare. De membris spiritus siue anhelitus, nullum est dubium, quin ex Helenij radice confortentur. Vinum enim inde factum, quod enulatum uocant, pectus & pulmonem expurgare & emundare, experientia constat. Approbatq; Auicenna 2. Canon. cap. 240. Eadem deglutita (ut ibidem habetur) cum melle, adiuuat ad expuendum, estq; ex ijs quæ lætificant & confortant cor. Secundus est, succum enulæ, cum succo rutæ plurimum conferre herniosis, id est, ruptis, quibus intestina in scrotum delabuntur. Maximè uerò si hernia fuerit ex uentositate. Hæc enim succo rutæ & enulæ dissoluitur, Confert præterea enula stomacho prauis humoribus referto, aperitq; oppilationes epatis & splenis, ut testatur Rhazes 3. ad Mansorem cap. 18. Confert item omnibus læsionibus & doloribus frigidis, & commotionibus uentositatum, & inflationi, Autore Auicenna loco citato. Vinum enulatum.

DE PVLEGIO. CAP. LXIX.

CVm uino nigram choleram potata repellit.
Adpositam uiridem dicunt sedare podagram.

Hoc in loco duo enumerantur effectus pulegij. Quorum primus est, pulegium, & præcipuè liquorem eius stillatitium, cum uino purgare choleram nigram. Secundus est, pulegium proprietate quadam curare podagram antiquam, nimirum quòd ualde excalfaciat, extenuet, & dissoluat phlegma, unde podagra frequentius generari solet. Est autem ex 3. ordine tum exiccantium, tum calfacientium, ut adfirmat Platearius. Substantia constat tenui, corroborandi facultate præditum est, id quod ex fragore eius deprehenditur, aperitq; ratione substantiæ & qualitatum. Attrahit quoque propter igneam substantiam siue naturam. Consumit etiam ratione caloris & siccitatis. Defectos animo recreat cum aceto naribus obiectum. Vinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex frigiditate uel uentositate.

DE NASTVRTIO. CAPVT LXX.

ILlius succus crineis retinere fluentes
Illitus adseritur, dentisq; leuare dolorem.
Et squamas succus purgabit melle perunctus.

Hîc referuntur tres effectus Nasturtij. Primus est, Nasturtium sistere defluuium capillorum, si caput succo eius inungatur, uel si aqua uel succus eius bibatur, id quod Auicenna quoq; 2. Canon. capit. 513. testatur: Retinet, inquit, capillos capitis cadentes, bibitum & linitum. Secundus est, *curare dolorem dentium, & maximè ex causa frigida. Nasturtium enim incidit, resoluit & calfacit, ut ostensum est suprà cap. 60.* Tertius est, *succum eius purgare lychenas & squamas cuti adhærentes, cum melle illitum. Eiusmodi enim squamæ generantur ex phlegmate salso. Nasturtiũ autem, ut dictum est, omne phlegma purgat. Quare intra corpus adsumptum, prohibet causam squamarum, & easdem, foris illitum, abstersione sua tollit, & maximè cum melle,*

nam & hoc quoq; abstergit. Auicenna præterea & alios effectus enumerat. Exiccat, inquit, putredines uacuitatis uentris, mundificat pulmonem, & confert asthmati, & ponitur in medicinis & sorbitionibus asthmatis, eò quòd extenuet & incidat. Calfacit stomachum & epar, confert craßitiei splenis cum melle emplastri modo impositum, conciliat uomitum flauæ bilis, & per inferna eandem educit, augmentum efficit in coitu, Soluendo educit uermes, & menses ciet.

DE CHELIDONIA. Cap. LXXI.

CAecatis pullis hac lumina mater hirundo (Plinius ut scripsit) quamuis sint eruta, reddit.

Ecphrasis.

Notatu dignum est, quod hoc loco de chelidonia dicitur. Locus autem est apud Pli. li. 25. ca. 8 ubi sic scripsit: Animalia quoque inuenere herbas,

priuisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis Visui.
illorum in nido restituunt uisum, & quidam uo-
lunt, etiam erutis oculis. Eiusdem meminit etiam lib.
cap.27. Hisce quidem uerbis: Chelidoniam uisui sa
berrimam, hirundines monstrauere, uexatis pullo-
um oculis illa medentes. Diosco. lib.2. Sunt, inquit,
ui narrant, hirundines matres excæcatis pullis, ad-
ota herba, uisum restituere. Hinc etiam cognitum
t chelidoniam oculis hominum mederi, utiq; in qui-
us crassum quiddam in pupilla colligitur digestione
tq; discußione indigens. Et ferè in omnia adhiberi so
t medicamina ocularia. Herba est croceisuccus, cu-
us inuentionē hirundini attribuunt, quòd pulli eius
æpius cæcitatem incidant quàm ulli auium pulli. Ex
rementa enim & feces hirundinum oculos oblæ-
dunt, & cæcitatem pariunt, idq; eis potißimùm ac-
cidit ab excrementis matrum. Cornelius Celsus lib.
5.cap.6 fabulam putat, per parentes oculos herba
restitui, qui per se sanescant. Chelidonia, teste Aegi-
neta & Plateario, calida & sicca est 3. ordine, facul-
tate dissoluendi constat, consumendi, & attrahendi.
Radices tritæ & uulnam ab humore frigido, & hu-
mido, si æger fumum per os recipiat, ac uinum deinde
gargarizet.

DE SALICE. CAP. LXXII.

AVribus infusus uermes succus ne-
cat eius,

Cortex uerrucas in aceto cocta resoluit.
Huius flos sumptus in aqua frigescere cogit
Instinctus ueneris cunctos acres stimulantes,
Et sic desiccat, ut nulla creatio fiat.

Hic tria dicuntur de salice. Primum est, succum eius auribus infusum uermes earundem interficere, idq; ob exiccationẽ & stypticam facultatẽ. Auic. 2. Can. ca. 686. Nõ est aliud, inquit, magis utile, quàm succus foliorũ eius in cura saniei, quæ currit ex aure. Secundum est, **Verrucæ.** *corticem, id est, partem extremam salicis in aceto decoctam resoluere uerrucas, unde Auicenna loco citato: Cinis eius eradicat uerrucas, linitus cum aceto. Est enim uehementis exiccationis, mordacitatis tamen expers. Gal. lib. 6. de sim. Eundem effectum Auicenna & portulacæ attribuit, 2. Can. cap. 543 Ex ea, inquit, fricantur uerrucæ, & eradicat eas proprie-*

tate sua

ate sua, non qualitate. Tertia est, florem salicis nocere partui: ob stypticam enim et exiccandi facultatē, partum difficilem reddit, unde Dioscorides asyllipsian facere dixit, id est, ut mulier non concipiat. Lege de hac re eruditissimas Iani Cornarij annotationes in Macri lib. 4. capite 11.

DE CROCO.
Cap. LXXIII.

Confortare crocus dicatur lætificando.
Membraq́; defecta confortat, epar reparando.

Ecphrasis.

Heic recensentur quædam proprietates croci. Prima est, crocum confortare corpus humanum lætificando. Tantam porrò habet lætificādi siue exhilarandi uim, ut paulò copiosius sumptus, ridendo enecet. Vnde Aui. 2. Ca. ca. 130. Dicitur, inquit, quòd tres aurei de ipso interficiant lætificādo. Aureus aūt est pondus sesquidragmæ. Secūda est, Crocū cōfortare mēbra defecta, et imprimis

cor. Confortat item styptica & excalfaciendi facultate stomachum, eadem ratione & epar reficit, quod styptica facultas non sinit dissolui. Nimius tamen eius usus mouet nauseam, & deijcit appetitum, teste Auicen. loco citato. Propterea quòd oppositus sit acetositati, quæ est stomacho, & ex qua est appetitus. Crocus præterea & somnum conciliat, sensus obtenebrat, cum uino epotus inebriat, uisum abstergit, et oculorum fluxiones cohibet, anhelitum facilem reddit, eiusq; instrumenta corroborat, uenerem stimulat & urinam ciet, teste Diosc. lib. 1. cap. 15. Et Auicen. loco citato.

Epati.

DE PORRO. CAP. LXXIIII.

Reddit fœcundas mansum persæpe puellas.
Manantemq; potest naris retinere cruorem.

Duo hoc loco referuntur effectus porri. Primus est, porrum mansum persæpe reddere puellas fœcundas, id est, efficere ut concipiant & matres fiant. Ratio, quia ut Auicenna 2. Canon. cap. 649. confirmat. Confert coarctationi et præclusioni matricis & duri-

& duritiei, quæ est in ipsa, unde conceptio impediri posset. Secundus est, porrum naris retinere cruorem, id est, sanguinem è naribus effluentem, id quod testatur & Auicen. ibidem. Cæterùm plura de hoc dicta sunt suprà cap. 13.

DE PIPERE. CAP. LXXV.

Quod piper est nigrum non est dissoluere pigrum.
Phlegma purgabit, digestiuamq́ue iuuabit,
Leucopiper stomacho prodest, tussiq́ue doloriq́ue.

Vtile, præueniet motum febrisq; rigorem.

Ecphrasis.

Multæ hisce uersibus comprehenduntur utilitates piperis. Et primò quidem tres piperis nigri. Quarum prima est, piper nigrum non esse pigrum in dissoluendo, id est, resoluendo, ob fortem eius tum caliditatem, tum siccitatem. Calfacit enim atque desiccat in 4. ordine. Secunda est, purgare phlegmata, quia extrahit phlegma ex interiore corpore, ipsumq; concoquit, similiter & phlegma pectori ac stomacho inhærens calfaciendo, extenuando, & dissoluendo expellit. Tertia est, iuuare uirtutem digestiuam. Auicen. 2. Can. cap. 558. Piper, inquit, est digestiuum, faciens appetitum, idq; maximè intelligendum de pipere longo, quippe quòd flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordijs pigra cessant ad uentrem depellit, & concoquendis quæ sumpseris subuenit, inquit Gal. lib. 4. de sanitate tuenda.

Secundo uerò loco quinque recensentur commoditates leucopiperis, id est, piperis albi. Prima est, piper album confortare stomachum, id quod ibidem Galen. testatur. Album utiq; supra duo reliqua genera uentrem roborat. Auicenna quoque loco citato sic inquit: Et album magis conueniens est stomacho, & uehementius confortat. Secunda est, piper conferre tussi, maximè ex materia frigida phlegmatica, illam enim calfacit, dissoluit & incidit.

lit. Auicenna ibidem, Quando, inquit, administratur piper in electuarijs, est conueniens tußi & doloribus pectoris. Tertia est, piper album conuenire dolori, id quod intelligi potest uel de dolore pectoris, quemadmodum iam dictum est ex Auicenna, uel de dolore uentoso Huic enim omne piper conuenit, siquidem omne piper ob calfaciendi facultatem uentositates discutit & expellit. Auicenna ibidem dicit, piper album & longum conuenire dolori uentris pungitiuo, si bibatur cum melle & folijs lauri recentibus. Quarta est, conuenientißimè exhiberi ante motum febris, id est, accessionem siue paroxysmum, & hoc in febri frigida. In huiusmodi enim piper materiam quodammodo calfacit & digerit. Quinta est, piper album in rigore febrium plurimum ualere, quia caliditate sua confortet neruos, & materiam in eis sparsam consumit. Auicenna ibidem sic inquit: Fricando fit inunctio ex ipso cum unguento, & confert rigori. Et hæ quinque utilitates, non minus & alijs piperum generibus conueniunt, ut ex Auicenna liquet. Præterea uerò, adeo piper calfacit neruos & lacertos, ut in hoc non habeat sibi par, mundificat pulmonem: parua quantitate sumptum, prouocat urinam: magna uerò, soluit uentrem. Auicenna ibidem. Est porrò triplex piperum genus: album, longum, & nigrum. Fructus florentis aut germinantis etiam dum arboris, longum dicitur piper. Fru-

ctus

ctus autem immaturus & acerbus album piper nominatur. Nigrum, quod iam sole superassatum & exiccatum est.

DE GRAVITATE AVDITVS. CAPVT LXXVI.

ET mox post escam dormire, nimisq; moueri.
Ista grauare solent auditus, ebrietasq;.

Ecphrasis.

Heic recensentur 3. auditum grauantia. Primum est, dormire immediatè à sumpto cibo, & maximè, si uentriculus eo refectus fuerit. Hoc enim digestionem impedit, & cruditates gignit, hinc craßi & indigesti fumi procreantur, qui craßitie sua auditus meatus oppilantes, auditionis spiritus incrassant & perturbant. Secundum est, nimius motus à sumpto cibo. Quemadmodum enim bonæ ualetudini (inquit Gal. in lib. de cibis boni & mali succi) ante cibum exercitatio maximum adfert commodum, ita qualiscunq; sumpto cibo motus noxius admodum est, Alimentum enim ex uentre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereaq; crudi humoris copia aggeritur, Vnde craßi uapores sursum elati meatus auditus obstruunt. Idem lib. 6. de ualetudine tuenda. Non leue, inquit,

inquit, incommodū nonnullis accidit, cùm repleti cibo se exercitant, nonnullis enim caput impletur uaporibus. Tertium est, ebrietas, hinc enim resoluuntur multi fumi & uapores, qui ad caput & organum auditus perlati, spiritum eius perturbantes, auditum grauant. Neq; auditui modò ebrietas nocet, uerumetiam uisui & omnibus sensibus. Auic. 4. 3. cap. 2. Ex eis quidem, inquit, quæ nocent auri & reliquis sensibus, sunt fastidium, et repletio, & propriè somnus super repletionem. In nonnullis exemplaribus etiam hic uersus adscriptus habetur:

Balnea, sol, uomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem. Siquidem & hæc Auicenna 4. 3. cap. 11. teste, auditum grauant, tinnitumq; generant. Oportet, inquit, ut omnes isti uitent solem, & balneum laboriosum, & uomitum, & calorem, & repletionem.

DE TINNITV AVRIVM. CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, uomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Ecphrasis.

Septem hoc loco enumerantur, unde tinnitus, siue sonus aurium generari solet. Quorum primum est motus, ex motu enim corporis inordinato & uehementiori, commouentur humores, & spiritus, generan-

neraturq; uentositas, quæ ad aureis penetrans tinni tum facit. Timnitus enim nascitur ob aliquam ua poris aut uentositatis circa organum auditus commotionem, unde connaturalis in organo auditus aër commouetur. Secundum est, longa fames: ratio est apud Auicennam 4. 3. capite 9. Et illud est, inquit, propter agitationem cadentem in humoribus sparsis in corpore, quiescentibus in ipso. Et cùm non inuenit natura cibum aliquem, conuertitur ad eos, & resoluit ipsos, & mouet eos. Tertium est, uomitus, in uomitu enim cùm fiat motus uehementior, humores ad caput feruntur: unde quandoque oculi & facies rubescunt, & uisus sequitur imbecillitas, nonnunquam uerò uapores ac inflationes ad organum auditus pertingunt, timnitumq; reddunt. Quartũ est, percussio sphæræ capitis, & maximè secundum aurem. Hinc enim aëri auditus connaturali uehementius commoto spiritus accedit, quia natura membro aliquo læso, statim eò spiritum & sanguinem, peculiaria instrumenta sua, dirigit. Vnde Galen. in lib. de renum adfectus dignotione, In omni, inquit, motione sanguis & spiritus concurrunt, qui sunt naturæ uehicula. Hinc deinde in aure fit commotio.

Quintum est, casus, & maximè supra caput, ob eandem causam quæ dicta est de percussione. Ex quocunq; etiam casu uehemens fit commotio in corpore humorum. Sextum est, ebrietas, quia in ebrie

tate

fe caput repletur fumis & uaporibus, quibus ad organum auditus penetrantibus, commouetur aër connaturalis in organo auditus. Septimum est, frigus, ex nimio enim frigore debilitatur auditus organum, & calor naturalis cerebri, causanturq; uentositates, quæ ad aureis penetrantes, nullo negotio tinnitum cient. Neque solùm ex dictis causis tinnitus aurium accidit, uerumetiam ex compluribus alijs, ueluti ex flatuoso spiritu in capite generato, ac commoto, Aut, ut inquit Auicenna loco citato, ex solutu saniei, quæ generatur fortasse in ipsa aure, & ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu uentositatis accidentis multoties in meatibus eius, sicuti fit in febribus, aut ex repletione superflua in corpore, & propriè in capite: aut ex materia uiscosa, resoluta in paucam uentositatem: aut ex medicinis, quarum proprietas est, ut retineant humores, & uentositates in partibus cerebri.

DE NOCVMENTIS VISVS. CAPVT LXXVIII.

BAlnea, uina, Venus, uentus, piper, allia, fumus,

Porri

Porri cum cepis, faba, lens, fletusq́;, sina
pi,
Sol, coitusq́;, ignis, labor, ictus, acumi
na, puluis,
Ista nocent oculis, sed uigilare magis

Ecphrasis.

Fit hoc loco mentio 21. rerum, oculis noxam in ferentium. Quarum prima est balneum, idque cum humidum, tum siccum: hoc stupha barbaris dicitur, Latinis uerò aëreum, illud cina uulgo, Latinis soli um appellatur. Verùm duplici ratione oculis nocet. Primò quidem calore immodico eos excalfacien complexionem eorundem destruit. Natura enim fri gidi sunt & aquei, deinde uerò tenuiores humidita tes, quibus spiritus uisiui ijq́; ignei temperantur, refo cillanturq́;, exiccat, & resoluit, Quamobrem circa Rhenum, eò quòd plurimum stupha ac balneo utan tur, plures cæci reperiuntur, quemadmodum apud Holandos, ob inordinatam diætam & uitæ regi men, plures leprosi. Secunda est uinum; idq́; im modicè sumptum. hoc enim oculos & uisum debili tat, quia replet caput fumis & uaporibus, unde e tiam omnes sensus hebetiores reddit. Tertia est, Ve nus, id est, nimius usus coitus, quem omnes medici per hibent uisum plurimum lædere. Aristot. Sectione 4. problemat. 3. hanc aßignat causam, quòd scilicet per coitum auferatur quod opportunum est oculis. Oportet enim humidum aqueum subtile eis inesse,

in quo

in quo uisibiles spiritus fulciantur. Nam oculus natura est humidus, unde idem, in lib. de sensu et sensibili, capit. 2. & lib. 5. de generatione animalium, capite 1. Refert oculum esse de natura aquæ, sed euulsis humidis & euacuatis, contingit superiora desiccari, quare oculi à sua decedunt natura, qui humiditate uigebant. Meritò autem oculi uigent humiditate, quia per spiritus igneos, qui sunt in frequenti motu, euanescerent, nisi humido sustentarentur. Et hinc manifestum est coitum exiccare partes superiores, subtrahendo humidum, unde læsio sequitur aciei uisus. Quarta est Ventus, & præcipuè Meridionalis, de quo Hippocrat. lib. 3. Aphoris 5. Austri auditum hebetantes, caliginosi, id est, caligine quadam oculos obfundentes, quia sensuum instrumenta plurima implent humiditate, & capitis grauitatem efficiunt. Principio autem neruorum humectato, necesse est & circa uoluntarios motus pigritiam euenire, & ueluti in se ipso dissolutum hominem apparere. Quinta est Piper, quod acrimonia sua gignit fumos, qui oculos mordicant. Sexta, Allium, quod acrimonia & uaporibus, quibus caput implet, uisui nocet. De hoc suprà capite 13. Septima, Fumus, nam & hic propter mordicationem & exiccationem oculis infestus est. Lege Aristotel. de hoc, sectione 31. problemat. 22. Octaua, Porrum, ex cuius usu generantur fumi craßi melancholici, oculorum aciem hebetantes, ut dictum est cap. 13. Nona,

Cepæ, Quarum comestio acredine sua similiter oculis nocet. Decima. Faba, generat enim fumum crassum, melancholicum, obtenebrantem spiritus uisiuos, sicut & Porrum. Quare etiam comestio fabarum somnia parit terribilia, & horrenda. Vndecima, Lens, de qua Auicenna 2. Canon. capite 449. Illius, inquit, qui plurimum eius comestione utitur, uisus obtenebratur, propter uehementiam exiccationis eius. Duodecima, Fletus, scilicet nimius, debilitat enim oculos, eò quòd retentricem oculorum facultatem debiliorem reddat. Decimatertia, Sinapi, quod propter acrimoniam uisum debilitat. Decimaquarta, Adspectio solis, et hoc propter eximium eius nitorem ac splendorem, quibus destruitur uisus, ut constat manifesta experientia & ratione. Sensibile enim excellens, sensui non proportionatum, cuiusmodi sunt radij solares, corrumpit sensum. Decimaquinta, Coitus, & maximè post nimiam repletionem, uel nimiam inanitionem, ut dictum est paulò suprà. Decimasexta, Ignis, cuius inspectio & splendor oculos uehementer exiccat, plurimumq; lædit. Quare fabri ferrarij, et quorũ operatio fit ad ignem, rubeos ferè et debiles habent oculos. Decimaseptima, Labor, scilicet nimius, quia sanguinẽ efficit sicciorem, sicut & reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, ergo uel eam qua pupilla integitur. Itaq; uis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit. Lege Aristot. Sectione 31. problemat. 14. Deci-

ma

na octaua, percußio secundum oculos, lædit enim oculos & uisum, eò quòd inde sanguis fluat ad oculos spiritum uisiuum perturbans, & aliquando apostema generans. Decimanona, nimius usus rerum acutarum, cuiusmodi sunt salsamenta acria, fumorum acrimoniam generantia. Vicesima, puluis, siue ambulatio in locis puluerulentis, unde facilimè puluis ad oculos pertingit, uisumq; obfuscat. Vicesimaprima, uigiliæ immodicæ, quæ cæteris omnibus excellentius oculos exiccant. Auicenna 3.3. Tract. 4. cap. 4. Omnis, inquit, repletio nocet oculis, et omne quod exiccat naturam, & omne quod turbat sanguinem ex rebus salsis, acutis & alijs, & omnis ebrietas. Vomitus uerò confert ei in quantum purgat stomachum, & nocet ei, in quantum mouet materias cerebri, expellendo eas & ipsum. Et si fuerit uomitus necessarius, debet fieri post cibum, & cum facilitate. Et somnus superfluus nocet uisui, & somnus statim post repletionem, & multitudo phlebotomiæ, & propriè cum uentosis continuis.

DE CONFORTANTIBVS uisum.

CAPVT LXXIX.

FOeniculus, Verbena, Rosa, & Chelidonia, Ruta,
Ex istis fit aqua, quæ lumina reddit acuta.

Ecphrasis.

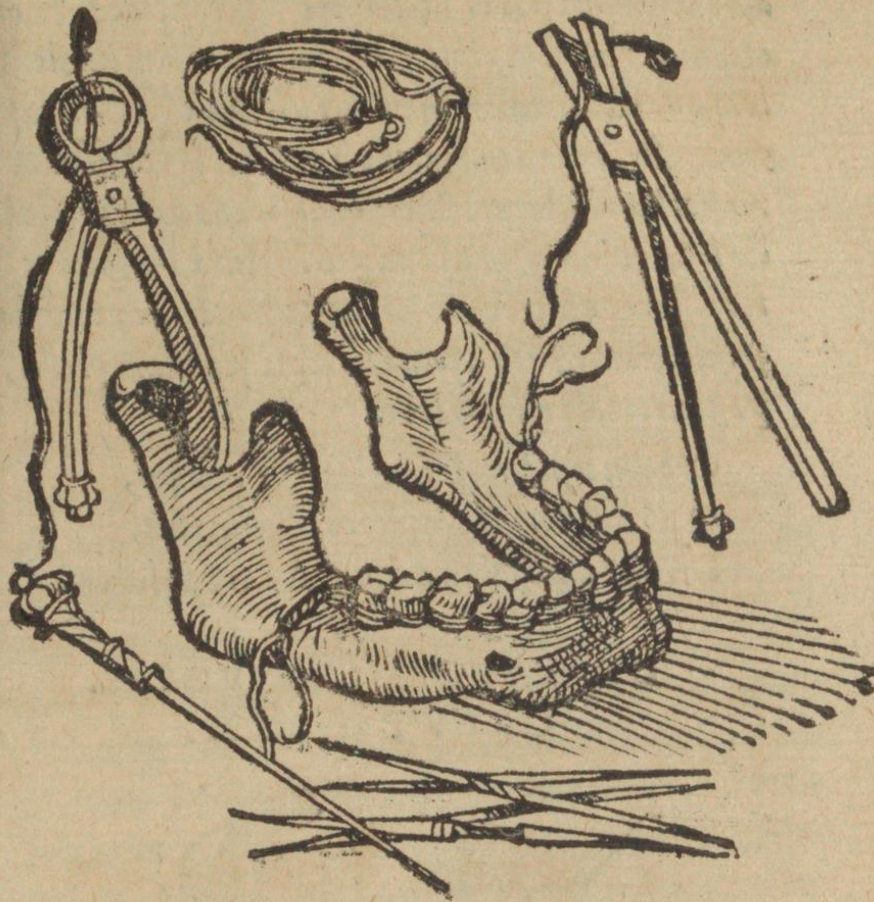
Heic quinque recensentur herbæ, quarum aqua siue liquor stillatitius confert uisui. Prima est Fœniculus, cuius succus in oculo positus, acuit uisum, inquit Rhazes 3. ad Mansorem, capite 47. Secunda, Verbena, cuius aqua ocularibus medicamentis plurimum commiscetur. Tertia, Rosa, cuius aqua confortat spiritum animalem, & uisiuum. Dioscor. libro 1. Quarta, Chelidonia, quæ herba succum habet croceum. Hoc nomen sibi uidetur uendicasse, quòd aduentu hirundinum exoriatur, & discessu emarcescat, teste Dioscor. Quinta, Ruta, herba uulgaris notitiæ, de qua Dioscor. lib. 3. Visus, inquit, aciem exiccat, dolores oculorum illita cum polenta lenit. Sed de his herbis satis dictum est suprà in diuersis & proprijs capitibus.

CONTRA DOLOREM dentium.

CAPVT LXXX.

SI dentes serua, porrorum collige grana,
Vre cum hyoscyamo simul, utere iure decenti.
Sicq; per embotum fumum cape dente remotum.

Ecphrasis.

Ecphrasis.

Referuntur hoc loco medicamina quædam ad dolorem dentium efficacißima. Semina uidelicet porrorum cum hyoſcyamo ſimul uſta. Adminiſtranda autem ſunt hoc modo: Succus hyoſcyami cum ſeminibus porrorum ſimul comburatur, & fumus per infundibulum in locum adfectum recipiatur. Hyoſcyamo enim uirtus ineſt ſtupefactiua, quæ doloris lenamen adeo præſtat, ut dolor uix percipiatur. Fumo

autem ſeminis porri uirtus ineſt interficiendi & eiſ-
ciendi uermis, in concauitatibus dentium intolerabi
lem quandoq; dolorem excitantis. Auic. 2. Can. capit.
549. teſte. Porrũ uulgaris eſt notitiæ. Hyoſcyamus ue
rò herba eſt ſtupefactiua, cauleis emittens craſſos, fo
lia lata, oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta, pinguia et fœ
tida, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam
punicorum cytini, ſcutulis ſepti ſeminum plenis, ut
papaueris, de quo Macer:

Ore diu tepidum ſi contineatur acetum,
Quo ſint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

DE RAVCEDINE VOCIS. CAPVT LXXX.

Nux,

NVx, oleum, frigus capitisq́; anguillaq́; potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Heic recensentur sex causæ raucedinis uocis.
Prima est, *nux, nuces enim ualde exiccant, unde uocem exasperant, similemq́; gruum uocibus reddunt.* Secunda, *Oleum, cuius partes aliquæ uiscosæ, ipsi pulmonis cannæ adhærent, raucedinemq́; faciunt. Secundo uerò loco, & cholericis corporibus raucedinem excitat, quia oleum in ijs citò inflammatur, unde exasperationem & raucedinem inducit. Sed prima ratio uidetur potior.* Tertia, *frigus capitis, quia inde fit compreßio cerebri. Quare humores deorsum ad guttur & cannam pulmonis defluunt, raucedinem propter nimiam humectationem cannæ causantes.* Quarta, *anguilla, quia ex esu eius phlegmata uiscosa multiplicantur, quæ ad cannam pulmonis penetrantia, atq; ibidem adhærentia, raucedinem inferunt.* Quinta, *potus, scilicet nimius, & maximè quando itur dormitum, quia & inde canna pulmonis plurimum humectatur, quæ potißima est causa raucedinis uocis, secundum omnium medicorum sententiam.* Sexta, *pomum crudum, quatenus enim crudum existit, phlegmata multiplicat. Et si præterea immaturum, stypticum, siue ponticum fuerit, guttur exasperat.*

CONTRA RHEVMA. CAPVT LXXXII.

IEiuna, uigila, caleas dape, tuq; labora,
Inſpira calidum, modicum bibe, comprime flatum,
Hæc bene tu ſerua, ſi uis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus,
Ad fauces branchusq;, ad nareis eſto coryza.

Heic ſeptem enumerantur, quibus curatur rheuma. Primum eſt *Abſtinentia, ſiue ieiunium, per hoc enim materia rheumatis diminuitur, quia abſtinentia exiccat materiam, meliusq; maturat & conſumit.* Natura *enim deſtituta cibo in quem agat, in materiam rheumatis agit, eamq; conſumit, unde & caput minus repletur.* Auicen. 5. 3. Tract. 1. *cap. decimo-tertio,* Et *oportet quidem, inquit, ne patiens catarrhum & coryzam, repleat uentrem cibis, qua re repleatur caput eius.*

Secundum, *Vigiliæ, nam & hæ exiccant cerebrum, & prohibent aſcenſum multorum uaporum ad caput.* Tertium, *cibi calidi: qui plurimum conferunt rheumati ex materia frigida, hæc enim per illos digeritur.* Quartum, *Labor, nam & per hunc materia*

materia rheumatis consumitur, labor enim exiccat superfluitates corporis. Quintum, Inspiratio aëris calidi, idq; maximè in catarrho ex materia frigida, per aërem enim calidum inspiratum, calescit materia, & maturatur. Sextum est, Modicum bibere, & quasi siti torqueri, siquidem & hoc modo rheumatis materia consumitur, sitis enim, siue parua potio exiccat, neq; per paruam potionem tanta fit repletio, quanta per magnam. Septimum est, Comprimere flatum, id est, anhelitum, hoc enim ualde confert catarrho, & maximè in causa frigida, quia per retentionem anhelitus calescunt ea quæ sunt pectoris, ut melius digeratur materia frigida, phlegmatica, faciens catarrhum. Vnde Auicenna loco citato, Oportet, inquit, ut adsiduet calfactionem capitis, & elongationem eius à frigore, & minuat ipsum à Septentrione, et propriè post Austrum. Auster enim replet & rarificat, Septentrio constringit & exprimit: & minoret potum aquæ congelatæ, neq; dormiat in die, sitiat, & famem patiatur, & uigilet quantum potest, quia sunt initium curæ. Rha. 9. ad Mansorem, cap. 14. præcipit ut uitetur decubitus supinus, ne peccans humor in posteriorem partem, & dorsalem medullam fluat, neq; cùm posterior pars manifesto careat meatu, unde fluat materia, ad neruos penetret, et spasmum siue paralysin generet. Supinus decubitus

Abstinendum quoque omnino à uino. Vinum enim cùm sit uaporosum, & calidum, dissoluit materiam,

& auget rheuma. Neq; stare conuenit ad solem, au ignem, quia sol & ignis dissoluendo materiam au gent rheuma.

Duobus ultimis uersibus refertur differentia, inte catarrhum, branchum, & coryzan.

Rheuma. *Rheuma autem est nomen generale, ad quemlib fluxum materiæ, ἀπὸ τοῦ ῥέω, id est, fluo. Ferè ta men accipitur pro eo fluxu, qui ex capite delabitur*

Continet uerò in se tres species, uel membra: Ca tarrhum, branchum, & coryzan: unde si materia fl at ad pectus, uel membra uicina, dicitur catarrhu Si ad fauces siue asperam arteriam, Βράγχος græ cis, latinis raucedo: si uerò ad nares, κόρυζα, siu grauedo.

CONTRA FISTVLAM.
CAPVT LXXXIII.

AVripigmentum, sulphur, miscer memento,
His decet adponi calcem, coniunge Sa poni,
Quatuor hæc misce, commixtis quatuo istis,
Fistula curatur, quater ex his si repleatur

Hoc loco traditur confectio emplastri pro cura tione fistulæ, ex auripigmento scilicet, sulphure, cal ce, & sapone. Quia in his omnibus est uirtus exicca tiua & mundificatiua, quæ necessariò requiruntu

in cura-

in curatione fistulæ. Auripigmentum, inquit Platearius, calidum est & siccum in 4. gradu, dissoluit, attrahit, consumit, & mundificat. Sulphur item & Sapo, secundum eundem, calida sunt & sicca, sulphur quidem calidum est et siccum in 4. Sapo uerò remißius. De calce Auic. 2. Can. cap. 148. sic inquit: Calx abluta est exiccatiua, sine mordicatione, & consolidat. Est porrò fistula, uulnus aßiduè & periodicè fluens, id est, secundum diuersa tempora, siue diuersas lunationes. Auripigmentum est, quo utuntur sculptores, æs siue metallum lapidibus conglutinantes. Sapo siue σμῆγμα, est pinguedo illa alba, siue nigra, qua mulieres uesteis lauant & emundant.

DE NVMERO OSSIVM, DENtium, & neruorum in homine.

CAP. LXXXIIII.

Ossibus ex denis bis centenisq; nouenis
Constat homo, denis bis dentibus et duodenis,
Ex tercentenis decies sex quinqueq; uenis.

Hoc loco habetur numerus oßium, dentium, & uenarum corporis humani. Dicitur autem primò homo constare ducentis nouendecim oßibus. Summis tamen & maioris autoritatis medicinæ doctoribus, Hippocrati nimirum, Galeno, Rhaze, Auerrhoi,

rhoi, & Auicennæ placet, ossa hominis esse 248. tametsi in particulari enumeratione oßium minus conueniant. Hinc ille uulgatißimus uersus:

Ossa ducentena sunt atq; quater duodena.

Dentes. Secundò dicitur homini inesse triginta duos dentes, & hoc intelligendum ut plurimum in hominibus perfectis. Aliquando enim contingit, ut quidam careant dentibus quatuor extremis, qui post molares sunt, & ij dentes habent duntaxat 28. Aliqui carent his dentibus ultimis in pueritia tantùm, alij in pueritia, & iuuentute, ita ut eis non nascantur donec senescant, alij ijs per totam uitam destituuntur. Auicenna 1.1. Doctr. 5. Sum. 1. capite 5. Dentes quidem, inquit, sunt triginta duo, contingit tamen nonnunquam homines quosdam non habere quatuor extremos, unde tunc non erunt nisi 28. Eorum uerò duo sunt duales, & duo quadrupli superius, & totidem inferius ad incidendum. Et duo dentes anteriores, & duo quadrupli iunguntur dualibus à dextris & sinistris, & tam duales quàm quadrupli, sunt duo in superiori mandibula, & duo in inferiori. Et sunt omnes ordinati ad incidendum, ideo à græcis Τεμνικοὶ, id est, incisores uocantur, præcipuè duales. Et post hos duo sunt qui uocantur Κυνόδόντες, id est, canini, superius, & duo inferius immediatè coniuncti quadruplis, quorum officium est mandere, & escas duriores confringere. Hos sequuntur dentes molares, à dextris & sinistris quatuor, tã in superiori quàm inferiori mandibula.

bula. Deinde in quibusdam est dens unus sensus, tam à dextris, quàm sinistris, tam in inferiori, quàm superiori mandibula, in quibusdam uerò non. Et sunt dentes illi molares & sensus omnes ordinati ad molendum. Et summa totius numeri dentium est 32. uel 28 in non habentibus dentes sensus. Sunt autem hi quatuor duales, quatuor quadrupli, & quatuor canini, sedecim molares, & quatuor dentes sensus. Tertiò dicitur hominem habere 365. uenas, id quod Anatomia constat.

DE QVATVOR HVMORIBVS corporis. CAP. LXXXIX.

Quatuor humores humano in corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, Melancholia.
Terra melanch. aqua phleg. aër sanguis, choler. ignis.

Hîc agitur imprimis de humoribus ad humani corporis constitutionem necessarijs. Sunt autem 4. Sanguis scilicet, phlegma, cholera, & melancholia. Dein ostenditur natura & complexio eorundem cum comparatione ad elementa. Melancholia est frigida & sicca, & comparatur terræ, quæ similis naturæ est. Phlegma frigidum est & humidum, et comparatur aquæ. Sanguis est calidus & humidus, & comparatur aëri. Cholera uerò est calida & sicca, et cōparatur igni. Vnde uersiculi uulgares;

Humi-

Humidus est sanguis, calet, est uis aëris illi.
Alget phlegma, humetq; illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni fit similata.
Frigens, sicca, melancholia est, terræ adsimilata.

Sanguis. Auic. 1. 1. Doctr. 4. cap. 1. attestante, sanguis inter humores præstantißimus est, uel quia est materia spirituum, in quibus consistit uita, & omnis operatio uegetatiua, uitalis, & animalis. Vel quia conformis est principijs uitæ. Est enim calidus & humidus temperatè, uel quia plus nutrit & instaurat deperditum, quàm cæteri humores. Et ut uno uerbo dicam, thesaurus est naturæ, ut quo amisso statim mors consequatur.

Phlegma Secundum probitatis locum sibi phlegma uendicat, uel quia tēpore neceßitatis cōcoctione in sanguinem mutatur: atq; hac ratione nullum proprium habet receptaculum, sed cum sanguine commixtus incedit, Vel quia uicinus est radicali humido, quod est quasi basis uitæ.

Cholera. Deinde sequitur cholera, quæ participat naturali calori, quàm diu mensuram seruat.

Melancholia. Hinc melancholia sequitur, uelut fex ac sedimentum sanguinis, elongata à principijs uitæ, inimica lætitiæ & liberalitati, & cognata senio ac morti. Sanguinis autem duæ sunt species, naturalis scilicet & innaturalis. Naturalis quidem, cuius color ruber est, uenalis scilicet ruber obscurus, & arterialis ruber clarus, expers mali odoris, & admodum dulcis, & hoc

& hoc respectu aliorum humorum. Innaturalis du plex est. Quidam enim innaturalis est qualitate, mutatus scilicet à complexione bona in se, sine alterius humoris commixtione. Alter innaturalis est, propter humorem malum ei commixtum, peccantem qualitate, substantia, uel quantitate, uel in proportione alterius ad alterum. Et hic duplex est. Nam quidam est non naturalis, ex permixtione mali humoris, extrinsecus superuenientis. Alter nõ naturalis est, ex permixtione mali humoris generati in ipsomet sanguine, quando pars sanguinis tenuior putrescens in choleram, & craßior in melancholiam conuertitur, earumque uel altera, uel utraque in sanguine permanet.

Et hic sanguis non naturalis ex admixtione mali humoris, à naturali multifariam differt. Primò in substantia, quia craßior & turbidior est, cùm misce tur ipsi melancholia, tenuior cùm commiscetur ei cholera uel aquositas. Secũdò in colore, quia declinat ad albedinem ratione phlegmatis, uel ad nigredinem, ratione melancholiæ. Tertiò in odore, quia magis fœtidus est ex admixtione putridorum humorum. Quartò in sapore, quia uergit ad amaritudinem propter admixtionem choleræ, uel ad acetositatem ex parte melancholiæ, uel ad insipiditatem, ratione phlegmatis.

Phlegmatis uerò naturalis duæ similiter species ha bentur,

bentur, naturale ſcilicet & innaturale. Naturale eſt quod concoctione in ſanguinem mutatur, quia ſanguis eſt bene coctus. Et eſt quidam dulcis phlegmatis, quod non ualde exiſtit frigidum, imò comparatione paucæ eſt frigiditatis, ſanguinis uerò & flauæ bilis comparatione eſt frigidum & naturaliter album. Et dicitur phlegma dulce, extenſo hoc nomine dulce ad omneis ſapores delectabiles, quia alio modo phlegma naturale non eſt dulce, cùm ſit inſipidum, aquoſum, & ſapori aquæ ualde propinquum. Hinc natura proprium receptaculum machinata non eſt, ſicut cholerǽ & melancholiæ, ſed reliquit ipſum cum ſanguine mixtum, ut tempore neceſsitatis, in ſanguinem conuertatur: habet enim ſimilitudinem ſanguini propinquam.

Phlegma dulce.

Et huius phlegmatis, duæ ſunt neceſsitates, ac una utilitas. Prima neceſsitas eſt, ut ſit iuxta membra, in hoc ut operentur in ipſum uirtutes eorum, coquant, digerant, & nutriantur inde, cùm amiſerint nutrimentum ſuum, quod eſt ſanguis bonus propter retentionem materiæ ſanguinis, quæ quidem retentio fit à ſtomacho & epate, ob cauſas quaſdam accidentaleis. Secunda neceſsitas eſt, ut miſceatur cum ſanguine, ipſumq; nutriendis membris phlegmaticæ conſtitutionis accommodet, cuiuſmodi ſunt cerebrum & nucha, quorum ſanguini, non minimam phlegmatis partem admixtam eſſe conuenit.

Vtilitas uerò eius eſt, ut humectet iuncturas & membra,

membra, quæ in iugi & continua motione sunt, ne desiccentur ob calorem ex motu & collisione prouenientem, Phlegma aũt innaturale diuiditur, Primò secundũ substantiam: aliud enim mucilaginosum est, aliud uerò secundum sensum diuersum in tenuitate & craßitie suarum partium. Dicitur autem mucilaginosum, ob similitudinem quam habet cum mucilagine è seminibus extracta.

Phlegma crassum apparet æquale in substantia, id est, tenuitate et craßitie, secundũ sensus iudicium: reuera tamen in partibus suis diuersum est, & dicitur phlegma crudum, multiplicatur autem in stomacho & intestinis. Quod à stomacho, euacuari uomitu bis singulis mensibus Hippo. consulit in lib. de uictus ratione priuatorum. Et ad eius quidem expulsionem siue excretionem ab intestinis, natura statuit ut cholera à cysti fellis ad intestinum ieiunum, & ad alia inferiora defluat, eaq; à pituitosis excrementis expurget, & abstergat, atq; eorundem excretionem adiuuet. Interdum & in uenis multiplicatur, & præcipuè in senibus propter diminutionem digestionis, & illic moram trahens paulatim augetur & crassescit, & cùm inde tandem grauetur natura, nec poßit ipsum per ordinarias expulsionis uenas repellere, facit de poßibilibus id quod melius est, elongatq; à corde & reliquis membris intrinsecis, propellens ad exteriora, præsertim ad tibias, quia propter grauitatẽ suam, naturaliter ad inferiora tendit. Et hæc causa Crassum.

est, cur tibiæ senum inflentur, adeoq; intumescant, ut post digiti impreßionem, in ijs uestigium ac fouea relinquatur, & maximè adpropinquante nocte, idq; in pinguibus etiam & ijs qui humido nutrimento gaudent, euenire solet.

Tenue. Aliud phlegma est ualde tenue & aquosum, simile aquæ aliquantulum inspissatæ, & sæpe inuenitur in saliuis & sputis eorum, qui malè digerunt nimisq; bibunt. Solet autem à cerebro ad nares distillare in principio corysæ, quod per decoctionem incrassatũ in phlegma crassum aut mucilaginosum conuertitur.

Gypseum Aliud phlegma est ualde crassum, album, quod uocant gypseum, cuius tenue resolutum est propter diuturnam eius in iuncturis moram, crassum autem ceu lapis induratum remansit. Et hoc phlegma facit podagram nodosam ferè incurabilem. Vnde Ouidius:

Soluere nodosam nescit medicina podagram.

Vitreum. Aliud phlegma est uitreum, spissum, crassum, & uitro liquefacto in colore, uiscositate et pondere simile. Secũdò diuiditur phlegma innaturale ex parte saporis. Quoddã enim dulce est ex admixtione sanguinis sub quo etiã continetur phlegma unctuosum: quod fit ex admixtione unctuositatis sanguinis cũ phlegmate.

Salsum. Aliud phlegma est insipidum ex cruditate, sicut et quoddam uitreum.

Aliud est salsum ex admixtione choleræ. Et hoc est mordacius, siccius, & leuius cæteris speciebus phlegmatis, ob choleram quam in se admittit, hæc enim sicca, leuis,

ea, leuis, & acuta est. Saepe hoc reperitur in stomachis frequenter fortia uina bibentium, & utentium salsis & acutis. Adhaerens autem stomacho, causat interdum sitim uehementem, diuq; per intestina discurrens, ea quandoq; excoriat & dysenteriam parit, siue tenasmum.

Aliud phlegma est acetosum, quod fit quãdoq; ob melancholiam acetosam ipsi admixtam, quandoq; uerò ob ebullitionem, quae accidit phlegmaticis, non secus atq; dulcibus succis fructuum accidere solet, hi enim primò ebulliunt siue feruent, & deinde acescunt. Et hoc phlegma saepius reperitur in stomacho malè digerentium, quàm in alijs partibus, Nam ad os stomachi naturaliter melancholia profluit, ad desiderium excitandum, quae deorsum cadens & phlegmati mixta ipsum quandoq; acetosum reddit. Id quod cognoscitur per ructus acidos. Interdum etiam phlegma tale generatur in stomacho per uiam ebullitionis à debili calore ex chylo. Acetosũ.

Aliud phlegma est ponticum, quod quandoq; ex admixtione melancholiae ponticae generatur. Rarò tamen reperitur, propter melancholiae ponticae raritatem: quandoq; uerò oritur ex uehementi infrigidatione, qua humiditas eius congelatur, & nonnihil ad terrestrem substantiam inalteratur, neq; superuenit ei calor debilis, quo ebulliens in acetositatem conuertatur, neq; calor fortis, qui digerens ipsum, in sanguinem commutet. Ponticũ.

Cholerae uerò species similiter duae sunt: Naturalis scilicet, & innaturalis. Cholera naturalis est spuma sanguinis, cuius color est ruber clarus, id est, citrinus in ultimo citrinitatis gradu, sicuti capillamenta croci, estq; leuis & acuta, & quò calidior est, eò magis etiam rubet. Et haec cholera in epate generata, in duas partes diuiditur. Quarum una cum sanguine ad uenas defertur, altera ad cystim fellis transmittitur. Pars autem, quae cum sanguine transit, cum eodem necessitatis & utilitatis causa penetrat. Necessitatis quidem, ut misceatur cum sanguine pro nutritione membrorum cholericorum. Vtilitatis uerò, ut extenuet sanguinem, quò cōmodius in uenas penetret. Pars autem illa, quae transit in cystim fellis, con similiter propter necessitatem & utilitatem transmittitur. Necessitas est duplex, quaedam enim est corporis totius, ut uidelicet mundet ipsum à superfluitatibus cholericis. Altera est respectu cystis fellis, ut nutriat ipsum. Vtilitas quoq; duplex est: Vna, ut abluat intestina à fecibus & phlegmate uiscoso, eis adhaerente, Altera ut pungat intestina & musculos ani, ad excernendum quod in eis noxium est. Cuius rei signū est, quòd colica saepe accidit, propter oppilationem foraminis, quod à cysti fellis usque ad intestina procedit.

Cholera uerò innaturalis duplex est. Nam una est innaturalis, ob causam extrinsecam, quae ei admiscetur. Altera ob causam internam, quia substantia

cius

eius non est naturalis. Cholera innaturalis ob causam extrinsecam, alia est famosa, cui phlegma admiscetur, & dicitur famosa siue nota, quòd sæpissimè generari soleat. Ex hac sæpe fit tertiana notha. Altera est minoris famæ, cui scilicet melancholia admixta est. Cholera uerò famosa, uel est citrina, & generatur ex admixtione phlegmatis tenuis cum cholera naturali: uel est uitellina, ouorum uitellis similis, & generatur ex admixtione phlegmatis craßi cum cholera naturali. Cholera autem minoris famæ, duobus fit modis, uel quando cholera in se aduritur & in cinerem conuertitur, unde pars tenuis choleræ non separatur: & hæc est peior. Vel quando melancholia choleræ extrinsecus accedens, cum ea miscetur, & hæc est melior: color eius ruber est, non tamen clarus, neq; floridus, sed sanguini uenali similior. Cholera uerò innaturalis secundum propriam substantiam, sine alterius humoris commixtione, alia quidem sæpius in epate generatur, per adustionem eius quod in sanguine est tenuius, cùm crassum in melancholiam conuertatur. Alia uerò in stomacho ex cibis malis non digestis, sed corruptis. Vel generatur in uenis ex humoribus alijs. Et huius duæ sunt species. Nam quædam est prasina, similis colori prasij nigri, quæ generatur ex uitellina quando aduritur. Adustio enim in cholera uitellina facit nigredinem, qua commixta cū citrinitate, generatur color uiridis. Alia est æruginosa, in colore ærugini æris similis, et generatur ex pra

sina, quando cò usq; aduritur, donec humiditas eius exiccetur, et ob siccitatẽ albescat. Et hæ duæ ultimæ, malæ sunt & uenenosæ, æruginosa tamen peior est.

Melancholiæ species itidem duæ sunt, naturalis scilicet, & innaturalis. Naturalis est fex boni sanguinis & turbulentia & superfluitas, cuius sapor inter dulcem & ponticum medius est. Et hæc in epate generata, in duas partes diducitur, quarum una cum sanguine ad uenas penetrat, altera ad splenem transmittitur. Prima pars penetrat cum sanguine ob necessitatem et utilitatem. Ob necessitatem quidem, ut misceatur cum sanguine, ad nutrienda membra melancholica, frigida & sicca, sicut ossa. Ob utilitatem uerò, ut fluxibilitatem sanguinis nimiam coërceat, & uigore corpulentiam eius condenset, donec fiat pars solida membrorum duorum inde nutriendorum. Altera pars, qua sanguis non indiget, promanat ad splenem, propter necessitatem & utilitatem. Necessitas duplex est, quarum una est secundum totum corpus, ut scilicet ipsum à melancholica superfluitate emundet. Altera secundum splenem, ut ipsum nutriat. Vtilitas uerò eius inde est, quòd ipsa ad orificium stomachi profluens exprimat humiditates ibidem inuentas, sicut mulier mulgendo exprimit digitis suis lac ab uberibus uaccæ. Et hæc utilitas, duobus contingit modis, Primò enim constringit, inspissat & confortat orificium stomachi: deinde in ore stomachi, acrimonia sua cõmotionem facit, et excitat desideriũ ac famem.

Melan-

Melancholia uerò innaturalis, est quasi res adusta siue cinis, respectu aliorum humorum. Eius 4. sunt species notæ, licet plures sint obscuræ. Prima est cinis choleræ, & est illud quod de cholera aduritur, et hæc amara est. Secunda est cinis phlegmatis, & est illud quod fuit adustum ex phlegmate: & si phlegma adustum fuerit, ualde tenue & aquosum, tum melancholia, ex eo genita, erit salsa in sapore. Si autem fuerit phlegma crassum quod aduritur, tum cinis eius, siue melancholia inde nata, tendit ad acetositatem uel ponticitatem. Tertia est cinis sanguinis, & est illud quod adustum est ex sanguine. Et hæc melancholia salsa est, nonnihil dulcedinis participans. Quarta est cinis melancholiæ naturalis, & si naturalis, unde fit, tenuis fuerit, tum admodum acetosa est, terramq; si superessusa sit, attollit, ac fermentat, bullasq; quales feruentibus iusculis innatant, excitat. Odor eius acris est, quem fugiunt muscæ & reliqua animalia. Si uerò melancholia naturalis ex qua generatur, fuerit crassa, minoris erit acetositatis, cum pauca ponticitate.

DE TEMPERATVRA SIVE Complexione sanguinea.

CAPVT XC.

Natura pingues isti sunt atq; iocantes,
Semper rumores cupiunt audire frequentes,

Hos Venus, et Bacchus delectant, fercula, risus,
Et facit hos hilares, & dulcia uerba loquentes.
Omnibus ij studijs habiles sunt, & magis apti.
Qualibet ex causa non hos facilè excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeiq; coloris,
Cantans, carnosus, satis audax, atq; benignus.

Enumerantur hoc loco signa complexionis sanguineæ, quorum primum est, Sanguineum natura esse pinguem, id quod de pinguedine in propria acceptione intelligendum non est, hæc enim semper frigditatem complexionis significat, ut testatur Auic. 2. 1. Doct. 3. cap. 3. Sed de pinguedine ad multam corpulentiam siue carnis abundantiam extensa, quia autore Auic

Sanguinei

re Auic

Auicenna loco citato, multitudo carnis rubræ cum
acenti firmitate & non laxitate eius, significat com
xionem calidam & humidam, qualis est sangui-
a. Quia multitudo carnis rubeæ attestatur super
rtitudine uirtutis adsimilatiuæ, & multitudine
nguinis, quæ uigent & inualescunt calido & hu-
ido, teste Gale. lib. 2. temperament. Corpulentia, in-
uit, siue carnis abundantia ex sanguinis copia nasci
r, quum enim calori, intra debitos fineis manenti,
oni sanguinis accedit copia, necesse est ut corpu-
ntia sequatur. Auicenna item loco citato, sic scri-
t: Corpus carnosum absq; multo adipe & pingue-
ine, est calidum & humidum, id est, sanguineum. I-
em habet Galen. in arte medicinali cap. 59. Calidior
utem & humidior temperatura &c. Secundum,
t sanguineum esse uel iocosum, ut qui loquendo alijs
isum excitet, uel lætum ex benignitate humoris san-
uinei, prouocantis lætitiam ac iocunditatem, pro-
ter spiritus claros & perfectos, quos hic sanguis
arit. Tertium est, sanguineos delectari fabulis io
osis, idq; eadem ratione. Quartum est, sanguine-
s esse pronos ad libidinem, ratione caliditatis & hu
iditatis, ad coitum incitantium. Quintum est, san
uineos libenter indulgere uini potionibus. Sextum
t, eosdem libenter uesci cibis bonis. Quorum duo-
um eadem causa est, quia similia similibus conseruan
ur. Septimum est, sanguineos facilè ridere. San-
uis enim risum prouocat.

Vnde Hippoc. in lib. de præparatione homini
Quibus, inquit, concessum est puriore sanguine fru
frequenter ij rident, & florida facie apparent o
mnes colore uenusto. Octauum est, sanguineos es
hilares, & facie amabiles, & iocundos, propter ui
dum & floridum colorem, & uenustatem complex
nis ex sanguine. Nonum est, ex sanguineorum o
dulcia profluere uerba, eò quòd natura sanguine de
ctetur. Decimum est, sanguineos esse ingenioso
id est, habiles & aptos omnibus artib. discendis, id
ob ingenij uigorem & insitam ex sanguine uim, siu
docilitatem. Vndecimum est, sanguineos non fa
cilè ira commoueri, propter humiditatem qua feruo
choleræ ad iram excitantis, reprimitur.

Duobus postremis uersibus repetuntur quædam
gna dicta, et adduntur nonnulla alia. Primum es
sanguineos esse largos, id est, liberales, non auaro
Secundũ est, sanguineos amoribus operam dare
Tertium est, sanguineos esse hilares, id est, uult
uenustos & iocundos. Quartum est, sanguineo
quasi semper ridere, quorum omnium causa est be
nignitas sanguinis. Quintum est, eos esse rubicun
dos. Vnde Auic. loco citato, Color, inquit, rubeus,
gnificat multitudinem sanguinis, id quod intelligen
dum de colore rubro, cum quodam splendore, & no
de rubeo fusco, qualis apparet in facie eorum, qui li
benter & abunde uina fortia bibunt, & utuntur sal
sis atq; acutis speciebus. Hæc enim facies lepra

præsagi

...agit. Sextum est, sanguineos ob animi lætitiam delectare tum delectari cantu. Septimum esse corpulentos & carne abundare, cuius ratio ...a reddita est. Octauum est, esse audaces ob ca...atem sanguinis quæ est causa audaciæ. Nonũ sanguineos esse benignos ac clementes, ob sangui... humoris benignitatem.

DE TEMPERATVRA SIVE Complexione Cholerica.

CAPVT XCI.

EST

ESt humor choleræ, qui competit i[m]-
petuosis,
Hoc genus est hominum, cupiens præ[cel]-
lere cunctos.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, [ci]-
tò crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa [pe]-
tentes.
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, a[u]-
dax,
Astutus, gracilis, siccus, croceiq; co[lo]-
ris.

Heic adsignantur signa quædam & notæ co[m]-
plexionis cholericæ. Prima *est, cholericum esse [im]-*
petuosum, id est, facere cuncta cum impetu, quia [su]-
perfluus calor in cholerico impetum excitat, u[t]
Auicen. 2. 1. Doct. 3. cap. 3. *Operationes excessiui [mo]-*
tus significant caliditatem. Secunda *est, Chole[ri]-*
cum esse ambitiosum & honoris cupidum, prima[s]
expetere sedes, ac conari præferre sese omnibus. [Ra]-
tio, quia superfluus calor incitat animum ad arr[o]-
gantiam & temeritatem. Tertia *est, cholericum [ci]-*
tò discere, & celeris esse ingenij, & hoc propter [te]-
nuitatem et caliditatē humoris cholerici. Vnde A[ui]-
cenna ibidem, Intellectus, *inquit, id est, promptitu[do]*
& uis intelligendi, significat caliditatem comple[xio]-
nis. Quarta *est, cholericos esse edaces & multi[...]*

r[...]

fortior enim calor ipsis inest digerens, & maior
lutio, quàm alijs corporibus. Quinta est, chole-
s citò adolescere, id est, peruenire ad augmentũ,
ob fortitudinem caloris naturalis, qui est causa
menti. Sexta est, cholericos esse magnanimos,
st, non posse tolerare iniurias, propter calidita-
, unde idem Auicenna eodem loco, Parum pati
naquaq; re significat caliditatem. Septima est,
dem esse largos, & hoc in illos, unde honores con
ui sperant. Octaua est, cholericos appetere sum
, id est, summas dignitates & officia, propter
sam secundæ notæ. Nona est, cholericos esse hir
os, id est, pilosos. Rationem reddit Gal. lib. 2. de
pera. Calida, inquit, & sicca intemperies hirsuta
, uerùm in summo. Quippe per omnem cutem di-
itur semper aliquid à calido, quod secum etiam in
ni humoris nonnihil aufert ad cutem, unde pili ge-
rantur. Decima est, cholericum esse fallacem, id
, deceptorem. Vndecima est, cholericos esse ira
ndos, id est, facilimè irasci ob caliditatem, & hoc
facilem commotionem choleræ & ebullitionem
nguinis circa cor. Duodecima est, cholericum
e prodigum in exhibendis scilicet muneribus pro
nore consequendo. Decimatertia est, choleri-
s esse audaces, idq; ob nimiam caliditatem, & ma-
mè cordis. Decimaquarta est, eosdem esse astu
s, & hoc propter caliditatem et agilitatẽ choleræ.
Decimaquinta est, cholericos esse graciles, id
est, maci-

est, macilentos, & raræ corpulentiæ, ob calidita nimiam, & uehementer resoluentem. Decim sexta est, eosdem esse siccos, id est, macros, ea ratione. Decimaseptima est, cholericos coloris crocei, id est, citrini. Hinc Auicenna co citato: Color subrufus significat choleræ do nium.

DE TEMPERATVRA SIVE Complexione Phlegmatica. CAPVT XCII.

PHlegma dabit uires modicas, latos breueisq;,
Phlegma facit pingueis, sanguis redd mediocres.
Otia non studio tradunt, sed corpora mno,
Sensus hebes, tardus motus, pigritia, s mnus.

ic somnolentus, piger, in sputamine multus,

st huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Recensentur hoc loco signa complexionis phlegmaticæ. Primũ est, paucitas uirium, phlegmatici nim segnes sunt, & paucas uireis habent, ob debilitam caloris naturalis, unde quælibet uirtus siue faultas exordium habet. Secundum est, phlegmatios esse latos & breueis, inest enim eis parum calois innati, nec sufficit corpus in longum extendere, xtendit igitur secundum latum. Tertium est, phlegmaticos esse pingueis, propter frigiditatem & huiditatem. Vnde dicit Auic. loco aliquoties iam citato, Pinguedo uel adeps superflua significat excesum frigiditatis & humiditatis, & complexionem orporis frigidam & humidam, quia quod in sanguie pingue, leue, & tenue est, utriusq; materia est. Cumq; id uenæ extra se transmiserint, ubi in frigidas articulas incidit, in ijs concrescit, & in adipem siue inguedinem conuertitur, inquit Gal. lib. 2. de tempera. Sequitur deinde apud eundem, sanguineos esse mediocres in longitudine & breuitate. Quartum st, Phlegmaticos magis ad ocia quàm studia inclinari, nimirum instrumentis ueluti torpentibus ob frigiditatem, autore Gal. lib. 3. de Symp. causis. Quintum est, eosdem multum dormire, & hoc propter multam humiditatem & frigiditatem, ut innuit

Auic.

Auic. loco citato. Sextum est, Phlegmaticos es
tardi & hebetis ingenij. Quemadmodum enim in
telligendi facilitas & ingenij uigor ex calore innu
to oritur, ita tarditas & hebetudo eorundem à con
trario, scilicet frigido exordium suscipiunt. Sept
mum est, phlegmaticos esse tardi motus, et hoc pr
pter frigiditatem, quæ facit motum tardum, sicut ca
ditas uelocem, ut dictum est. Octauum est, Phle
gmaticos esse pigros. Nonum, Phlegmaticos es
longi somni, quorum causæ satis sunt manifestæ ex su
prà dictis.

Duo postremi uersus repetunt signa prædicta cu
quibusdam alijs. Primum est, phlegmaticum esse so
mnolentũ, id est, inclinari ad nimium somnum. Secu
dum est, esse pigrum, id est, tardum ad quamlibet o
perationem. Tertium est, esse multi sputi, propter h
miditatem abundantem, unde sputum multiplicatur
Quartum est, eos habere obtusos sensus, tam interno
quàm exteriores. Quintum est, esse pingues. Sext
est, phlegmaticos esse albos in facie. Albedo enim cu
tis et maximè faciei, signum est priuationis sanguinis
aut paucitatis eius cũ frigiditate, ut dicit Auic. loc
citato.

DE TEMPERATVRA SIVE complexione Melancholica.

CAPVT XCII.

RESTAT adhuc tristis choleræ substan
tia nigræ,

Qua

Quæ reddit prauos, pertristes, pauca loquentes.
Hi uigilant studijs, nec mens est dedita somno,
Seruant propositum, sibi nil reputant fore tutum.
Inuidus, & tristis, cupidus, dextræque tenacis.
Non expers fraudis, timidus, luteique coloris.

Heic referuntur signa complexionis melancholicæ. Primum est, *prauitas Melancholia enim reddit homines prauos, & malorum morum, quales sunt qui seipsos interficiunt.* Secundum est, *multa tristitia, Melancholici enim ualdè tristes sunt, propter spiritus melancholicos, turbidos & tenebrosos, ut homines læti sunt ob spiritus claritatem.* Tertium est, *taciturnitas. Melancholici enim sunt taciti, &*

paucorum uerborum, propter frigiditatem, sicut nimia garrulitas ex caliditate prouenit. Quartum est, melancholicos esse aptos studio, propter loca solitaria, quæ amant: Studia enim, ut ille inquit, secessum quærunt. Quintum est, Melancholicos esse breuis uel pauci somni, parúmue dormire, propter nimiam siccitatem cerebri, et fumos melancholicos, causantes somnia terribilia, quibus facilimè expergiscuntur. Sextum est, eos seruare propositum nec facilè dimoueri ab eo quod semel menti hæserit, difficulterque placari, et hoc propter siccitatem, quæ non sinit propositum citò mutari. Septimum est, melancholicos putare nil sibi fore tutum, eoq; semper timere, quòd nimirum atra bilis rationalis animæ arcem occupans, timorem inducat: neque id mirandum est, cùm uideamus in rebus externis, inquit Gal. lib. 2. de simp. caus. nihil magis quàm tenebras hos perterrefacere. Si igitur quippiam tenebris simile rationali parti animæ circumfundatur, hominem semper timere necesse est, utpote, qui semper timoris causam in corpore circumferant. Quod enim nobis extrinsecus accidit, cùm ambiens nos aër uastißimis tenebris fuerit obscuratus, id melancholicis ab intimo corpore eruмpere uidetur, occupante cerebrum & ipsamet atra bile, uel uapore quopiam melancholico.

Duobus postremis uersibus repetuntur quædam ex prædictis, & adduntur nonnulla alia. Primum est, Melancholicum esse inuidum. Secundum, tristem.

tristem. Tertium, auarum. Quartum, tenacem. Quintum, fraudulentum. Sextum, ualde timidum. Septimum, lutei, terrestris, siue fusci coloris, color enim fuscus qui uiriditati adpropinquat, melancholiæ ostendit dominium. Rhazes 2. ad Mansorem capite primo.

DE COLORIBVS. CAPVT XCIIII.

HI sunt humores, qui præstant cuiqꝫ colores,
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus:
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus;

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus.
Inflanturq́ue genæ, corpus nimiumq́ue grauatur,
Est pulsusq́ue frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
In primis frontis, fit constipatio uentris,
Siccaq́ue lingua, sitis, sunt somnia plena rubore,
Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæque.

Enumerantur hoc loco colores, unde cuiuslibet complexionis indicia habentur. Phlegmaticus *enim albi coloris est, Cholericus rufi, sanguineus rubei, et melancholicus fusci, de quibus omnibus dictum est in præcedentibus.*

Secundo loco 3. habentur signa superabundantiæ sanguinis, quorum primum est, facies rubea, propter ascensum sanguinis ad caput & faciem. Secundum, oculorum prominentia, propter extensionem quam facit sanguis multiplicatus. Tertium, genarum inflatio, ob similem causam. Quartum, totius corporis grauitas, quia natura superatur, non sufficiens regere humores, & corpus debile sustentare. Quintum, pulsus frequens, propter caliditatem, quam inducit sanguis multiplicatus. Sextum, pulsus plenus, ob multitudinem uaporum calidorum & humidorum. Septimum,

ptimum, pulsus mollis, propter humiditatem nimiam, arteriam emollientem. Octauum, dolor in fronte, ob sanguinem multiplicatum in rete mirabili. Nonum, uentris constipatio, id est, induratio propter caliditatem nimiam exiccantem feces. Decimum, lingua sicca, ob similem causam. Vndecimum, sitis magna, propter exiccationem orificij stomachi ex nimia caliditate. Duodecimum, somnia de rebus rubicundis, unde Auicenna 2.1. Doctr. 3. cap. 7. Et somnia, inquit, quæ illud significant, scilicet abundantiam sanguinis, sunt, sicut cùm homo in somnis res uidet rubeas, aut sanguinem multum ex suo corpore exire, aut se in sanguine natare, & similia. Decimumtertium, dulcedo sputi, propter sanguinis dulcedinem.

Signa uerò superabundantis choleræ, hisce cõprehendumur uersiculis:

Accusat choleram dextræ dolor, aspera lingua,
Tinnitus, uomitusq; frequens, uigilantia multa.
Multa sitis, pinguisq; egestio, torsio uentris,
Nausea fit, morsus cordis, languescit orexis.
Pulsus adest gracilis, durus, ueloxq;, calescens,
Aret, amarescitq;, incendia somnia fingit.

Signa superabundantis phlegmatis habemur ex hisce uersiculis:

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fastidia crebra, saliuas.

Caſtorum,ſtomachi ſimul occipitiſq; dolores,
Pulſus adeſt rarus,tardus,mollis,quoq; inanis.
Præcedit fallax phantaſmata ſomnus aquoſa.

Signa ſuperabundantis melancholiæ, comprehenduntur hiſce uerſiculis:

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis,durus pulſus,tenuiſq; urina.
Solicitudo,timor,triſtitia,ſomnia,tempus,
Creſcet rugitus,ſapor & ſputaminis idem,
Læuaq; præcipuè tinnit uel ſibilat auris.

DE PHLEBOTOMIA, ET PRImò de ætate ſecandæ uenæ. CAPVT XCV.

DEnus ſeptenus uix phlebotomum petit annus,
Spiritus uberiorq; exit per phlebotomiam.

Spiritus

Spiritus ex potu uini mox multiplicatur.
Humorumq; cibo damnum lentè reparatur.
Lumina clarificat, syncerat phlebotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum uentremq; coërcet,
Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.
Auditus, uocem, uires producit et auget.

Hîc agitur de Phlebotomia, & primò ostenditur ætas apta Phlebotomiæ, annus nimirum 17. Gal. lib. 11. cap. 14. therap. Method. Si in puerum, inquit, incidet, qui 14. annum hactenus non attigit, mitti illi sanguis non debebit, propterea quòd tantillis, cùm præsertim calidi & humidi sint, plurimum corporis substantiæ cotidie defluat, ac digeratur. Ita quod ex incidenda uena moliendum nobis fuerit, id ultro nobis ex curati natura præstatur. Et quemadmodum pueris ante 14. ætatis annum, sanguis haud detrahendus, Ita nec senibus post septuagesimum, Modò uires ijs parum ualidæ sint, & sanguine non admodum abundent. In his enim, inquit Auic. 41. ca. 20. cùm parum sit sanguinis boni, & multi mali humores, Phlebotomia rapit bonum, & relinquit malos. **Aetas phlebotomandi.** **Phlebotomia nociua.**

Secundo loco, indicatur noxa ex Phlebotomia, Quòd scilicet ex multa sanguinis euacuatione, uberior exeat spiritus. Vnde Gal. in lib. de scarificatione sic scriptum reliquit:

Per annum uenam sæpius incidere haud expedire arbitror, quippe cùm unà cum sanguine uitalis excernatur spiritus. Atq; si hic copiosius absumatur, fit ut tota moles reddatur frigidior, operaq; naturalia deterius perficiantur.

Remedia. Tertiò referuntur remedia, quibus spiritus recuperant, Potus nimirum uini, quia ex omnibus subitò nutrientibus præcipuum est uinum, ut dictum est suprà. Regenerantur etiam & recuperantur ex cibo,

Cibus. sed lenè, id est, tardius. Exhibendus autem cibus digestibilis, & qui multum sanguinis generet, uelut oua sorbilia, & huiusmodi. Et licet cibus spiritus regeneret post Phlebotomiam, abstinendum tamen à multo cibo in primo & secundo die sectionis uenæ, teste Rhaze lib. 7. cap. 21. ad Mansorem. Vnde Isaac in diætis, Cibus, inquit, est eis minuendus, & potus augendus, respectu scilicet cibi, & non consuetudinis, imò minus eis bibendum quàm ante phlebotomiam, quia uirtus digestiua debilior est.

Commoda. Quartò enumerantur 11. commoda tempestiuæ phlebotomiæ. Primum est, temperatam phlebotomiam clarificare & confortare uisum, quia diminutis humorib. diminuuntur et effumationes ad caput, & repletiones uisum obfuscantes. Secundum est,

phle

phlebotomiam, mentem ac cerebrum synceriora red dere, & hoc ob consimilem causam. Tertium est, calfacere medullam, quia minuit superfluitates quæ ad eam uenientes, ipsam frigidant. Quartum est, purgare uiscera, id est, interiora, quia exonerata natura à sanguine, humores crudos in interioribus contentos, melius digerit. Quintum est, phlebotomiam restringere uomitum & fluxum uentris, diuertit enim humores ab interioribus ad exteriora. Vnde Auicen. loco citato, Phlebotomia, inquit, propterea, quòd ad diuersa trahit, naturam secundum plurimum retinet. Et hoc maximè uerum est, facta phlebotomia ex uenis brachij. Nam phlebotomia ex uenis pedum, non ita retinet. Attamen per accidens contingere nonnunquam solet, ut post phlebotomiam sequatur maior fluxus uentris. Idq; dupliciter. Primò, quia per phlebotomiam tollitur onus naturæ, unde uirtus confortata prouocat aliquando et alias euacuationes. Secundò, si fluxus uentris fiat ex multa debilitate uirtutis retentiuæ, per phlebotomiam uirtus magis debilitatur, & per consequens fluxus uentris augetur. Sextum est, phlebotomiam sensus reddere puros, quia minuit euaporationem ad caput, unde turbantur sensus. Septimum est, phlebotomiam facere ad somnum impeditum, quia per ipsam euacuantur humores plurimi, unde eleuati uapores acuti & diuersi impediebant somnum. Octauum est, phlebotomiam tollere tædia & grauitates nimias, quia per io

ipsam uirtus exoneratur à suo grauamine. Educto it per ipsam sanguine, educitur simul & melancholia fæx sanguinis & causa tædiorum ac grauitatum. Nonum est, phlebotomiam conferre auditui, quia per ipsam imminuuntur uapores & humores ascendentes ad caput, et impedientes auditum. Decimum est, phlebotomiam conferre uoci, per ipsam enim imminuuntur superfluitates & humiditates, pertingentes ad pectus siue cannam pulmonis, & impedientes uocem. Vndecimum est, Phlebotomiam augere uires, quia per ipsam corpus à suo grauamine exoneratur, quare uirtus augetur.

DE MENSIBVS QVIBVS Phlebotomia conuenit, siue nocet.

CAPVT XCVI.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis,
Et sunt Lunares, sunt uelut hydra dies.
Prima dies primi, postremaq; posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus anseris uti.
Sit senium atq; iuuenta licet, si sanguis abundat,
Omni mense probè confert incisio uenę.

Hi

Hi sunt tres menses, Maius, September, Aprilis,
In quibus eminuas, ut longo tempore uiuas.

Hoc loco tria aguntur. Primò, dicitur tres menses, Maium scilicet, Septembrem et Aprilem, esse Lunares, inq; ijs dies esse, quibus phlebotomia prohibetur. Primam scilicet Maij, & ultimam Septembris et Aprilis. Et uulgò ita quidem fertur, cùm reuera fictũ sit, ac prorsus à ueritate alienum, Siquidem & hisce diebus, modò constellatio bona sit, uenam secare nihil impedit.

Falsum est & quod sequitur de anserum esu, ac erroneum, magisq; sortilegio adscribendum, uel tractum fortè à Iudæorum consuetudine. Secundò *dicitur, tam in senio, quàm iuuenta, singulis mensibus, modò uenæ sanguine abundent, Phlebotomiam adhiberi posse, ut in quibus substantia non facilè defluat, & boni sanguinis adsit copia.* Tertiò *dicitur, incisionem uenæ pro sanitate tuenda adhibendã esse, in aliquo horum trium mensium, Maio scilicet, Septembri, & Aprili, differenter tamen, quia in Aprili & Maio incidenda est uena epatis, ob sanguinis multiplicationem, cùm sit tempus uernale: In septembri uerò, uena splenis, propter melancholiam, quæ per id tempus multiplicatur, cùm sit autumnale.*

DE IMPEDIMENTIS PHLEbotomiæ. CAP. XCVII.

Fri-

FRigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, post coitum, minor ætas, atq; senilis,
Morbus prolixus, potus repletio & escæ.
Si fragilis, uel subtilis, sensus stomachi sit.
Et fastiditi tibi non sunt Phlebotomandi.

Recensentur hoc loco 12. Phlebotomiæ impedimenta. Primum *est, frigiditas complexionis.* Hæc *enim Gal. teste, phlebotomia augetur, quia secundum Isaac in lib. de urinis, sanguis fundamentum est caloris naturalis, quo per phlebotomiam euacuato, necesse est & calorem naturalem imminui, corporisque temperaturam frigidiorem reddi.* Secundum, *regio impensè frigida. Hæc enim phlebotomiam non sustinet.* Eadem *ratione & tempus hybernum uenæ secandæ idoneum non est, siquidem in profunditate sanguis inclusus detinetur, & qui circa extremitates est, à frigore condensatur, adeò ut fluxioni ineptus fiat.* Tertium, *dolor ingens, sub quo & nimia corporis inflammatio comprehendi potest.* In *quibus si fieret phlebotomia, sequeretur motus agitatiuus naturæ contrarius, cùm sit difformis, & maior inflammatio, quæ & ipsa naturam magis debilitat. Causa mo-*

tus

...s agitatiui in dolore intenso est, quia fit tractio ad ...uersas parteis. Per phlebotomiam enim fit tractio ...d locum uenæ incisæ, & ex dolore forti fieret tra...tio ad locum doloris. Causa uerò maioris inflamma...tionis est, quia ex phlebotomia commouentur humo...res, unde etiam magis ex motu inflammatur. Et hoc ...uerum est, si phlebotomia fuerit temperata & artifi...cialis. Si tamen fiat usq; ad syncopen, prodest in præ...dictis casibus, hæc enim cùm uincat attractionem do...loris, non facit motum agitatiuum, & similiter tollit ...inflammationem, cùm non adsint humores, qui com...moueantur, calefiant, & maiorem inflammationem inducant. Et hæc est intentio Galeni com. 23. lib. A...phoris. Vbi sic scriptum reliquit: In ardentißimis fe...bribus si usq; ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur. In maximis uerò doloribus nullum ma...ius noui remedium, quàm usq; ad animi defectionem euacuare. Quartum, balneum, & præcipuè resolu... Balneum. ...tiuum, quod & ipsum euacuat, unde phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare peri...culosum est, teste Hippocrate, lib. 2. Aphor. 51. Hinc Rhazes 7. ad Mansorem cap. 21. Minutus, inquit, nullo modo balneum ingrediatur, & præcipuè si lo...cus fuerit ignitus, donec uulnus consolidetur, & ca...lor atq; apostemata ipsius sedentur. Quintum, coi... Coitus. ...tus. Post hunc enim prohibetur incisio uenæ, sic etiam maxima debilitatio naturæ sequeretur, quippe cùm

per

per coitum corpus iamdudum fortiter calfactum, dis-
Aetas. solutum, & debilitatum sit. Sextum, aetas, uel ma-
ior, uel minor quàm requiritur ad phlebotomiam,
qualis est aetas infantiae, & senij, ut dictum est suprà.
Horum impedimentorum meminit & Auic. loco su-
prà citato. Tibi quoq;, inquiens, cauere debes à mi-
nutione in complexione uehementis frigiditatis, &
in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis do-
loris, & post balneum resolutiuum, & post coitum,
& in aetate, quae est minor 12. annis, & in aetate se-
num, quamò magis potens, nisi in figura confisus fue
ris, & in soliditate musculorum & uenarum ampli-
tudine, & earum repletione, & coloris rubedine.
Hos nanq; ex adolescentibus & senibus phlebotoma
re audebis. Adolescentes tamē, secundum ordinem ad
phlebotomandum paulatim prouehere debes, cum
pauca minutione. Septimum, morbus prolixus.
Hinc etenim natura dupliciter debilitatur, à morbo
uidelicet, & à minutione. Auicenna ibidem. In corpo
ribus, inquit, quae prolixas perpessa sunt aegritudi-
nes, caue tibi à phlebotomia, nisi sanguinis fuerit cor-
ruptio, quoniam tūc phlebotomabis ea. Octauum,
Repletio. nimia repletio potus. Nonum, nimia repletio cibi,
sub qua & indigestio cibi comprehenditur. Causa ho
rum omnium est, quia secundum Auicen. attrahentia
sunt tria, uacuum scilicet, calidū, et tota species. Si er-
go uenae per phlebotomiam à sanguine euacuarentur,
cibum indigestum, uel superfluum, siue potum super-
fluum,

rum, à ſtomacho, uel epate attraherent, qui indige-
us ad membra ueniens, non corrigeretur, quia ter-
digeſtio, non corrigit peccatum ſecundæ, nec ſe-
unda primæ, ſi peccatum ſit magnum, unde in mem-
a non conuerteretur, ſed ibi remanens, pareret æ-
itudines. Decimum, fragilitas, id eſt, debilitas Debilitas.
rtutis. Phlebotomia enim eſt fortis euacuatio, quam
rtus debilis pati non poteſt. Vndecimum, ſubti-
ſenſus orificij ſtomachi, quem ſtatim à phleboto- Senſus.
ia ſyncope ſequitur. Sub hoc comprehenditur &
bilitas ſtomachi, et facilis fluxus choleræ ad orifici
n eius, inducens ad uomitum facilem choleræ. Vn-
habentibus prædicta accidentia non conuenit phle
tomia. Per phlebotomiam enim humores commoti
los ſtomachi impellerentur, ceu ad locum conſue-
m, & cùm ſit membrũ debile, & impar ad reſiſten
um illi fluxui, multa illic mala per phlebotomiam ac
dunt. Et hæc eſt una cauſa cur nonnulli ex phlebo
mia in ſyncopen incidant. Cholera enim ad ſtoma-
hum fluens, et mordicans ſtomachũ, ex compaſsione
omachi et cordis, ſyncopen adfert. Duodecimũ,
ſtidium, ſi enim in faſtidio fieret phlebotomia, uenæ Faſtidiũ.
uacuatæ materiam malam & faſtidij ad ſe attrahe-
ent. Et hæc omnia habentur apud Auic. loco citato.

Quibus adduntur et alia quædam, quorũ primũ
ſt fluxus menſtruorum, ſiue hæmorrhoidũ, qui impe Menſtrua
it phlebotomiam, & hoc quantum ad euacuatio-
em attinet, licet ad diuertendum fluxum, ſeu mate-

riam

Raritas. riam posset fieri. Secundum est, corporis, siue compositionis raritas, quia à corporibus raris multum dissoluitur, quibus sufficit illa resolutio, nec euacuatione indigent, ut testa. Gal. lib 9 cap. 17. Thera. Methodi

Cruditas. Tertium est, humorum cruditas et uiscositas, in quibus cauendum est à phlebotomia, augeretur enim cruditas humorum, unde morbis longis non est adhibenda phlebotomia, quia cruditas humorum augeretur, & uirtus debilitaretur, & morbus produceretur, timendumq; foret de casu uirtutis. Quare præcipit Auicenna ut in morbis chronicis fiat pharmacia ante phlebotomiam, & non phlebotomia ante pharmaciam, licet utraq; opus habeant ægri. Sed cruditas humorum potest accidere duabus de causis, Vel propter abundantiam humorum, calorem naturalem suffocantium, qui debilitatus ac suffocatus, humores crudos generat, & tum bene competit phlebotomia, unde (secundum Alexandrum li. 3. ca. 29.) phlebotomia hyposarcæ conuenit, ubi prouenerit ex multitudine sanguinis menstrui, cùm prohibeantur fluere menstrua ob aliquam causam: aut ex multitudine sanguinis hæmorrhoidum. Nam quemadmodū uidere est ignem uiridibus & humidis sub linguis periclitari & extingui, sublatisq; è medio his, denuo accendi. Ita & consimili de causa, calore innato sub humorum multitudine suffocato, sanguinem auferre expedit, ut calor recuperetur. Vel propter caloris innati debilitatem, ut in hominibus debilis complexionis,

nis, & à longo morbo conualescentibus, & senibus, quibus non competit phlebotomia. Sanguine enim in quo calor conseruatur, extracto, & corpore refrigerato, humorum cruditas augeretur. Conseruandus er*go sanguis, ut humorum cruditatem digerat.* Quartum *est, aëris indebita dispositio, & nimia calidi-tas, aut nimia frigiditas, quia per caliditatem nimiam, fortis fit resolutio, & per frigiditatem humores ad fluxum ineptißimi fiunt.* Aër.

QVAE OBSERVANDA CIRCA Phlebotomiam. CAP. XCVIII.

Haec facienda tibi, quando uis phle-
botomari,
Vel quando minuis, fueris uel quando mi
nutus.
Vnctio, siue lauacrum, & potus, fascia,
motus,
Debent non fragili tibi singula mente te-
neri.

Hoc loco docetur quinque esse obseruanda circa phlebotomiam, aliqua quidem ante phlebotomiam, nonnulla in ipsa phlebotomia, quædã uerò post phlebotomiam. Primum *itaq; est unctio, quæ aliquando adhibetur in phlebotomia, uelut unctio phlebotomi, ut dolor leniatur.* A*liquando uerò post phlebotomiam, ut consolidatio uulneris retardetur, quò post* Vnctio.

phlebotomiam humores in uenis relicti aliquam habeant respirationem, & fumi mali exhalent.

Potus. Secundum est potus, & præcipuè uini, quod ualet & in ipsa phlebotomia, si syncope accidat, & post phlebotomiam pro regeneratione nouorum spirituũ, & noui sanguinis.

Lauacrum. Tertium est lauacrum, id est, balneum, quod ualet per duos uel tres dies ante, & per duos uel tres dies post phlebotomiam, & non eodem die. Antè quidem, ut si quis timeat se habere humores crassos, hos enim balneum dissoluit, & commouet, & ob eandem causam etiam confert, si antè sumatur parum syrupi acetosi, & fiat motus, ut humores dissoluantur & extenuentur: unde etiam tempore phlebotomiæ, fricandum est brachium, ut humores existentes in uenis brachio propinquis, extenuentur, & ad exitum præparentur. Post phlebotomiam uerò ualet, ut reliquiæ humorum & uaporum resoluantur. In ipso die phlebotomiæ non conuenit, quia per balneum cutis lenis redditur: unde percußionem factam in phlebotomia fugit, & hoc est periculosum.

Fascia. Quartum est fascia, id est, ligatura cum pannis lineis, quæ immediatè post phlebotomiã ualet ad reprimendum fluxum, & ante phlebotomiam, & ut propellantur humores ad locum phlebotomiæ, & ut inde uenæ incrassatæ melius uideantur.

Motus. Quintum est motus, siue inambulatio temperata, quæ potest fieri antè, ut humores dissoluantur & extenu-

tenuentur, & pòst, ut resoluantur reliquiæ humorum ex phlebotomia relictæ. Vulgo cõsuetudo inualuit, ut uena ieiuno & uacuo stomacho incidatur: sed tamen Doctoribus quibusdam conducibilius uidetur, ut ante phlebotomiam administretur ouum molle siue sorbile cum haustu uini, idq́; circa horam nonam, uel decimã ante prandium, & confestim deinde uena secetur. Stomacho enim existente uacuo, natura fortißimè sanguinem retinet, ne deficiat in nutrimento. Sed cùm cibus plurimũ nutriens est in stomacho, cuiusmodi sunt oua sorbilia, & uinum, tum natura facilius sanguinem exire patitur.

DE EFFECTIBVS QVIBVSdam Phlebotomiæ. Cap. XCIX.

Exhilarat tristes, iratos placat, amantes
Ne sint dementes, phlebotomia facit.

Heic referuntur tres effectus phlebotomiæ. Primus est, phlebotomiam exhilarare, id est, hilares ac lætos reddere homines contristatos. Hilaritas Secundus est, phlebotomiam placare & reconciliare iratos, Mansuequorum utriusq; causa est, quòd in sanguine, quando tudo. multa commisceatur melancholia, fiat tristitia: & quando multa cholera, ira: cùm melancholia sit causa tristitiæ, & cholera iræ. Sed uterq; horum humorum educitur cum sanguine propter commixtionem.

Castitas. Tertius est, prohibere amantes, ne insaniant. Expellit enim & diuertit humores à capite ad partes exteriores. Quinq; porrò causæ habentur, propter quas fiat phlebotomia. Prima directa est, reliquæ uerò indirectæ. Directæ quidem, ut abundantia sanguinis euacuetur, siue abundet in qualitate, siue in quantitate, siue in utraq;.

Nam duo genera hominum, Auic. teste, phlebotomia indigent, quorum unum est eorum hominum, qui iam parati sunt incidere in ægritudines, ut qui habeant abundantiam sanguinis in quantitate. Alterum uerò illorum qui iam in ægritudinem inciderũt, propter humorum, siue sanguinis malitiam. Sed differt horum phlebotomia: ob sanguinis enim abundantiam phlebotomiam multam esse conuenit, sed si in qualitate peccans prauus sit, competit phlebotomia pauca, unde iuxta Gal. sententiam libro nono Thera. Metho. Si sanguis malus in corpore fuerit, euacuandus est paulatim.

Quare multum illi peccant, qui uidentes sanguinem malum, eousque de industria sanguinem auferunt, quoad uideant sanguinem effluere bonum, cùm fortè totus sanguis prius exeat, quàm bonus appareat. Debet ergo fieri pauca euacuatio, Et ut Galenus autor est, in huiusmodi casu ante phlebotomiam exhibendus est cibus bonum sanguinem generans, ut in locum mali sanguinis bonus substituatur. Ac paulò pòst sequetur phlebotomia pauca, Hæc phlebotomia

dicitur

dicitur directa, quia fit per se, ad euacuationem illius, quod per se uenæ sectione euacuari debet, scilicet, ad euacuationem plenitudinis humorum, siue sanguinis. Principaliter tamen secundum quod cum eo sunt alij humores.

Prima causa indirecta, est magnitudo morbi, siue apostematis uehementis inflammationis. In apostemate enim uehementis inflammationis, in febribus et doloribus maximis, non inuenitur maius remedium quàm phlebotomia, teste Gal. comment. 23. libro primo Aphoris.

Secunda causa indirecta est, ut retrahatur materia ad partem, per quam euacuari debet. Vnde in retentione menstruorum & hæmorrhoidum, aperienda est Saphena, ut testatur Galenus in libro de curandi ratione per sanguinis mißionem. Plenitudines, inquit, à suppreßis mensibus ortas omnino per crura euacuabis. Idem comprobat & Auicenna 4 1. capite uicesimo, ut trahatur scilicet materia sanguinis deorsum.

Tertia causa indirecta est, ut humores trahantur ad locum contrarium loco, ad quem sua sponte fluunt, & hoc ut diuertatur ac reuellatur materia à loco in quem fluunt humores, unde in nimio fluxu menstruorum secanda est basilica, ut reuellatur materia ad locum contrarium, & diuertatur à suo fluxu.

Quarta causa indirecta est, ut per phlebotomiam portio una materiæ euacuetur, & natura residuam

euincere ualeat. Atq; ita tandem competit phlebotomia, si repletio in corpore fuerit, ne fiat apostema, natura enim respectu regiminis illorum humorum debilis est, ideo una portio illius materiæ est euacuanda, ne ob imbecillitatem & impotentiam naturæ, materia fluat ad locum aliquem debilem, ubi aggregata, apostema generet.

DE SCISSVRAE QVANTITATE IN UENÆ SECTIONE.

CAPVT C.

FAc plagam largam mediocriter, ut citò fumus
Exeat uberius, liberiusq; cruor.

Vnicum hîc habetur præceptum de quantitate scissuræ in uenæ sectione, ut scissura scilicet sit mediocriter larga, quò fumus & craßior sanguis liberius exeat. Scissura enim stricta existente, subtilis tantùm sanguis exit, & remanet crassus.

Sciendum autem aliquando in phlebotomia faciendum esse uulnus magnum, aliquando uerò paruum, Et magnum quidem tribus de causis, Primò quidem quando humores sunt craßi, & crassus sanguis euacuandus est, ut per uulnus magnum sanguis facilius poßit exire, unde Melancholicis faciendum est magnum uulnus. Secundò, propter temporis frigiditatem, quod humores incrassat, quare Hyeme faciendū est uulnus magnum. Tertiò, propter abundantiam humo-

humorum, qui melius per uulnus magnum, quàm paruum euacuantur. Sed uulnus paruum fit cùm est uirtus debilis, ut de spiritibus & calore minus euacuetur. Et in tempore calido eadem de causa, et quando est sanguis subtilis & tenuis.

QVAE CONSIDERANDA *circa uenæ sectionem.* CAPVT CI.

Sanguine subtracto, sex horis est uigilandum,
Ne somni fumus lædat sensibile corpus,
Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda,
Sanguine purgatus, ne carpas protinus escas.

Recensentur hoc loco tria in uenæ sectione consideranda. Primum *est, ne is cui uena secta est immediatè post phlebotomiam dormiat, nisi ad minus sex præterierint horæ: ne fumi, qui scilicet in somno causantur, ad caput elati, cerebrum lædant. Attamẽ & aliæ causæ adsignari possunt, quarum prima est, ne in somno æger se uertat supra brachium in quo uena secta est, & ita lædatur. Secunda est, ne humores in somno ad læsum membrum fluant, in quo dolor est, propter ictum phlebotomi, fiatque apostema. Nam ut Galenus Comment. 1. libro secundo Aphoris. testatur, Si in somno fiat apostema intra* **Somnus.**

corpus, aut membrum lædatur, eodem confluunt & humores. Auicenna uerò aliam adſignat cauſam, quòd ſcilicet per ſomnum poßit accidere confractio membrorum, quia ſomnus, ut Galenus loco citato autor eſt, in principijs acceßionum competit. Calor enim naturalis in profundum corporis uergit, & fortis partium exteriorum refrigeratio contingit, fumique inconſumpti remanent, unde rigor augetur, & paroxyſmus prolongatur. Eodē modo fumi ob humorum commotionem & in phlebotomia, ad neruos & lacertos eleuantur, qui ſi non conſumantur in ſomno, infrigidantur & inſpiſſantur in exterioribus, & faciunt neruorum lacertorumq; confractionem, ſi immediatè poſt uenæ ſectionem ſomno indulgeatur. Alia ratio, quia materiam inſpiſſat, & facit confractionem, ſicut in quartana, in cuius typo fit confractio ob frigiditatem & craßitiem materiæ. Nerui aūt & lacerti ſunt frigidi, quare ad ipſos ueniens fumus in ſomno, in quo fit retractio caloris ad interiora, infrigidatur et denſatur. Fumus aūt infrigidatus & denſatus, frigiditatem & craßitiem inducit membro, ſiue confractionem: ad membrum enim conſimile, conſimiles properant ægritudines. Et hoc uerum eſt, de ſomno phlebotomiæ uicino, & non remoto.

Plaga. Secundum eſt, ut uenæ ſector caueat, ne nimis profundam plagam incutiat in ſectione uenæ, ita ut phlebotomo lædat neruū, uel arteriam uenæ ſubiacentem. Nam ex læſione nerui, ſpaſmus, ſpaſmum deinde a-

[ac]erbißima mors sequitur, uel ad minus amißio membri, utpote brachij, siue digiti, &c. Ex læsione arteriæ sequitur fluxus sanguinis arterialis, difficilimè [c]urabilis.

Tertium est, ne is cui uena secta est, protinus à uenæ sectione cibum sumat, sed expectet donec humores quiescant, nec cibus, antequam digeratur, ad subueniendum membro læso, cum sanguine simul attrahatur. Cibus.

QVAE VITANDA SINT POST Phlebotomiam. CAP. CII.

Omnia de lacte uitabit ritè minutus,
Et uitet potum phlebotomatus homo,
Frigida uitabis, quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritq; minutis nubilus aër.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus sæpe nociuus.

Hîc præcipitur quinq; uitanda esse ei, cui uena secta sit. Primum est, lac & lacticinia, ex commotione enim humorum per phlebotomiam, sæpe fluunt humores aliqui ad stomachum. Si ergo lac sumeretur ex commixtione illorum humorum, lac in stomacho cor- Lacticinia.

rumperetur, eò quòd per se facilimè corrumpatur, propterq; dulcedinem nullo negotio indigestum ad uenas raperetur, ac ob humorum commotionem facilè corrumperetur.

Potus. Secundum est, ut caueat à potu nimio, quia propter euacuationem uenarum, potus facilè ad uenas indigestus raperetur, ut iam dictum est.

Frigida. Tertium est, ut uitet omnia frigida, tam intra corpus sumpta, quàm extrinsecus adhibita, cibaria nimirum frigidiora, aërem frigidum, balneum frigidum, tenuitatem uestium, seßionem supra petram, frigiditatem capitis, uel pedum, quia calore naturali per phlebotomiam debilitato, corpus facilimè nimis infrigidaretur.

Nebulæ. Quartum est, ne incedat, siue ambulet in aëre tenebroso, nebuloso, turbido. Hic enim contristat animam, ut dictum est suprà capite decimoquarto. Tristitia enim causa est sanguinis melancholici, sed ambulet potius in aëre claro & lucido, quia in tali spiritus uitales, naturales, & animales recreantur, mouenturqúe ad exteriora, congaudentes simili.

Quies. Quintum est, ut quærat temperatam quietem, & motum exceßiuum uitet, quia motus exceßiuus hominem maximè debilitat, et humores commouet, quies uerò temperata motum sedat.

Quibus

QVIBVS MORBIS ET AETA-
tibus conueniat uenæ ſectio, et quantum ſanguinis quoq; tempore detrahendum.
CAPVT CIII.

PRincipiò minuas in acutis, perper acutis,
Aetatis mediæ multum de ſanguine tolle.
Sed puer atque ſenex tollet uterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quatuor hîc determinantur. Primum *eſt, uenam ſecandam eſſe in principio perperacutarum, id eſt, maximè acutarum ægritudinum, quæ uidelicet terminantur die quarta:* Breues enim *ſunt, nec concedunt inducias, & ob id ſtatim à principio curandæ ſunt.*

Secundum *eſt, ut in ætate media, ab anno nimirum 30. uſque ad annum 45. uel 50. amplius de ſanguine extrahatur, quàm in aliqua aliarum ætatum, quia in hac ætate maximè augetur & creſcit ſanguis, neque eius ſubtractio impedit augmentum, neque diminuit uirtutem corporis, quod in ea ætate non augetur, neque diminuitur ſenſibiliter, ſed ſtare ueluti uidetur.*

Tertium *eſt, ſenibus & pueris parum ſanguinis* detra-

detrahendum, quia in pueris sanguis multus ad nutritionem & augmentationem requiritur. In senibus uerò uirtus iam incipit debilitari.

Ver. Quartum est, ut in Vere dupla sanguinis quantitas per phlebotomiam detrahatur, respectu habito ad alia tempora. Vere enim maximè crescere sanguinem apud omnes autores medicinæ in confesso est.

Porrò, quod ad primum attinet, regulæ quædam circa phlebotomiam obseruandæ sunt. Quarum

Prima est, ut in principio morbi non fiat Phlebotomia. Medicus enim, teste Gal. cap. 87. artis medicinalis, est minister naturæ. Omnium, inquit, natura opifex est, Medicus autem minister. Et in Comment. uicesimo secundo, libro quarto Aphor. Quando, inquit, aliquis incipit morbus, nihil tunc excernitur, naturæ ratione. Sicuti ergo natura in principio morbi non euacuat, ita nec Medicus. Hoc tamen in tribus casibus habet instantiam. Primò in materiæ furiositate, id est, si materia turgeat, unde Auicen. 4.1. cap. 20. In principio morbi phlebotomia penitus dimittatur, quia humores commouet, & subtiliat, & eos per corpus fluere facit, ac sano sanguini admiscet, nisi materia sit furiosa, id est, turgeat. Secundò, in materiæ multitudine. Hinc Galenus Comment. 29. libro 2. Aphor. testatur phlebotomiam, siue purgationem oportere fieri circa principia, quò minorem iam factam materiam facilius poßit natura concoquere. Tertiò, in morbi magnitudine & uehementia, ut in

apostemate magno, & doloroso, licet non sit multa materia, scilicet antecedens in corpore, Vnde Galen. libro 13. Thera. Methodi, sic inquit: Si apostema fuerit magnum, uena principiò secetur, licet non sit materiæ multitudo, ne crepet, aut aperiatur apostema antequam maturetur. Quare ut magna Symptomata euitentur adhibenda est sectio.

Secũda regula est, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, ueluti in crisi, in qua neque phlebotomia, nec aliqua alia euacuatio fieri debet, ne materia à loco ad quem natura ipsam pellit, diuertatur. Similiter nec in paroxysmo. Rectéq; Galenus præcipit Comment. uicesimo nono, lib. 2. Apho. ut morbo iam consistente, neque uenæ sectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones tunc maximè fiant, quæ melius in quiete quàm motu perficiuntur. Cæterùm sicut se habet status ad integrum morbum, ita & Paroxysmus respectu dierum interpolationis. Quare quemadmodum in statu non est euacuandum, ita nec in Paroxysmo.

Tertia regula est, ut phlebotomia nõ fiat in principio morbi, quando crisis est remota, quia, teste Isaac in opere de urinis, Sanguis est fundamentum caloris naturalis, ipsum scilicet sustinens, licet cor sit fundamentum generans, & spiritus fundamentum deportans, sed sanguis est fundamentum caloris naturalis, quia ex eo ut materia, calor naturalis generatur, unde per sanguinis euacuationẽ euacuatur calor, qui materiam

teriam

teriam morbi debebat digerere, et uirtus debilitatur, ut timendum sit, ne propter longitudinem morbi & debilitatem uirtutis, natura succumbat.

Quinta regula est, ne in corpore habente feces in intestinis, fiat phlebotomia. Tria enim sunt attrahentia, calidũ scilicet, uacuum, & tota species. Quia ergo per phlebotomiam uenæ euacuatæ à membris sibi propinquis attrahunt, quemadmodum & Mesaraicæ à stomacho, accidit ut uenter magis constipetur, materiaq́ue in uenis contenta plus inficiatur. Mesaraicæ enim attrahunt humiditatem fecum, & feces plus desiccantur. Vnde uenter primò leniendus est per suppositoria aut clysterem, nisi per se laxetur.

Quinta regula est, ne fiat phlebotomia multa, Hinc enim circa senium generantur multi morbi mali, uelut epilepsia, apoplexia, & paralysis, quia ob sanguinis & caloris remotionem generantur multæ superfluitates Phlegmaticæ, quæ sunt causæ harum ægritudinum.

Sexta regula est, ne fiat phlebotomia in muliere cui menstrua fluunt, aut utero gerente. In utero gerente quidem, ne per hoc calor digerens cibum, diminuatur, & alimentum fœtus auferatur, & maximè si fœtus sit maior, quia plurimo indiget alimento, teste Hippocra. lib. 5. Aphoris. 31. In muliere uerò cui menstrua fluunt, scilicet naturaliter, & secundum reuolutionem mensis, non est secanda uena, nisi in fluxu

nimio

tinio menstruorum ad diuertendam materiam. Sed quando eueniunt naturaliter, & secundum debitum cursum naturæ, ab hac prorsus est abstinendum, cùm materia euacuetur sufficienter à natura, neq; natura debeat diuerti ab operatione.

Septima regula est, ne post cholericam paßionem fiat phlebotomia. Cùm enim phlebotomia commoueat humores, timendum ne per hoc humor cholericus ad stomachum fluens, ipsum inflammet: neq; fiat post uomitum, ne eodem modo ad stomachũ fluant: neq; post fluxum uentris, neq; post uigilias magnas, neq; post motum fortem: & in summa neq; post ullũ ualde excalfaciens, siue multum dissoluens: quia phlebotomia humores magis commoueret, uirtutemq; magis debilitaret.

Postremò uidendum est, quibus hominibus phlebotomia conueniat, Ad quod quidem regulæ nonnullæ ponendæ sunt. Quarum prima est, phlebotomiam conuenire hominibus delicatis, ociosis, & quietam uitam agentibus, ualde corpulentis, & alimento multum sanguinem generante utentibus. Secunda est, phlebotomiam conuenire illis qui abundant sanguine, quod cognoscitur per urinæ craßitiem. Abundantia enim sanguinis reddit eam crassam, sed cholera tenuem. Tertia est, phlebotomiam conuenire illis in quibus abundat melancholia. Vnde cùm multa melancholia naturalis discurrit cum sanguine per totum corpus, eò quòd sanguis in epate

ab ea

ab ea non emundetur, confert phlebotomia, deinde uerò & purgatio. Duplex uerò melancholia est, naturalis ſcilicet, & innaturalis. Naturalis, est fex ſanguinis, quæ cùm abundat, ipſa cum ſanguine per phlebotomiam euacuatur, unde ad eius euacuationem, ſecanda uena est. Ab eodem calore enim, ſcilicet temperato, fiunt ſanguis & melancholia. Poſtea ſequetur euacuatio pharmaci. Quarta est, quòd illis in quibus timetur humorum ebullitio, conturbatio, & calfactio, conueniat phlebotomia, iiſq; ſtatim ubi ſenſerint ſe calefieri, ſecanda uena est, cùm ſit timor ebullitionis, conturbationis & calefactionis, propter humorum abundantiam. Aliquando tamen decipiuntur nonnulli per hanc regulam. Quamprimùm enim ſentiunt calfactionem, & timent de humorum ebullitione, ſtatim phlebotomia utuntur. Et cùm hoc acciderit ex choleræ calfactione et incenſione, per phlebotomiam non ceſſat calfactione ebullitio, imò augetur, quia phlebotomia humores commouet, & per corpus diſcurrere facit. Quare non conuenit phlebotomia, niſi ex hoc ſit abundantia humorum, quod cognoſcitur per ſudoris multitudinem, & præcipuè tempore matutino. Aliqui enim non ſudant, niſi quando euacuatione indigent. Quinta est, ut illis fiat phlebotomia, qui habent uirtutem fortem, & ſunt ſanguineæ complexionis, non frigidæ & ſiccæ. Vnde Rhazes 7. ad Manſorem capite 21. Corpora, inquit, quæ phlebotomiam magis tolerare poſſunt,

ſunt

sunt quæ uenas manifestas & amplas habent, Pilosaq́; sunt & bruna, atq; ex colore rubeo et fusco mixtis, sunt colorata, & iuuenes & adolescentes, & senes non decrepiti. Pueri uerò & infirmi minuendi non sunt, nisi magna incumbente neceßitate. Legatur & Auicenna 4.1, cap. 20.

QVAE MEMBRA QVOQVE tempore uenæ sectione euacuanda.

CAPVT CIIII.

VER, æstas dextras, autumnus, hyemsq́; sinistras.
Quatuor hæc membra, epar, pes, cepha, cor, uacuanda,
Aestas epar habet, uer cor, sicq́; ordo sequetur.

Heic recensentur quædam spectantia ad membra per phlebotomiam euacuanda. Et primò quidem dicitur: Vere & æstate secandas esse uenas dextræ partis: dextræ scilicet manus, brachij, uel pedis. Sed hyeme & autumno sinistras, sinistræ scilicet manus, brachij, uel pedis. Vere enim crescit & augetur sanguis, æstate cholera, unde in uere & æstate euacuandæ sunt uenæ, in quibus sanguis & cholera magis abundant, suntq́; illæ uenæ dextræ, quia in dextra corporis parte collocatum est membrum sanguinem generans, epar nimirum & cystis fellis, receptaculum choleræ. In autumno uerò generatur melancholia, quæ etiam

coacervatur, nec resolvitur per hyemem, unde in autumno & hyeme secandæ sunt illæ uenæ, in quibus melancholia magis dominatur, sunt q; uenæ sinistræ. In sinistra enim parte corporis situs est splen, receptaculum melancholiæ.

Secundò dicitur, hæc quatuor membra, cepha, id est, caput, cor, pedem, & epar, iuxta quatuor partes anni esse euacuanda. Cor quidem in uere, epar in æstate, caput in hyeme, & pedes in autumno.

DE COMMODIS EX SECTIONE Saluatellæ. CAPUT CV.

Ex Saluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, epar, pectus, uocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Referuntur hoc loco sex cōmoda ex sectione uenæ, quam saluatellam uocant. Est q; uena in dorso manus inter digitum auricularem & annularem.

Splen. Primum est, purgare splenem. Secundum, emūdare epar. Tertiū, mundificare pectus. Quartum, auferre nocumenta uocis. Quintum, præseruare præcordia, id est, orificium stomachi à nocumento. Sextum, tollere dolorem innaturalem cordis. Ratio omnium est, quòd hæc uena ab omnibus illis locis sanguinem euacuet, ut paulò pòst declarabitur.

Pro

Pro maiori declaratione sciendum est in phleboto mia, aliquando aperiri uenas, aliquando uerò arterias. Sed in sectione arteriæ est periculum ex nimio fluxu sanguinis, qui contingit duplici de causa. Prima est, caliditas uehemens sanguinis arterialis. Calidum enim facilè mouetur, arteriamq; dilatat, & aperit, quare iuuat multum euacuatio sanguinis in phlebotomia arteriæ. Secunda est, arteriæ mobilitas, unde tardius in ea uulnus curatur, Vulnera enim non curantur nisi quiescant.

Prodest tamen hæc phlebotomia tripliciter. Primò, quando est in corpore tenuioris sanguinis abundantia. Secundò, quando uaporosi. Tertiò, quando calidißimi. Sanguinis enim tenuis & subtilis, unde calor naturalis & spiritus fiunt, sedes in arteria est. Sed sanguinis craßi, quo membra nutriuntur, in uenis, & uaporosi similiter in arteria, Sanguinis uerò sanguinei, in uenis receptaculum est. Sanguis etiam calidißimus, qui à corde membro calidißimo perficitur ac digeritur, in arteria continetur. Alius uerò in uenis.

Secundò sciendum est, uenarum sectionem multis adhiberi membris. Aliquando brachio, siue manui magnæ, nonnunquam paruæ, quandoq; pedi, aliquando naso, nonnunquàm fronti, quandoque labijs, aliquando linguæ siue palato, nonnunquam oculorum angulis frontem uersus. In manu maiori, quæ est ab axillis usq; ad cubitos, sunt quinque

aperiendæ uenæ, secundum Rhazen 7. ad Mansorem cap. 21. Et Auicen. loco citato. Vna uocatur Cephalica, quæ est uena capitis. Altera, Basilica, quæ est uena epatis, & dicitur Epatica. Tertia Mediana, siue cordiaca, siue nigra, secundum Auic. siue matrix, secundum Rhazen. Quarta, axillaris. Quinta, finis brachij. In manu minori est sceiles siue saluatella, et ita in brachio, tam secundum maiorem manum quàm minorem aperiendæ sunt uenæ sex.

Cephalica. Cephalica, quam & humeralem uocant, à partibus euacuat quæ supra collum sunt, quare confert passionibus capitis, ut hemicraniæ, maniæ, & similibus calidis paßionibus, siue ex materia calida. Incipit autem siue oritur ab humero, & tendit uersus sinistram brachij partem.

Basilica. Basilica euacuat immediatè à partibus sub collo collocatis, ut à pectore & epate. Confert ergo paßionibus pectoris et epatis & similium, ut in pleuritide. Incipit autem hæc ab axillari, et tendit ad partem domesticam brachij, id est, curuaturam.

Mediana Mediana, est media, situ & compositione, inter duas prædictas, quia ex eis componitur. Est autem ramus utriusq;. Est etiam in euacuatione, quia undique euacuat, ab infrrioribus partibus sub collo, à collo & supra collum. Vnde exquisitißima omnium humorũ euacuatio fit per huius uenæ sectionem, et uniuersalis toti corpori. Vniuersalis quidem, non ut quibusdam placet, quòd à corde oriatur, Sed quòd sit ramus ce-
phalicæ

phalicæ et basilicæ. Vnde sanguinẽ è cephalica detra cturus, eaq́; nõ appareat, debet cõfugere magis ad medianam quàm Basilicã: & similiter quando basilica non apparet, magis ad medianam quàm cephalicam.

Sceiles siue Saluatella uena est inter auricularem & annularem, magis tamen ad annularem digitum inclinans, & oritur à basilica. Hæc aperitur in dextra manu in oppilatione epatis, et in sinistra manu, in oppilatiõe splenis. Quare hoc fiat, nescitur ratione, inquit Auicenna, sed experientia, Hanc enim inuenit Gale. per insomnium admonitus, ut ipse refert. Habebat enim in cura laborantem quendam oppilatione epatis & splenis, & somniabat se incidere patienti hanc uenam, itaq́; fecit, & curatus est. Ex hac fit phlebotomia, ponendo manum in aquam calidam, quia subtilis est, ut incrassetur & dilatetur, neq; uulnus citius quàm par est claudatur, & ut sanguis crassus extenuetur. Saluatella.

Axillaris sita est sub basilica, & apparet in ligatura brachij, de hac idem est iudicium cum basilica. Funis brachij, sita est supra cephalicam, siue altius brachij uersus partem sinistram. Et est idem iudicium de hac & cephalica. Licet autem secundum Galen. & Auicennam in uenæ sectione, fiat euacuatio uniuersalis à toto corpore, non tamen ab omnibus uenis æqualiter, ut uisum est. Licet etiam uenæ à toto corpore euacuent, non tamen in eis timor est æqualis, imò cephalica secundum Rhazen est securior. Et ba- Axillaris.

ſilica magis timenda & cardiaca, licet minus quàm baſilica. Cephalica eſt ſecurior, quia iuxta eam non eſt neque neruus neque arteria, neque ſuper eam. Sed ſub cardiaca eſt neruus, & altius ſupra eam eſt neruus ſubtilis, quare timendum, ne neruus incidatur. Baſilica eſt periculoſa ualde, quia ſub ea arteria eſt, et iuxta eam neruus & muſculus, quare admodum timenda. Sceiles Saluatella, non eſt periculoſa, ſed tamen ſubtilis, unde conuenit in ſectione eius, manum in aquam calidam inſeri.

Pedis uenæ. In pede ſunt tres uenæ, Iſchiatica ſcilicet, Saphena, & uena poplitis. Quæ aperiuntur, quando uolumus ſanguinem auertere ad partes inferiores, ut in prouocatione menſtruorum. Et illa quæ eſt in poplite, iuxta Auicennæ ſententiam, magis ualet quàm Saphena, aut iſchiatica, quia propinquior eſt matrici, unde etiam melius poteſt ab ea trahere. Saphena uerò, à uirga, teſticulis, & à matrice, ſanguinem attrahit. Sed Iſchiatica ab anchis, renibus & membris collocatis uerſus partem ſylueſtrem, melius trahit. Saphena uerò, matrice, & membris poſitis uerſus partem domeſticam, licet ſint rami unius uenæ.

Frontis uena. In medio frontis, eſt uena una aperienda in antiquatis paßionibus faciei, ut in morphea, impetigine, ſcabie, & paßionibus oculorum, prius tamen fieri debet minutio de cephalica.

Et ſi-

Et similiter uena est in naso, in quarum utriusq; sectione, collum sudariolo adeò stringendum est, ut capitis partes intumescant, ita enim melius conspiciuntur. Nasi.

In labijs item uenæ sunt, quæ aperiuntur propter apostemata oris, aut gingiuarum: Cephalica tamen prius minuta. In palato sunt uenæ quatuor, quæ si aperiantur, conferunt fluxui rheumatis ad dentes, inq; eis dolorem facientis. Et illæ uenæ sunt manifestæ, & incidendæ materia digesta. Labiorũ.

Item quædam sunt uenæ in angulis oculorum, uersus frontem, & aperiuntur in passionibus oculorum, cephalica prius minuta. Oculorũ.

Item quędam sunt uenæ sub lingua, quæ aperiuntur in angina, cephalica prius minuta. Linguæ.

Sunt item uenæ in temporibus retro aures, quæ inciduntur propter hemicraniam, & capitis dolorem magnum, & ægritudinem diuturnam, & has Hippocrates in lib. de aëre, aquis, & locis, & Auic. Iuueniles uocant, quarum incisio reddit hominem sterilem. Temporum.

In collo etiam sunt uenæ, uocatæ guidegi, quæ minuendæ sunt in principio lepræ, & fortis anginæ, & coangustatione anhelitus, & asthmate acuto, & raucedine uocis, in apostemate pulmonis, in dispnœa, in ægritudinibus splenis, & laterum, teste Auic. Colli.

IOACH. CAMERARIVS DE
Diæta post Phlebotomiam.

Prima cœna die fit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placidæ debetur tota quieti,
Quarta & quinta sibi mollius esse uolunt.
Balnea sexta petit, mox septima colligit auras,
Fertq; uagos circum rura nemusq; pedes.
Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
Antè fuit uitam restituisse solet.

DE CAPITIS DOLORIBVS. CAPVT CVI.

SI capitis dolor est ex potu, lympha bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si uertex capitis, uel frons æstu tribulentur,
Tempora, frons'q; simul, moderatè sæpe fricentur,
Morella cocta nec non calida'q; lauentur.

Hoc loco duo notantur. Primum est, *si cui dolor capitis accidat ex potu nimio uini, uel alterius cuiusq; potus inebriantis, ut is in potu utatur aqua frigida. Hæc enim frigiditate sua et craßitie impedit, ne fumi ex eiusmodi potu eleuati, cerebrum petant, ipsum que lædãt.* Secundũ est, *si uertex capitis siue frons nimio calore æstuet, ut hic tempora & frons moderatè fri-*

tè fricentur, et lauentur deinde aqua decoctionis morellæ calida. Morella enim, quæ communiter à medicis Solatrum dicitur, refrigerat, quia frigida est in secundo gradu.

Contra fluxum uentris.

Qui fluxum pateris, si non caueas, morieris,
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.

DE QVATVOR TEMPO-
ribus anni. CAP. CVII.

TEmporis æstiui ieiunia corpora siccant,
Quolibet in mense & confert uomitus, quoq; purgat
Humores nocuos stomacho, anfractus lauat omneis.
Ver, autumnus, hyems, æstas, dominantur in anno.
Tempore uernali calidusq́ aër humidusq́ue.
Et nullum tempus melius sit phlebotomiæ.
Vsus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, uentrisq́ue solutio, sudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas,

Aestas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoque præcipuè choleram rubeam dominari,
Humida, frigida fercula dentur, sit Venus extrà.
Balnea non prosunt, sint raræ phlebotomiæ.
Vtilis est requies, sit cum moderamine potus.

Plurima comprehenduntur hoc capite. Primum *est, ieiunia per æstatem corpora ualidissimè exiccare. Aestas enim cùm natura calida & sicca sit, humores corporis resoluit, quæ etiam resoluuntur per id tempus multiplicatis sudoribus, & ita superueniente ieiunio, corpora magis arefiunt, quia absente humido cibi, calor corporis in humiditates proprias agit, ipsas exiccando.* Rectè igitur Hippocrates *lib. 7.* Aphoris. 61. Corporibus, *inquit, carnes habentibus humidas, famem adhibere conuenit. Fames enim corpora siccat.* Secundum *est, uomitum conferre in quolibet mense, per hunc enim euacuantur humores noxij, qui toti ambitui stomachi inhærent.* Idē *testatur* Auic. 4. 1. *capitis* 13. Hipp. *inquit, præcepit uomitū fieri in unoquoq; mense duobus diebus continuis, ut secundo die expellatur, quod primo expelli non potuit.* Per *hoc enim secundum* Hippocra-

Ieiunia. **Vomitus.**

pocratem, sanitas conseruatur. Vomitus enim mundificat stomachū, euacuando phlegma & choleram. Stomachus namque non habet, quod ipsum mundet, sicut intestina choleram rubram, quæ descendens mundat ea. Auicenna recenset & longè plura commoda uomitus, siquidem rectè fiat, quorum primum est, conferre grauitati capitis, & hoc uerum est, quando illa accidit ex materia humorali uaporosa, à stomacho & membris inferioribus ad caput adscendente. Si enim grauitas capitis fuerit à proprio ipsius cerebri nocumento, tum uomitus magis noceret. Secundum est, clarificare uisum, & hoc si uisus obscuratio accidat, ob materiam uaporosam à stomacho ad ipsos oculos adscendentem, aliâs minimè. Tertium est, auferre fastidium, id est, nauseam, remouendo scilicet & euacuando à stomacho humorem, qui erat causa fastidij. Quartum est, conferre ei, ad cuius stomachum cholera descendit, cibū corrumpens. Quintum est, remouere abominationē, quæ ex unctuositate accidebat. Sextum est, remouere causam desiderij, & illud, quod facit desiderare acutum, ponticum, aut acetosum: quia uomitus omnium istarum dispositionum causam remouet, remota autem causa remouetur & effectus. Septimum est, conferre laxitati, quæ præcedit hydropem. Euacuat enim materiam, & mundat stomachum. Octauum est, conferre ulceribus renum & uesicæ, diuertendo materias currentes ad illa

Nausea.

Cholera.

Laxitas.

Vlcera.

Lepra. illa loca ad partem oppositam. Nonum est, & lepræ conferre, maximè si fiat cum uomitiuo forti, uelut helleboro, eiusmodi nanq; uomitus euacuat materias quæ sunt in locis remotis, & difficilis eradicationis, ex quibus fit lepra. Corrigit etiam digestionē primam, unde & aliæ digestiones melius procedunt. Lepra enim peccat corruptione digestiuæ. Decimum est, malitiæ coloris in cute, ex aliquo humore conferre, ipsum à cute diuertit. Vndecimum est,

Epilepsia conferre Epilepsiæ stomachicæ, euacuando scilicet humorem contentum in stomacho, ex cuius effumatione Epilepsia causatur. Duodecimum est, con-

Icterus. ferre ictero, & maximè illi qui ex oppilatione prouenit. Nam ob motum fortem in uomitu, materia oppilans à loco ubi oppilationem faciebat, remouetur. Euacuatur item per uomitum materia phlegmatica, quæ ferè causa esse solet istius oppilationis. Deci-

Asthma. mumtertium est, conferre asthmati, euacuando materiam antecedentē è stomacho, quæ materiam asthmatis fouebat, calfaciendo etiam membra spiritualia, & pulmonem, ex quorum calfactione consumuntur superfluitates, unde asthma oriebatur. Decimū

Paralysis quartum est, tremori conferre & paralysi, euacuat enim harum paßionum materiam. Decimum quintum est, conferre habentibus ulcera nigra, magna in extremis partibus, diuertit enim humores à partibus illis.

Et licet uomitus rectè adhibitus, hæc commoda præstet,

præstet, tamen si modum excesserit, multorum incommodorum causa est. Stomachum siquidem debilitat, & resoluit, aptumq; reddit, ut materiæ ad eum perueniant, obest pectori, uisui, dentibus, & antiquis doloribus capitis, teste Auicenna 4. 1. capite decimoquarto.

Tertium ex ijs, quæ in textu notantur, est, quatuor esse anni tempora, Ver scilicet, Aestatem, Autumnum, & Hyemem, Et inter hæc Ver calidum est, & humidum, respectu habito ad alia tempora, tametsi per se sit omnis excessus planè in medio, teste Gale. lib. 1. de temperamentis. Accommodatißimum autem est hoc tempus mittendo sanguini, siquidem æquale est, atq; adeo neq; nimis calidum, neq; supra modum frigidum. Vnde Hippo. lib. 7. Aphor. 55. Quibus à uenis sanguinem mittere confert, his Vere uenam oportet secare. Fit item hoc tempore augmentatio sanguinis in corporibus. Conuenit etiam uere moderata Venus, motus temperatus, & uentris solutio, & sudor temperatus, balnea quoq; temperata, ad diminuendam repletionem, unde hoc tempus apertum est purgationi corporis per medicamenta.

Quartum est, æstatem calfacere & exiccare, ac proinde in ipsa crescere cholerã rubram, quæ calida & sicca est. Quare in æstate fercula conuenit esse frigida & humida, ad remouendam distemperantiam caliditatis & siccitatis ex temperamento æstatis, Abstinendũ est à coitu, & crebris balneis, nam et

hæc

hec exiccant. Sit rara phlebotomia, nisi necessitas cogat. Sit quies, & paucus motus. Quies enim humectat, motus uerò exiccat. Vtendum potu moderato, et in primis frigido, quia ex superflua sumptione potus frigidi, propter pororum apertionem, sequitur aliquando subita corporis infrigidatio, uel paralysis, siue laxitas membrorum, uel mors subita.

FINIS.

DE ELECTIONE
MELIORVM SIMPLICIVM AC Specierum Medicinalium, Rhythmi M. Othonis Cremonensis.

Aloë.

Est aloës lignum melius, sit hoc tibi signum,
Quod nigredo parum dat fragile, subamarum,
Sit graue, nodosum, subdurum, sit preciosum.

Aloë epaticum.

Est aloë carum simplex, res una bonarum,
Subrufum, clarum, frangibile, parum amarum.

Agaricus.

Res frangi præsto, preciosus Agaricus esto,
Candidus & splendens, libramine leueq; pendens.

Alumen.

Si petis lumen, albedine lucet alumen,
Et sit pars oris salsi compuncta saporis,

Mor-

Mordicat, ac ſputum præterea reddit acutum,
Laus huic detur, præſtantius illa medetur.

Aſa fœtida.

Quo mage fœtorem facit Aſſa, tu dic meliorem.

Armoniacum.

Eſt precium pendens armoniacum bene candens,
Quò magis eſt purum, precij plus eſt ualiturum.

Antimonium.

Multi ſplendoris antimonium eſt melioris,
Et ſignum ſtagni ſi ſplendet imagine magni,
Et manibus teritur, ſic illud fragile fertur.

Ambra.

Laudes ambra merens, leuis eſt & dentibus hærens,
Diues odore, foris gypſi ſunt ſigna coloris.

Amidum.

Laus eſt albentis amidi fœcunda recentis,
Ex antiquato reliquum prodire putato.

Anacardus.

Fama maiores anacardi ſunt meliores.

Ammi. Ameos.

Vt ſibi laus detur ameos, aurumq; meretur,
Si tibi guſtatum mordet pungitq; palatum.

Aniſum.

Copia dulcoris mos eſt aniſi melioris.

Aſphaltum.

Grandi fœtore, leuitate, nigro colore,
Hæc per ſigna potes aſphalti diſcere dotes.

Alcanna.

Alcanna.

Quiſquis ea gaudes, Alcannæ collige laudes,
Quam color obfuſcat ſubrufus, laude coruſcat,
Laus augmentatur, leuitas ſi conſociatur.

Anethum.

Non tibi ſit ſpretum, ſi linguam pungit anethum.

Acetum.

In terra fuſum ſi ſpumat, cedat ad uſum,
Geſtans impletum annulum bonitatis acetum.

Bolus.

De bonitate boli ſpem tu tibi ponere noli,
Qui frangi neſcit, qui partim uixq; rubeſcit,
Quo non uiſcatur dens, ſi cum dente teratur.

Balſamum.

Laudari digna, ſic ſint tibi balſami ſigna,
Cui fructus citri, color eſt lux ſplendida uitri,
Cui mos, ut linges, capitis turbare maringes.
Quod lingua tactum penetrat feruore palatum,
Quod ſi ponatur in aqua non ſubmergatur.
Vaſis in extrema, media uel parte ſuprema,
Si dimittatur, illic immota moratur.
Quod multum clarum citrinum ſit tibi charum.

Borax.

Si tibi uoracem mens eſt nouiſſe boracem,
Elige candentem, duram, ſine ſorde nitentem.

Camphora.

Camphora candore nimis æmula, ſuauis odore,
Lucida fulgenti candens, ſit hæc tibi menti.

Car-

Cardamomum.

Sic Cardamomi precium tibi collige pomi,
In morſu dentis ſi linguam pungere ſentis,
Non ſine dulcore, ruſo rutilante colore.

Caſsia lignea.

Tolle, uenalis ſi Caßia lignea talis,
Ruſa, iuuans guſtum, dat quæuis fractio fruſtum.

Coloquintida, Colocynthis.

Seminibus pulpa, Coloquintida ſit ſine culpa,
Non reſidens mota per plurima, candida tota.

Cubebe.

His laudem præbe, quæ ſpirant lene Cubebæ,
De precio tutus ſis cùm ſapor adſit acutus.

Caſtoreum.

Guſtibus exoſum graue Caſtoreum precioſum,
Nigrum, neruoſum, ſimul atq; recens, glutinoſum.

Coſtus.

Coſtum guſtate, ſi ſit cum ponticitate,
Et ſi lingua parum guſtu dignoſcit amarum,
Si confringatur, nec fiat puluis, ematur.

Capparis.

Sit tibi Capparus ſolidus, rubeus, ſubamarus.

Corallus.

Forma corallorum ſic ſit tibi nota bonorum,
Si ſolidi, plani, ſpe non laudantur inani.
Si großi, clari, ſint digni laude notari.

Calamus.

Parte candeſcit Calamus, ſic laus ſua creſcit,

Si iuuat olfactus, nec abundat puluere, fractus.

Diagridion.

Sputo clarescens Scammonea sitq; nigrescens,
In gustu grata, frangi leuis albificata.

Tragantum.

Commendat tantum uiuax splendor esse Tragantum.
Quò minus obscurum laudem magis est habiturum.
Album, frigoris fomes, ruffiq; coloris.

Garyophili.

Garyophila laudantur, et per hæc signa probantur.
Quæ si pertundat unguis, liquor intus abundat.
Si tumor aßit ei coniunctus großitiei.
Quod cùm mordetur, bene mordicat, æra meretur.

Galanga.

Huic laudes pange, quæ sit subruffa, Galangæ.
Si sit acuta, grauis, odoratus, minimè suauis.

Gummi Arabicum.

Gummi si splendet, quia laus ex hoc sibi pendet,
Quod mittunt Arabes, non culpat insita labes.

Galbanum.

Hæc tibi sit cura, quia splendent Galbana pura.

Hermodactylus.

Laus detur iure tibi Hermodactyle dure,
Integer absq; poris tibi sit, albiq; coloris.

Liquiritia, Glycyrrhiza.

Sit tibi probata Liquiritia puluerisata,
Et si tundatur, sit rufa, croco simulatur.

Laudanum.

Ex precij merito laudanum laudabile scito
Molle laudari, leue nigrum, neq; grauari.

Myrobalani.

Quod grauitate manum premit, eligo Myrobalanũ.
Intus splendorem gummosa luce nitorem.
Qui magis est clarus in acumine sit subamarus.

Macis, Macer.

Est precio sacer, si mordet acumine macer.
Vtq; scias dignum, rubedo sit tibi signum.

Mastix.

Mastix labe caret, si candens lumine claret.

Myrrha.

Myrrham laudate, si grossa caret grauitate,
Quod potius præstat, iubar in rubedine gestat.

Manna.

Sunt uilia grana, nisi dulcis, candida, Manna.

Mumia.

Nigra uendetur si Mumia clara probetur.

Sal nitri.

Nitri summa salis laus est albedo niualis.

Oppopanax.

Oppopanax clarum, subrufum sit tibi charum.

Pionia.

Pulueris ignara, nigra, dura, pionia cara.

Reubarbara.

Libram ostendat si quis Reubarbara uendat.
Rufa, sapore parum sub acuto si quid amarum.

Sarcocolla.

Albam ſpumoſam, ſarcocollam precioſam
Collige maiorem precio multo meliorem.
Mixtus candori modicus uiror in meliori.

Spodium.

E ſpodio nota laus eſt grauitate remota.

Squinantum.

Candor ſquinanti ſignum eſt inſigne probanti.

Tamariſcus.

Mollis, nigreſcens bonus eſt Tamariſcus areſcens.
Is qui clareſcit candens contagia neſcit.

Panis, & cætera cibaria.

Panis habens oculos, non monſtrans caſeus ullos,
Et pulli ſtulti, piſcesq; ſenes & adulti,
Et ſaliens uinum, leniuum piper atq; cuminum,
Talis paſtura non eſt ſanis nocitura.

FINIS.

LOCI ALIQVOT PHILIPPI MELANTH. IN LIBRO DE

Anima, de moderatione cibi & potus, item somni & uigiliarum.

1. Modus organorum hortatur ad temperantiam. Cùm enim immodicè onerantur, non potest coctio perfici. Et uitia primæ coctionis deinde nõ possunt corrigi in alijs coctionibus. Quare cibo immodico ingesto, cùm fit malus chylus, etiam postea fit insuaue nutrimentum, & corpus uitiosis humoribus impletur.

2. Traditur utilißima regula: Vitium prioris coctionis non potest corrigi in posteriore. Quare, cùm uentriculus non facit suum officium, nunquam fiet ex crudo chylo sanguis bonus. Ideo intemperantes, qui non concedunt ocium primæ coctioni, replent corpus uitiosis humoribus, fiunt pallidi, & prosternuntur uires uentriculi, ac deinde Epatis.

3. Sæpe citatur dictũ Hippocratis, in quo complexus est et res utiles corpori, et earum modũ et ordinẽ: πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πάντα μέτρια. Primum locum tribuit labori, qui propter multas causas præcedere cibos debet. Excitatur enim calor, superfluitates consumuntur & expelluntur, quod utile est antequam ingerantur alij cibi. Vt enim, si ad focum calefacias aquam, & iam feruenti infundas frigidam, rur-

ſus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cùm rurſus cibi ac potus ingeruntur crudi: Id cauere iubet Aphoriſmus, Τὰ μὴ καθαρὰ σώματα, ὅσῳ ἂν τρέφεις, μᾶλλον βλάψεις. Sunt autem utiliora exercitia, in quibus agitantur brachia, et thorax panditur, ut diſcutiantur ſuperfluitates in pectore et pulmone, et motus calorq́; diaphragmatis, uentriculo proſunt. Poſt cibum cauendi ſunt omnes uehementiores motus corporis & animi, cauenda & uocis intentio. Tribuenda eſt enim quies uentriculo amplexo iam cibū, qui cùm agitatur, non poteſt integrè concoqui. Motus enim aperit orificium, ubi exhalant calor & ſpiritus, aperit & pylorum, ubi crudus chylus ante tempus effunditur. Ac interdum ſubitum exitium afferunt illi uehementiores motus poſt cibum. Nec quiſquam eſt, qui non experiatur, ſibi tales contentiones nocere. Itaq; uidemus natura etiam pecudibus hunc ſenſum inditum eſſe, quietem ut ament poſtquam paſtæ ſunt. Qualis eſt autem immanitas, homines prorſus contemnere ordinem à natura inſtitutum, utilem uitæ & conſeruandis non ſolùm uentris, ſed etiam ingenij uiribus? Eſt etiam quædam diligentia, quæ eruditos decet, cibi & potus diſcrimina conſiderare, qui iuuent aut offendant corpus, ut calidis & ſiccis minimè proſunt calida aromata & pleniora uina. Ad ſomnū conciliandum proſunt lactucæ & cibi ex amygdalis facti. Obſeruet igitur quiſq; qualibus cibis opus habeat.

De

4. Conducit quies ad recreandas tres uirtutes: Ad rigationem cerebri, ad generandos ſpiritus, & ad perficiendum officium uentriculi & epatis. Verè igitur Ouidius: Is quoq; qui gracili cibus eſt in corpore ſomnus. Et Vergilius: Feſſos ſopor irrigat artus. Nam cùm coctio rectè perfecta eſt, omnibus mem bris diſtribuitur nutrimentum, quod membra irrigat; gignuntur ſpiritus, qui nouas uires addunt, & tamen æſtus corporis ipſa quiete mitigatur: perfunditur etiam corpus quadam utili & ſuaui rigatione ex cerebro. Recipit & cerebrum uires, unde fiunt nerui uiuaciores.

De ordine cibi & ſomni.

5. Nec inanes ſuauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedant cœnas, à cœna exiguum ſit interuallum ad ſomnum. Molli ambulatione cibus ex orificio uentriculi deſcendit, & orificium clauditur. Deinde quies gratiſſima eſt uentriculo, ac primùm in dextro latere cubandum eſt, ne hiet os uentriculi: Fit igitur collecto calore in ſomno coctio, prohibetur cruditas, conſeruatur calor naturalis, gignitur ſanguis ſuauior, ſequitur & uirium & coloris bonitas. Nec dubium eſt, certiſſimam eſſe perniciem uirium corporis & ingenij, extendere uigilias poſt cœnam in multam noctem. Quia non tantùm cruditas ſequitur, ſed diſſipatur calor naturalis, langueſcit uirtus

uentriculi, gignitur ſanguis impurus, corpus uitioſis humoribus repletur, ſequitur aut κακοχυμία, aut macies, accedunt pallor, conturbatio ſpirituum, debilitas cerebri. Quare aſſuefacienda eſt iuuentus, non modò ne conuiuia producat in multam noctem, ſed etiam, ut lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus conſtitutum omnibus animantibus, transferat ad exitioſos labores.

6. Eſt etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item ſanguinis ac ſpirituum æſtus in metu, mœſtitia, ira, nimis intenta cogitatióne, impediunt cerebri quietem, nec ſinunt cor uacare huic actioni naturali.

FINIS.

POLYBIVS DE SALVBRI VICTVS RATIONE

priuatorum. Guinterio Ioanne Andernaco interprete.

Hyeme. PRIuatos hanc uiuendi rationem ſequi oportet. Hyeme plus eſſe, minus bibere conuenit. Sed potioni uinum quàm meraciſsimum, eſui panis exhibendus eſt. Carne potius aſſa, modicè oleribus utendum. Huiuſmodi namq; alimentis corpus & ſiccum & calidum euadet.

Vere. At Vere potioni adijciendum, ſed paulatim tamen & dilutius bibendum eſt. Cibo demendum, eoq; molli, pulte uidelicet magis quàm pane, magis oleri-

bus

bus utendum est. Eadem lege transeundum paulatim ab aßis ad elixa.

Aestate uerò cibo minus duro, & elixis, & oleribus tum crudis, tum coctis, potione multa corpus eget, cauendum tamen, ne magna subitò dictorum fiat mutatio. Eo tempore aptißima sunt pulticula mollis, caro elixa, potio quàm dilutißima. Atq; hæc ita obseruanda sunt, ut corpus molle sit, & frigidum. Nam id calido anni tempore, & sicco, exuritur squalidumq́; redditur. Itaq; his rationibus tueri oportet. Pari autem modo ex Vere in Aestatē, sicut ex Hyeme in Ver constituere, cibis demendo, adijciendoq́; potioni. Rursus ex Aestate in Hyemem traducere, dum annus absoluatur, expedit. Aestate.

Per Autumnum cibo paulò pleniore, & ficciori uti, licet minus, sed meracius bibere. Quemadmodum, ubi Hyems bona contigerit, meraca etiam magis & exigua potione, cibo pleniore, & uehementer sicco uti. Ita enim hoc frigido admodum & humido tempore optima ualetudine frueris, minusq́; frigus senties. Autumno

Quod ad habitus & ætates attinet: plenis, mollibus, rubicundulis ob temperaturæ humiditatem sicci or uictus ex usu est. Gracilibus, duris, rufis, & nigris humidior. Nam huiusmodi corpora sicca sunt. Iuuenibus autem rarior et humidior, quorum ætas sicca est, & corpora magis induruerunt. Senibus magna ex parte siccior aptus est. Siquidem humidi, molles et frigidi sunt. Proinde habita et ætatis, & temporis anni

ratione, uitæ modum instituere oportet, qui præsentibus & calori, & frigori contrarius existat. Sic enim potius sani degemus. Per hyemem celeriter ambulandum, æstate conquiescendum est, aut nõ in sole ambulandum. Obesis cita ambulatio, gracilibus lenta conuenit. Per æstatem frequenti balneo, hyeme raro utendum est, idq; magis tenuibus, quàm plenis. Eo quoq; tempore corpus ueste pura, per æstum uili lacerna uelandum est.

Obesi, qui graciles fieri cupiunt, labores uniuersos ieiuni subibunt, & sudantes adhuc, necdum refrigerati cibum assument, uinum temperatum, & non perfrigidum prius bibent, epulæ, sesamum, atq; id genus alimenta dulcia sunto, eaq; copiosa. Sic enim uel paucissimis bellarijs saturantur. Semel die cibus assumptus, rarum balneum, lectus per æstatem terra, hyeme durum cubile, sine uestibus obambulatio, quanta maximè fieri potest, conducit.

Qui tenues se implere uolunt, præter alia, quæ plenis contraria facient, modicè ieiuni exerceri debent.

Vomitu uerò, & uentris deiectione à medicamento petita sic utendum est: Sex hybernis mensibus uomere utile est. Nam & pituitæ plus, & capitis grauitas subest. Ad hæc dolor præcordia exercet. Deiectionis æstate usus est. Tum enim æstus biliosum corpus reddit, grauitates lumbos fatigant, et genua calore infestãtur, uentris oriuntur tormina, & distorsiones. Iam uerò superiores corporis partes per inferiores purgandæ sunt.

dæ ſunt. Deiectio autem plenioribus et humidioribus à medicamento magis ſalſo: ſiccioribus autem, & tenuioribus, & imbecillis à pinguiore, craßioreq; petatur. Pingue igitur & craſſum eſt lac, aqua ex cicere cocta, atq; hoc genus alia: tenue & ſalſum olus, aqua marina, reliquaq; huiuſmodi.

Vomitus prouocandi hoc pacto ſunt: Craßiores ieiuni, et curſu, citaq; ambulatione exercitati medio die uomere debent. Potui ſumant, hyſſopi ſeſquicyathũ, aquæ congio intriti, eumq; totum bibãt, aceto ſaleq; adiecto, quò edulceſcat. Primùm lentè, mox citius potandum eſt. Tenuiores, magisq; imbecilli à cibo uomitum ita mouebunt. Loti calida, meri cyathos tres bibent, dein epulas uarias aſſument, uerùm ſine potione: neq; poſt has bibendum eſt, niſi tanto interuallo, quanto ſtadia quatuordecim expedias, poſt uinis tribus commiſtis utendum eſt, auſtero, dulci, & acri. Primùm meracius & modicè paulatimq; bibere, poſtea dilutius, liberalius, & citius conuenit. Qui uomere bis in menſe uult, melius conſulet, ſi biduo continuarit, quàm ſi poſt quintumdecimũ diem uomuerit. Alij ſecus faciunt. Qui poſt epulas uomere uolunt, uel quibus aluus aſtricta eſt, his omnibus die ſæpius, uarioſq; cibos eſſe, tum uina bina, aut terna bibere expedit. Quibus uomitus non eſt utilis, uenter autem ſanus eſt, his contraria ſuperioribus conueniunt.

Pueris

Pueris calida lauatio longo tempore apta est, u
num dilutius, neq; omnino frigidum. Hoc autem ex
bendũ est, quod uentrem minimè attollit perturbat
& inflationes parit. Quæ omnia conducunt ne co
flictentur, sed maiores, coloratioresq; fiant.

Mulieribus siccior uictus ex usu est. Etenim cib
siccus, potio meracior, carne mollibus idonea est, a
hæc secundis, & fœtui nutriendo potior est.

Qui corpus exercent, per Hyemem currere &
colluctari debent. Aestate luctandum modicè, curren
dum nihil est. In frigore multa ambulatio conueni
Qui cursu fatigantur, luctari debent. Qui ex luct
fatigationem sentiunt, his currendum est. Quibus ex
ercitatis, uentris profluuia oboriuntur, & cruda inc
ctaq; deijciuntur, ijs exercitiorum pars tertia, cibo
rum dimidia prorsus demenda est. Quippe uenter eo
rũ copiam continendo non est. Ad hoc panem quàm
maximè assum ex uino esse oportet, bibere uerò ni
mis quàm modicè, sed meracius. Semper autem pos
cibũ conquiescere, qui semel die tunc assumendus est
Hac enim ratione uenter sibi commissa maximè conf
uet, mutatq;. Accidunt huiusmodi profluuia potissi
mùm ijs, qui ex uictus consuetudine carnem densam
acquisierunt. Nam uenæ densiores alimenta non reci
piunt. Atqui tales in eodem habitu subsistere diu non
possunt, sed in alterutram partem declinant.

Qui rariores cute sunt, & hirsuti magis, carni
esum ex facili admittunt, labores magis sustinent, diu

quo

ie bono corporis statu fruuntur. Qui cibos poste-
o die eructant, & præcordijs dolent, ijs ueluti crudis
lbus cibis, diutius dormiendum est, nouum genus la-
oris subeundum est. Vinum meracius, largiusq; bibe
: oportet, cibis uti paucißimis. Quippe constat uen
riculum imbecillitatis frigorisq; uitio ciborum copi-
m concoquendo non esse. Qui siti premuntur, par
ius edent, minusq; laborabunt, uinum dilutum, simul
& frigidißimum bibent. Quos dolores uiscerum infe
tant, uel ex labore, uel alia quadam ambulatione, sine
ibis recreandi sunt, modica potio conuenit, maximè
que ea quæ moueat urinam, quò uenæ ex uisce-
ribus prodeuntes, repletæ non disten-
dantur. Nam hinc inflationes fe-
bresq; oriuntur.

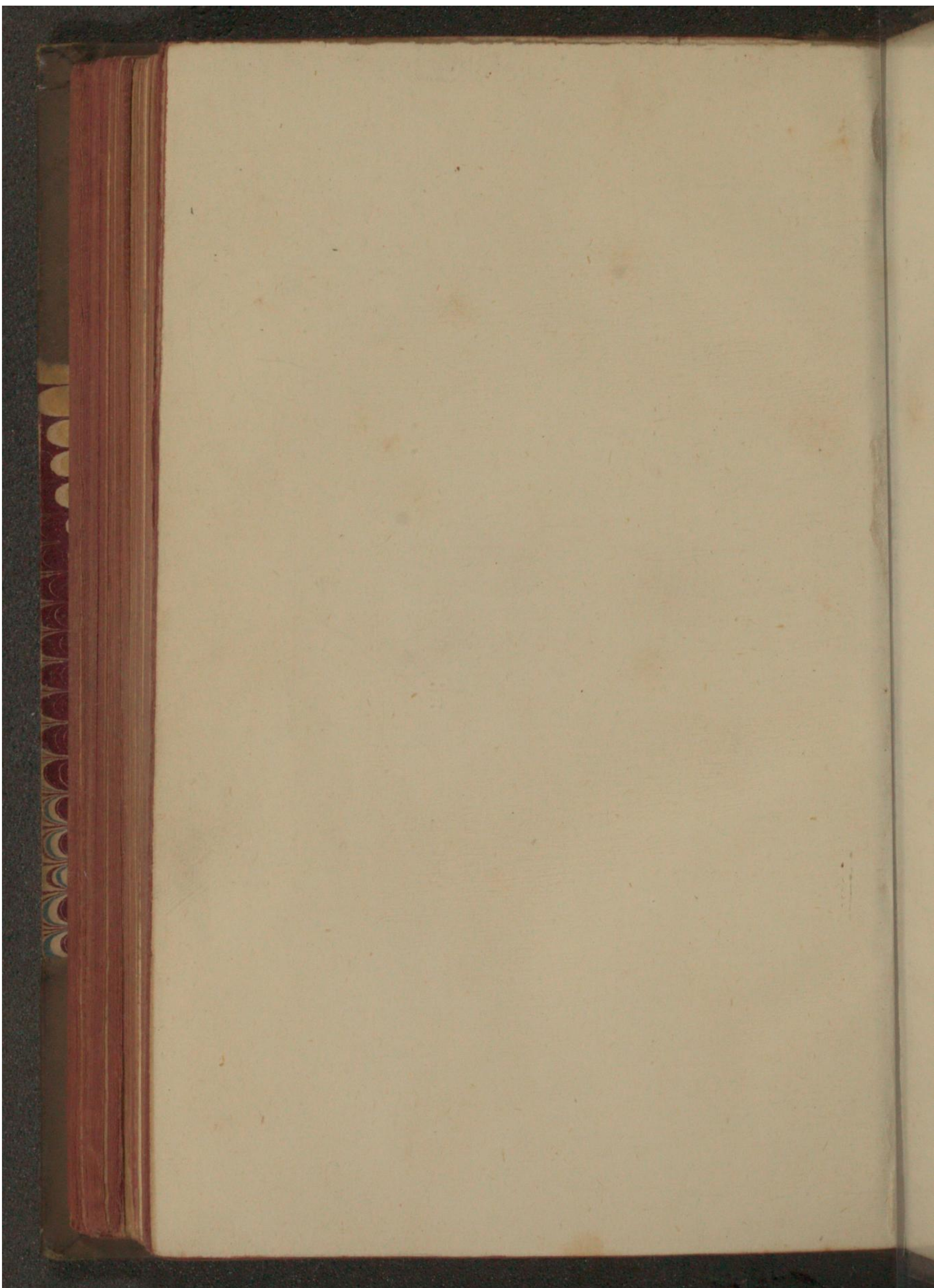
FINIS.

FRANC. Apud Christianum Egenol-
phum. M. D. LIII.

6

Nº 1463.

7/-/-

Collated & perfect,

h.p. Bernard Quaritch

E.M.D.

11451

